

kwh
ЕЛЕКТРОПРИВРЕДА СРБИЈЕ

Саветовање: CIRED
СРБИЈА ПОСТАЈЕ ЕНЕРГЕТСКИ ЛИДЕР

Министар Шкундрић:

**ТЕНДЕРИ ЗА ТЕ
ДО КРАЈА ГОДИНЕ**

У сусрет најављеној
„гиљотини прописа“

**ГИЉОТИНИРАНИ
ИНВЕСТИТОРИ**

Светске финансије

**Фани, Фреди и
„нинџа кредити“**

Како ћемо се грејати ове зиме

НОВИ АТАК НА СТРУЈУ

САДРЖАЈ

У ФОКУСУ

ЕПС спреман за тендере **страница 2**

ДОГАЂАЈИ

СЕДНИЦА УПРАВНОГ ОДБОРА ЈП ЕПС
У септембру и климе и грејалице **страница 6**

САСТАНАК ПРЕДСТАВНИКА
МИНИСТАРСТВА РУДАРСТВА И
ЕНЕРГЕТИКЕ, ЕПС-а И АЕРС-а
ТЕ Колубара и ТЕНТ Б 3
– приоритети **страница 7**

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

„kWh“ ИСТРАЖУЈЕ КО ЈЕ ОДГОВОРАН
ЗА СНАБДЕВАЊЕ КУПАЦА У СРБИЈИ
ЕЛЕКТРИЧНОМ ЕНЕРГИЈОМ?
„Мрак“ у шуми прописа **страница 16**

ИМОВИНА ПРЕДУЗЕЋА НА УДАРУ
ЛОПОВА
Три чувара, климава
заштита **страница 18**

ПРИВРЕДНА ДРУШТВА

ТЕ „НИКОЛА ТЕСЛА А“, БЛОК А – 6
Реконструисан цевни
систем **страница 27**

ПОВРШИНСКИ КОП „ДРМНО“
Ускоро и 800.000 тона
угља месечно **страница 32**

„ХЕ ЂЕРДАП“
Шести агрегат у
децембру на мрежи **страница 34**

ЕДБ
Мрежа припремљена за
зиму **страница 35**

СВЕТ

ШВЕДСКИ „ВАТЕНФАЛ“ ОТВАРА НОВУ
ЕРУ У ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЦИ
И из угља – чиста
енергија **страница 48**

КАНАДА СЕ НА ВЕЛИКА ВРАТА ВРАЋА
ОБНОВЉИВИМ ИЗВОРИМА ЕНЕРГИЈЕ
Ветрењаче у Онтарију **страница 50**

ЗДРАВЉЕ

НАЦИОНАЛНИ ПРОГРАМ ЗА ДИЈАБЕТЕС
ТИПА 2
Упитници за рано
откривање **страница 56**

ЉУДИ

ЗОЛТАН КИШ: ЧОВЕК ЗА СВАЧИЈУ ДУШУ
Мешовити школски
оркестар **страница 58**

УПОЗНАЈМО СРБИЈУ

ЛЕСКОВАЧКА РОШТИЉИЈАДА
Крсна слава српског
Манчестера **страница 60**

ЗНАМЕНИТИ СРБИ: КРАЉИЦА НАТАЛИЈА
Болна љубавна прича
у ЕРСКОЈ ПРЕСТОНИЦИ

Шерети, ратници и
раденици **страница 62**

НАШ ИНТЕРВЈУ

ПРОФ. ДР МЛАЂЕН КОВАЧЕВИЋ О
БУДУЋНОСТИ ЕПС

Забранити продају акција **страница 4-5**

ЗАШТИТА ВОДА И ПРИОБАЉА

Водопривреди потребно седам милијарди евра

страница 14

ЈУБИЛЕЈИ

Век виле са Нишаве **страница 38**

У славу Ђорђа Станојевића

страница 39

ЕДБ: Систем за мегалополис

страница 40

ИЕА ОБЈАВИЛА ПРВУ СТУДИЈУ О ЕНЕРГЕТСКОЈ ПОЛИТИЦИ ЕУ

Афрички Набуко

страница 46

ГЕНЕРАЛНИ ДИРЕКТОР

Др Владимир Ђорђевић

ДИРЕКТОР СЕКТОРА
ЗА ОДНОСЕ С ЈАВНОШЋУ

Момчило Цебаловић

ГЛАВНИ УРЕДНИК

Родољуб Герић

ЗАМЕНИК ГЛАВНОГ УРЕДНИКА

Миодраг Филиповић

РЕДАКЦИЈА:

Драган Обрадовић

Анка Цвијановић

Милорад Дрча

(уредник фотографије)

Наташа Иванковић-
Мићић

АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ:

Царице Милице 2

11000 Београд

ТЕЛЕФОНИ:

011/2627-090, 2627-395

ФАКС:

011/2024-844

e-mail:

list-kWh@eps.co.yu

fotokWh@eps.co.yu

web site: www.eps.co.yu

ЛИКОВНА И ГРАФИЧКА ПРИПРЕМА:

„Алто“ – Београд

НАСЛОВНА СТРАНА:

илустрација:

Југослав Влаховић

ШТАМПА:

Штампариија „Политика“ а.д.

Београд

ТИРАЖ:

10.000 примерака

ПРВИ БРОЈ ЛИСТА ЗДРУЖЕНЕ
ЕЛЕКТРОПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ, ПОД
НАЗИВОМ „ЗЕП“, ИЗАСИО ЈЕ ИЗ
ШТАМПЕ МАРТА 1975. ГОДИНЕ;
ОД МАЈА 1992. НОСИ НАЗИВ „ЕПС“,
ОД 6. АПРИЛА 2005. ГОДИНЕ ЛИСТ
ИЗЛАЗИ ПОД ИМЕНЕМ „kWh“

ИЗДАВАЧ:

ЈАВНО ПРЕДУЗЕЋЕ
ЕЛЕКТРОПРИВРЕДА
СРБИЈЕ

Тендери до краја године

”Није постојао ни један значајан разлог да се не уђе у пројекте ТЕ „Колубара Б“ и ТЕНТ Б-3”, изјавио министар Петар Шкундрић приликом посете Електропривреди Србије

Петар Шкундрић

данас договоримо, да брзо урадимо потребне послове, а ја вам дајем реч да ће Министарство рударства и енергетике бити врло ефикасно у реализацији онога што се ми договоримо око покретања нових инвестиционих захвата у области електропривреде - рекао је Шкундрић.

Д. 06.

ЕПС спреман за тендере

”Влади прослеђена иновирана информација о тендерима и резиме стратегије, па у веома кратком року може да се објави тендер у међународним медијима”, каже Драгомир Марковић, директор Дирекције за стратегију и инвестиције ЕПС-а

Овде се заправо ради о тендерима за три пројекта; поред ТЕ „Колубара Б“ и ТЕНТ Б-3, реч је и о једном мањем пројекту, односно градњи гасно комбиноване термоелектране у Новом Саду, снаге 400 мегавата. Основни мотив зашто уопште улазимо у те стратешке пројекте је значајан недостатак електричне енергије, који се у нашим сагледавањима појављује од 2011. године. Градња термоелектране на гас у комбинованом режиму је далеко бржа него термоелектране на угља и она може да почне да производи електричну енергију за две и по до три године - рекао је Драгомир Марковић, директор Дирекције за стратегију и инвестиције ЕПС-а.

- Тај објекат од 400 мегавата, значајно релаксира потребу за увозом електричне енергије, после 2011. године и чини нас спокојнијим уследеће четири године, јер постројења на угља можемо да добијемо тек између 2014. и 2016. Трећа страна код ове ТЕ-ТО од 400 мегавата је и град Нови Сад и он би паралелно требало да буде добро прихваћен и у граду Новом Саду и у нашој влади. Зато бих увек додао и овај пројекат уз претходна два, а сва три пројекта су конципирана на бази заједничких предузећа, односно заједничког улагања ЕПС-а и страног стратешког партнера, кога бисмо бирали из редова великих електропривредних компанија. Иновирање информације о сва три стратешка пројекта, како је договорено са министром Шкундрићем, завршили смо почетком октобра и проследили је Министарству рударства и енергетике. Ми смо већ припремили тендерску документацију и после усвајања тих информација, у веома кратком року можемо да објавимо тај тендер у међународним медијима и можемо да приступимо првој - такозваној квалификационој фази. Интересовање за сва три пројекта је изванредно. Из претходног поступка 17 компанија се јавило и потврдило да ће учествовати на тендерима, али морам да кажем да с временом тај интерес опада због интересовања за друге објекте у региону. Такође, заједно са иновираном информацијом, почетком октобра Влади смо послали и издвојени резиме стратешких електроенергетских пројеката, који ће бити презентирани Националном савету за инфраструктурне пројекте - рекао је Марковић.

Драгомир Марковић

Д. 06.

Казне за оклевање

Међу многобројним „бисерима“ које је смислио Хенри Форд, славни амерички индустријалац, у новије време цитиран је један који је у складу са тренутном ситуацијом, чини се, поново постао веома актуелан. „Добро је што људи нису упознати са нашим банкарским и монетарним системом, јер би, у супротном, дошло до револуције пре него што сутрашњи дан осване“, рекао је својевремено Форд.

До револуције, бар засад, није дошло, али се баш због споменутог банкарског и монетарног система, онда када је свануо дан, многима широм света - смркло пред очима.

Овдашњи банкарски и монетарни стручњаци су се, додуше, у последње време свесрдно трудили да локални живаљ, који се минулих деценија свачег нагледао, увере како се најновија криза неће одразити на њихове истањене џепове. И лаицима је, међутим, морало бити јасно да нисмо ми никада били те среће да нас ма и једна локална или планетарна ујдурма мимоиђе, те да ће тако, свакако, бити и овога пута. Макар и само у виду обавезе да убудуће, за разне кредите без којих, наравно, не можемо - плаћамо више.

Колико ће то бити више, када је реч о каматама које ће српска електропривреда морати да враћа, остаје тек да се види. Узимајући у обзир план да у ову нашу важну привредну грану до 2015. године инвестирамо девет милијарди евра, извесно је, међутим, да свота уопште неће бити занемарљива. Тако ћемо, дакле, опет морати да доплаћујемо за наше неразумно оклевање да после других деценија инвестиционог мртвила најзад подигнемо макар „Колубару Б“ (чија је изградња, узгред, почела још пре двадесет година) и ТЕНТ Б-3 – две велике електране без којих ћемо се већ за коју годину суочити са озбиљном несташицом електричне енергије.

Било би то, уосталом, сасвим у складу са тенденцијама у свету где, након процене да ће до 2030. године потрошња електричне енергије да порасте за чак 60 процената, нове електране ничу као печурке, па се, рецимо, само у Немачкој, истовремено, гради 27 централа. Било би у складу и са најновијим оценама наших званичника по којима је српска електропривреда нешто највредније што ова земља има, мада су те оцене у великом нескладу са чињеницом на коју подсећа др Млађен Ковачевић, наш саговорник у овом броју „kWh“, да је у последњих осам година у Србију ушло око 50 милијарди долара, а да од те поприличне суме у „највредније предузеће“ није уложен – ни цент!

Пише: Родољуб Герић

Судећи по више пута поновљеним тврдњама др Петра Шкундрића, актуелног министра рударства и енергетике, рекло би се да је таквом односу према инвестицијама у српску електропривреду најзад дошао крај и да ће тендери за изградњу две поменуте електране најзад бити расписани. И то већ до краја ове године. Но, иако за њих већ има много заинтересованих страних партнера (помиње се чак 17), велика активност на истом послу широм света представљаће за нас додатну неповољну околност, то јест још један цех нашег вишедеценијског оклевање који ћемо морати да платимо: између осталог и зато што се на испоруку неопходне

опреме сада мора чекати и по - неколико година.

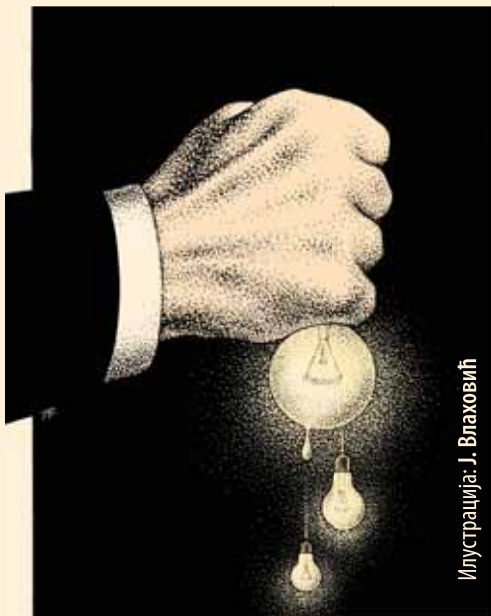
За овдашње инвеститоре ограничавајући фактор могу да буду и наши прописи који дозлабога знају да исконпликују и продуже сваку градитељску акцију. У ЕДБ-у, рецимо, тврде да је за обичан електропровод од двадесет метара код нас потребно онолико докумената колико и за изградњу – читавог стамбеног блока! (О томе опширније у тексту „Гиљотинирани инвеститори“).

И цена струје је, наравно, одавно већ постала опште место када је о ограничењима за изградњу електропривредних објеката реч. Посебно у овом часу када је одобрено велико поскупљење гаса које ће разумне грађане највероватније да одврати од претеране употребе овог доскоро јефтиног енергента, односно да их усмери на струју као економски најисплативији ресурс за грејање, па ће електропривреда и због тога ове зиме сигурно да плати цех...

А сем тога, оваква каква је сада, цена електричне енергије потенцијалним градитељима, реално, не омогућава да саграде ништа, па је стога прича о нашим новим електранама у извесном смислу почела већ помало да подсећа и на оно што је стари филозоф Имануел Кант

говорио при крају живота, резимирајући свој (компликовани) однос са женама: „Када су ми биле потребне, нисам имао пара, а данас, када имам пара, нису ми више потребне“...

Нама ће, међутим, електране увек бити потребне. И онда када будемо имали пара. Док се то не деси, било би, чини се, неупоредиво корисније да се и пре великих прича о концептима приватизације српске електропривреде и сродним „стратешким заокретима“ позабавимо неким „приземнијим“ стварима. На пример, договарањем са Русима о ревитализацији електране на Ђердапу или са Републиком Српском о изградњи нове хидроцентралне Бук Бијела...

Илустрација: Ј. Влаховић

Забранити продају акција

У условима глобалне финансијске кризе и рецесије у светској привреди која ће трајати више година - продају ЕПС-а странцима треба скинути са дневног реда. - Са врло ниском ценом електричне енергије не сме се куповати социјални мир нити гласови на изборима. - Од 2000. до данас потрошили смо нето педесет милијарди долара, али нисмо ни цент уложили у изградњу нових енергетских капацитета

Принципијелно говорећи, са економске тачке гледишта приватна својина је ефикаснија, продуктивнија и конкурентнија. Поборници неолиберализма и такозваног тржишног фундаментализма и концепта реформи, који је увео „Вашингтонски споразум“, а којих има и код нас, ватрено заступају тезу о приватизацији свих државних предузећа. Чак и оних која чине такозвано „породично благо“, односно виталних сектора сваке земље, као што су енергетика или телекомуникације. Конкретније, они се залажу за приватизацију ЕПС-а, Телекома, али и осталих мање вредних јавних предузећа. Међународни монетарни фонд и друге светске финансијске организације такође „сугеришу“ што бржу и свеобухватну приватизацију, каже за наш лист професор др Млађен Ковачевић, члан Академије економских наука, одговарајући на наше питање – одакле толики притисак, додуше не јавни, за приватизацију ЕПС-а.

Да ли мислите да и акције ЕПС-а треба да се појаве на тржишту?

- У условима глобалне финансијске кризе и рецесије у светској привреди, која ће вероватно дуже потрајати, када се вредност предузећа и њихових акција драстично смањује, продаја вредних предузећа, као што су ЕПС или

Млађен Ковачевић: Држава мора да форсира заједничка улагања

Телеком, била би друштвено врло штетна. Да ли је чудно што је Влада Пољске донела одлуку да обустави продају својих државних предузећа који имају стратешки значај за све време кризе? Није. То је превентивни одговор одговорне државе. Сматрам да би парламент Србије морао донети сличну одлуку и не би се смело дозволити да само (не)одговорна влада и Агенција за приватизацију у овим тешким условима одлучују о продаји предузећа који имају стратешки значај, као што су ЕПС или Телеком.

Из свега следи закључак да уопште, а посебно у условима глобалне финансијске кризе и рецесије у светској привреди која ће трајати више година - продају ЕПС-а странцима треба скинути

са дневног реда. Уз то, нужно је формулисати и прихватити оптималну дугорочну стратегију развоја енергетике и обезбедити средства за њену што бржу, доследну реализацију, јер би у противном тај сектор постао уско грло развоја целокупне привреде и раста животног стандарда становништва.

Нобеловац признао грешку

Да ли се при тој и толикој стручној, политичкој, па и медијској „галами“ нешто важно превиђа?

- Занемарује се, најпре, став већине економиста из развијених земаља, који тврде да стратешка монополистичка предузећа, као што је ЕПС код нас, треба да буду у државном власништву. И

зато није чудно што је у низу развијених земаља енергетика у државном власништву. Уз то, показало се у многим државама у транзицији, па и у Србији, да приватизација није довољан услов за раст и развој привреде у целини. Подсећам, такође, да је чувени нобеловац економских наука Милтон Фридман почетком деведесетих година прошлог века земљама у транзицији препоручивао: „Приватизујте, приватизујте и само приватизујте“, да би десетак година касније признао да је та препорука била погрешна и да је приоритет над приоритетима у тим земљама – стварање правне државе, јер без ње нема успешне приватизације.

Где смо ми данас у том погледу?

- Нажалост, Србија је још на путу ка правној држави, а у многим елементима понекад скрене са њега. Многе приватизације због тога нису успеле. И све док је такво стање, врло је вероватно да ни евентуална приватизација ЕПС-а не би била успешна. Уосталом, подсећам да је чешка државна енергетска компанија (ЧЕЗ) једно од најуспешнијих предузећа у свим земљама у транзицији.

Зашто ЕПС то не може да буде?

- Не видим ниједан ваљан економски разлог због чега ЕПС или Телеком у Србији не би могли бити врло успешне компаније ако остану у државном власништву. Знаш да ће многи рећи да оне то не могу бити, јер стручност није најважнији критеријум када се одређује менаџмент у тим предузећима.

Не чини ли Вам се да је то пре политички него економски проблем?

- Да. И зато сматрам да се друштво мора свим силама изборити да се критеријум партијске замени искључиво стручном подобношћу. И у будућим предизборним кампањама све најважније партије и странке морале би да се јасно одреде према овом проблему, па би се народ и на основу тога опредељивао за кога ће гласати, јер од успешности рада ЕПС-а у извесној мери зависи и животни стандард гласача и њихових породица.

Како коментаришете могућност да приватизацијом садашњи државни заменимо туђим приватним или, свеједно, акционарским монополом? Или чак монополом друге државе?

- Евентуалном приватизацијом ЕПС-а, бар онако како је неки прижељкују, лако би могло доћи до те ситуације. Није немогуће да се, на пример, домаћи државни монопол замени не само приватним или акционарским, већ страним државним монополом. Шта, на пример, ако чешки ЧЕЗ понуди најповољније услове за куповину ЕПС-а? Да ли га правно или економски можемо елиминисати само зато што је у већинском власништву чешке државе? Вероватно не. Али, у случају да ипак дође до његове елиминације, због улоге државе у ЧЕЗ-у, нека друга страна фирма могла би постати купац ЕПС-а који би можда био мање успешан од ЧЕЗ-а, па би становништво и привреда Србије од тога имала само штете. Има, дакле, много, много отворених питања о којима ваља пре сваке намере о приватизацији озбиљно разговарати. Кад је ЕПС у питању, држава мора бити много паметна.

Што би неко долазио код нас, уложио велике паре ако не може да заради, а он то не може јер су цене електричне енергије ниске?

- Ако би ЕПС продали некој страниој компанији, она би, сасвим разумљиво, тежила да што пре поврати средства која је уложила. За седам до десет година. То ће моћи да оствари преко вишеструког поскупљења и при томе ће се позивати на висину цена електричне енергије у развијеним земљама Европе и неким државама у нашем окружењу. Наравно, она неће узимати у обзир огромне разлике у доходу грађана Србије и неке развијене земље Европе. Због чега ће то неко да омогући странцима а не дозвољава се ЕПС-у, одговор мора да дају они који о томе одлучују, али странац свакако о томе с њима неће преговарати.

Али цене су код нас такве какве јесу. Неки кажу чак и социјалне. Да ли то

може имати економско оправдања?

- Јасно ми је да су цене електричне енергије у Србији неоправдано ниске и да се морају осетније повећати, али искључиво уз усвајање неког програма субвенционирања за минималне количине потрошене енергије најсиромашнијег становништва. Ето, видите пример Хрватске. Са врло ниском ценом електричне енергије за све и у Србији не сме се куповати социјални мир нити гласови на изборима. Ипак, поред нужности осетнијег поскупљења електричне енергије, том ценом се само делимично могу покривати огромне инвестиционе потребе за тај сектор.

Брука с улагањима

У „мору“ инвестиција не видимо стратешке енергетске пројекте. Зашто?

- Права је брука што је у протеклим осам година, од такозваних демократских промена, тако мало уложено у развој и модернизацију енергетике Србије. Поготову што се по основу нето задуживања у иностранству, текућих трансфера (пре свега дознака дијаспоре), продаја предузећа и друге имовине странцима, гринфилд и портфолио инвестиција и страних донација од 1. новембра 2000. године, па закључно крајем августа ове године на подручје Србије слило више од 50 милијарди долара. Зашто није било инвестиција у енергетику? То вероватно знају они који су заговарали приватизацију.

Те велике паре су неповратно потрошене, а ми немамо ниједан нови објект ни на видику. Шта учинити?

- У годинама које следе девизни приход од продаје предузећа и нових кредита морао би се искључиво улагати у енергетику и инфраструктуру. Уз то, један део акција ЕПС-а, али свакако мањи од 50 одсто, могао би се продати до капитализацијом и тако доћи до нужних инвестиционих средстава. Држава би морала форсирати заједничка улагања, на пример, са руским фирмама, не само у гасну инфраструктуру већ и у подизање нових капацитета за производњу електричне енергије. Све у свему, приватизација, боље рећи, продаја ЕПС-а страним фирмама ради обезбеђења нужних огромних инвестиционих средстава за његов развој, није једини начин доласка до тих пара. Прибојавам се да би тако добијена средства, од евентуалне приватизације ЕПС-а, вероватно завршила у потрошњи, а не у развоју нових енергетских капацитета.

Лазар Станковић

Имамо добре менаџере

Неки тврде да би уз продају ЕПС-а нужно требало „увести“ и одговарајући кадар, јер наш, наводно, није довољно стручан, али је зато политички подобан. Како Ви на то гледате с обзиром на то да сте одшколовали на десетине генерација економиста, данашњих менаџера?

- Нажалост, заговорници приватизације ЕПС-а и других стратешких предузећа истичу да се само њиховом продајом страним фирмама може обезбедити врхунски менаџерски тим. Верујем да Србија има сопствене менаџере који би могли успешно водити ЕПС. Ако их баш нема, по уговору о менаџменту, могли би се ангажовати квалитетни страни менаџери, као што то, на пример, масовно чини Кина. Али, проблем није у томе, већ у односу државе према свом највреднијем предузећу.

У септембру и климе и грејалице

У хладним данима и топлане морају да одраде посао због кога су саграђене: са седнице Управног одбора ЈП ЕПС

У првој половини месеца просечна температура била за седам степени Целзијуса изнад уобичајене, након чега је нагло пала, на 5,5 степени испод просека

Упркос крајње неповољним временским условима који су владали у септембру Електропривреда Србије је успела да произведе довољне количине електричне енергије за све потрошаче – оцењено је 25. септембра у Београду на седници Управног одбора ЈП ЕПС којом је председавао Петар Кнежевић, председник УО.

Због наглог скока потрошње и опасности да се уочи зимске сезоне претерано испразне акумулације донета је, ипак, одлука да се у систем укључе и „Панонске термоелектране - топлане“ које су помогле да се ситуација нормализује, речено је на овом састанку на коме је констатовано да је девети месец у овој години протекао у неуобичајеним осцилацијама температуре.

У месецу који се, иначе сматра енергетски неутралним јер у њему најчешће није потребно укључивати ни климауређаје ни грејалице, десило се, наиме, да је у првих петнаестак дана просечна температура била за седам степени изнад уобичајене за то доба године, након чега је уследило велико захлађење: нагло је пала, на 5,5 степени испод про-

сека. Због тога је дневни конзум уместо очекиваних 79-80 милиона киловат-сати достигао између 85 и чак 86 милиона, а како топлане у Србији у то време још нису радиле, читав терет догревања станаова пао је на плећа ЕПС-а.

Иако је стање сада релативно стабилно највероватније ће и током октобра, иако то није предвиђено билансом, радити „Панонске ТЕ-ТО“, а могуће је и да ће, ако то временске прилике буду захтевале, и увоз морати да буде нешто већи од раније предвиђеног.

Ситуацију ће свакако олакшати улазак на мрежу блокова Б-1 и А-1 у термоелектранама у Костолцу, као и ТЕ „Никола Тесла Б“ која ће, захваљујући повећању снаге блока 2, убудуће моћи да испоручује више енергије него досад. Тај блок је, наиме, како је саопштено на овој седници Управног одбора, управо тог дана успео да достигне снагу од 660 MW, што је за 50 MW више него досад.

Поред тога, очекује се и да ће сви најважнији ремонти бити обављени у року, а како се и угља производи више од плана, верује се да ће термоелектране чија је производња и досад над-

машивала прошлогодишњу, заједно са хидроцентралама у које би убудуће требало да пристиже више воде, бити у стању да и ове јесени обезбеде уредно снабдевање тржишта електричном енергијом.

Ипак, упозорено је да је за стабилност електроенергетског система веома важно да у предстојећим хладним данима и топлане одраде посао због кога су и саграђене, јер ће у противном и са струјом бити тешкоћа.

Управни одбор је усвојио извештаје о досадашњем извршењу електроенергетског биланса, као и извештај о реализацији програма ремонта у овој години. Такође, усвојен је и извештај о извршењу годишњег плана пословања ЈП ЕПС за 2008. годину, као и извештаји екстерног ревизора о ревизији финансијских извештаја ЈП ЕПС и зависних привредних друштава за 2007. Донета је и одлука о утврђивању критеријума за образовање трансферних цена, као и одлука о трансферним ценама ради њиховог усклађивања са променама цена електричне енергије.

Р.Г.

ТЕ Колубара и ТЕНТ Б-3 - приоритети

Могући проблеми уколико се предстојеће зиме у недостатку гаса и мазута биланс буде затварао струјом

Када је реч о инвестиционим захватима у ЕПС-у, Министарство ће бити врло ефикасно, посебно око расписивања тендера за градњу ТЕ Колубара Б и ТЕНТ Б-3, како би се то окончало до краја ове године. Ни раније није постојао ни један значајан разлог да се не распише тај тендер – рекао је Петар Шкундрић, министар рударства и енергетике у Влади Србије, 15. септембра, на састанку са пословодством ЕПС-а, коме су присуствовали и представници Агенције за енергетику Републике Србије.

На овом састанку разматрана су и питања у вези са могућношћу градње електрана са комбинованим гасно-парним циклусом. Истакнута је потреба изградње једне такве електране снаге 400 мегавата у Новом Саду, која би могла да буде завршена за две и по до три године, чиме би се премостио електроенергетски дефицит у Србији, односно зависност од увоза струје, док се не заврше поменуте две велике термоелектране на угаљ, чија ће градња свакако

дуже потрајати. Такође, ту би требало, како је речено да буде укључен и град Нови Сад, због преузимања топлотне енергије. Министар Шкундрић је овом приликом напоменуо да би могло да се размисли и о градњи још две овакве гасне електране-топлане у Нишу и Новом Београду, које би се руским гасом снабдевале из новог гасовода. Он је нагласио да ове две електране нису алтернатива поменутим великим термоелектранама на угаљ, јер оне имају посебан приоритет.

Представници ЕПС-а упознали су министра Шкундрића и са припремама електроенергетских и рударских капацитета за предстојећу зимску сезону, као и са одређеним проблемима који могу да настану уколико се Енергетски биланс, у недостатку гаса и мазута, буде затварао електричном енергијом. С тим у вези, др Владимир Ђорђевић, генерални директор ЕПС-а, предложио је поновно формирање радне групе, која би требало да координира активности

у циљу остваривања Енергетског биланса током грејне сезоне. Он је министру указао и на потребу да ЕПС постане акционарско друштво и да примери у окружењу показују јасну предност напуштања концепта јавног предузећа.

Исказани губитак од готово 100 милијарди динара у 2007. години, како је рекао Ратко Богдановић, директор Дирекције ЕПС-а за економско-финансијске послове, махом је последица нове рачуноводствене вредности ЕПС-а. Исказани износ основних средстава значајно је порастао, јер у бруто приказу укључује и део основних средстава, које не доносе никакав приход. А тај део од наведеног губитка износи 86 милијарди динара. Он је нагласио да је ЕПС у основи здрава фирма и да, свих ових година, када се реално посматра, послује са добити од око 300 милиона евра.

Министар Шкундрић је овом приликом напоменуо да коначно мора да се реши питање цене електричне енергије, како би се дошло до профитног пословања ЕПС-а.

Д. Об.

САСТАНАК ПОСЛОВОДСТВА ЕПС-а СА ДИРЕКТОРИМА ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА

Грејање подгрејало потрошњу

До краја године ће недостајати око 8,2 милијарде динара и поред повећања цена електричне енергије

на мрежу ТЕ Костолац Б-1 и ТЕНТ Б-1 утицати на то да се у октобру поправе акумулације и да се у прави почетак зимског периода, од 1. новембра, уђе спремно.

Директор Ђорђевић је овом приликом нагласио да од рудара очекује пристизање угља бољег квалитета, а од термаша да устале рад блокова (ТЕНТ и Костолац). У вези с актуелизацијом Годишњег програма пословања за 2008. годину, Ратко Богдановић, директор Дирекције ЕПС-а за економско-финансијске послове, рекао је да ће до краја године недостајати око 8,2 милијарде динара и поред повећања цена електричне енергије. Већ је, притом, 2,2 милијарде динара инвестиција измештено у 2009. ЕПС се сада налази у тежем економском положају него претходне године, а извесно је да ће бити још теже.

На овој седници разматран је и први предлог годишњег програма пословања за 2009. Размотрени су и нови односи трансферних цена, после поскупљења електричне енергије, као и унете промене у вези са Бизнис планом 2008-2015. година.

Д. Об.

Србија постаје енергетски лидер

“Све што је до сада приватизовано не вреди колико један ЕПС”, изјавио министар Петар Шкундрић . - Владимир Ђорђевић: “Смањивање губитака електричне енергије један од основних задатака.” - На CIRED-у у Врњачкој Бањи више од 700 учесника разговарало о томе како да се закорачи на тржиште електричне енергије

Ефекте неминовног раста цене електричне енергије у Србији неко ће на нашем тржишту капитализовати, и то са ЕПС-ом, неким његовима деловима, или без њега. Наш став је да то, пре свих, могу и морају да буду Електропривреда Србије, као вертикално организовани систем, и држава, као његов доминантни власник.

Ово је истакао др Петар Шкундрић, министар рударства и енергетике у Влади Републике Србије, отварајући 30. септембра у Врњачкој Бањи Шесто саветовање о електродистрибутивним мрежама (CIRED) Србије и Црне Горе, на коме се окупило више од 700 учесника не само из ових земаља него и из

региона. Били су ту и представници из Румуније, Чешке, Словеније.

Ускоро тендери за електране

Министар Шкундрић рекао је да Србија, уместо пасивног увозника енергената, може, на темељима постојећих природних и људских ресурса, да постане средњоевропски лидер у производњи, транспорту и извозу енергије и да се, тежећи том циљу, приступило реализацији једног од највећих стратешких и развојних пројеката – нафтно-гасног споразума са Руском Федерацијом. Овај споразум, према његовим речима, треба Србији да омогући не

само енергетску стабилност и лидерску позицију у нафтној и гасној индустрији, него и стратешко партнерство са европским земљама и Руском Федерацијом. Такође, рекао је Шкундрић, у Влади су приведене крају припреме за расписивање тендера за избор стратешког партнера за градњу „Колубаре Б“ и ТЕНТ Б-3, а убрзо би то требало да се уради и за ТЕ-ТО „Нови Сад“.

- Са свим овим пројектима, као и са великим инфраструктурним радовима у путној мрежи, као и са уговором са „Фијатом“, Србија је закорачила у нови развојни циклус. То је прилика да енергетика заузме место које јој припада и допринесе расту друштвеног произво-

да, запошљавању великог броја људи и бољем животу свих грађана у Србији – нагласио је министар Шкундрић.

Говорећи о значајној улози коју електроенергетски сектор има за укупан привредни и друштвени развој, српски министар је подвукао да Србија од капиталних добара нема ништа вредније од електроенергетских ресурса и капацитета и да све оно што је до сада приватизовано не вреди колико вреди један ЕПС. „Реч је о највећем националном монополу, способном да постане респектабилан партнер и конкурент у региону“, навео је он.

Посебно се осврћући на улогу дистрибутивног сектора, који је обавезан да брине о квалитету снабдевања електричном енергијом, Шкундрић је истакао да законски и стратегијски оквир, који је уређен у последњих неколико година, обавезује све у електроенергетском систему, али и нуди велике могућности. Додуше, неке циљеве није могуће постићи све док цена електричне енергије не буде таква да покрива трошкове производње, преноса и дистрибуције. Ипак, мисија дистрибутивних предузећа је да послују у складу с потребама подизања поузданости и квалитета снабдевања купаца, те да би у том погледу било реално очекивати да се уштеди барем на ономе што се сада јавља као губитак електричне енергије. А годишње би, навео је министар, на овај начин могло да се уштеди енергије

Владимир Ћорђевић: У Србији стручни потенцијал за респектовање

колико годишње произведе један већи термоблок.

Министар Шкундрић рекао је такође да је једина исправна политика да се подржи тржиште и да се ван њега води солидарна социјална политика

према најсиромашнијим потрошачима електричне енергије, и то изван пословних фондова енергетских субјеката.

Недовољна улагања у дистрибуцију

У име Електропривреде Србије, учеснике саветовања поздравио је Владимир Ћорђевић, генерални директор ЕПС-а, који је, између осталог, рекао да се ЕПС налази пред правним раздвајањем дистрибутивне делатности и трговине на мало, која ће постати домен рада новог предузећа, чије ће формирање уследити чим законске измене то омогуће. Нагласивши да је то процес који треба да закупи све како би сви били бољи и ефикаснији сутра, он је истакао да по издвајању трговине на мало дистрибуције треба да наставе свој основни посао, у коме је један од основних задатака смањивање губитака електричне енергије у дистрибутивном систему.

Ћорђевић је навео да протеклих година није било довољно улагања у дистрибутивни део ЕПС-а, јер је усредсређеност била на производњи електричне енергије и угља, али да то не може да буде оправдање за изостанак активности на смањивању губитака. Он је рекао да ће се ускоро појавити и други снабдевачи на домаћем тржишту

Округли сто о губицима

Благе судије, застарела бројила

Губици електричне енергије у дистрибуцији и проблеми у њиховом смањивању заокупили су велику пажњу учесника Шестог саветовања CIREД-а, тако да су неки овај разговор пратили стојећи у недовољно великој сали. Уводничар Радован Станић, из ЕПС-ове Дирекције за дистрибуцију, навео је да је после низа мера које су ЕПС и његова привредна друштва за дистрибуцију предузимали да смање губитке, а они опадали, па опет расли, коначно зимус сачињен нови програм активности, којим је обухваћен широк спектар рада, почев од инвестиционог улагања у мерне уређаје и појачане контроле потрошње, до већих инвестиционих захвата у градњи нових објеката и захтевања одговарајуће судске политике према онима који краду електричну енергију. Станић је навео да се на свим овим плановима мора радити упоредо, јер је циљ да се проценат губитака смањи до нивоа техничких. При томе, он је навео да је у структури укупних губитака енергије 65 одсто техничких и 35 одсто нетехничких.

Говорећи о разлозима раста губитака последњих година, Станић је на првом месту навео велики раст потрошње од средине прошле деценије, потом пораст крађеструје, а онда и повећан број објеката који се неовлашћено прикључују на мрежу. Међу техничким разлозима су пре свега дотрајалост многих дистрибутивних објеката и мреже, као и застарелост бројила. Под дејством свих тих фактора, губици електричне енергије достигли су на годишњем нивоу око 14,5 одсто.

Разговор је протекао највећим делом у вези са проценом техничких губитака, затим о обухвату енергије, поводом чега је речено да се у губитке рачуна разлика између преузете и фактурисане енергије. Илустративно било је излагање Радована Булатовића, из Дистрибутивне цјелине ЕП Црне Горе, који је навео да су почетком ове деценије губици енергије у Црној Гори износили 33 одсто, да су у међувремену смањени, али не довољно, јер ће Регулаторна агенција за ову годину, на пример, прихватити само 19 одсто губитака, а за осам месеци они су износили 22 одсто преузете енергије. Ипак, захваљујући предузетим мерама, ЕПЦГ је од 2005. године фактурисала више око 20 милиона евра него када није систематски радила на смањивању губитака.

ту и нагласио да дистрибутери губитке енергије треба, стога, да смање пре свега ради сопствених интереса.

- Дистрибутивна делатност је основна покретачка снага привредног развоја, што пред њене посленике, у овом тренутку, поставља и неке нове, па и одговорније задатке. То је делатност у којој се одвијају значајне транзиционе промене, и то у складу са регулативом ЕУ, тако да је битно да се препознају сви интереси који се у Србији постављају пред њом – истакао је Ђорђевић, изразивши уверење да ће саветовање CIRED-а одговорити на многа питања која се јављају у дистрибутивној делатности. При томе, Ђорђевић је подсетио да је на CIRED-у и CIGRE-ама до сада било око триста реферата, што је податак који говори о снази ових удружења, чији стручни потенцијал представља богатство за респектовање.

Признања и захвалнице

Председник Националног комитета CIRED-а Србије др Драгослав Јовановић уручио је захвалницу CIRED-а Владимиру Ђорђевићу, генералном директору ЕПС-а, генералном спонзору Шестог саветовања. Захвалнице је добило и 11 компанија златних спонзора овог саветовања.

Захвалнице за допринос развоју електро-дистрибутивне делатности добила су Десимир Богићевић, Владимир Катић, Драгослав Перич и Електротехнички институт „Никола Тесла“.

Учеснике овог саветовања поздравили су и Оана Галинчи, генерални секретар Националног комитета CIRED-а Румуније, Франтишек Вибиралика, из CIRED-а Чешке, Мирослав Вукчевић, представник ЕП Црне Горе и Радослав Стриковић, покрајински секретар енергетике и минералних сировина Војводине.

Скуп је следећа три дана радио у шест комисија, које су се, пре свега, бавиле уско стручним темама дистрибуције електричне енергије, али и одређеним аспектима дерегулације ове делатности. Мимо комисија, организовани су: један предсеминар, посвећен такозваним паметним мрежама, као и два округа стола, један о губицима електричне енергије и други о реконструкцији система заштите и управљања у дистрибутивним трафо-станицама.

У конгресном центру Врњачке Бање, током одржавања саветовања CIRED-а, око 40 произвођача електроопреме из Србије и земаља региона, укључујући и француски „Сажем“, изложило је своје производе, а петнаестак компанија одржало је пословне презентације.

А. Цвијановић

ШТА ДОНОСИ ЕВРОПСКА ПЛАТФОРМА „SMART GRIDS“

Његово Величанство Потрошач

До 2020. године чак двадесет процената енергије у Европи стижаће из обновљивих извора, док ће купци слободно моћи да бирају свог испоручиоца

На саветовању у Врњачкој Бањи доста се говорило о великим променама у области енергетике, које су управо у току, широм света. Посебно је било речи о такозваном „Smart Grids“-у, најновијој европској технолошкој платформи која, како објашњава др Драгослав Јовановић, председник CIRED-а Србија није само технолошки или енергетски појам, већ догађање које задире - у све сегменте друштва.

- Након процеса реструктурирања и отварања тржишта електричне енергије, електроенергетски системи у Европи и свету доживљавају своју даљу еволуцију - тврди др Јовановић. Он сматра да је глобална енергетска ситуација навела човечанство да се све више усмерава на потискивање конвенционалних и усмерава ка све већем коришћењу обновљивих извора енергије и каже да је управо то био најзначајнији подстицај за рађање идеје о „паметним мрежама“, која се, иначе, у европским главама родила 2005. године.

Годину дана касније Европљани су искројили свој „Зелени папир“. У њему су предвидели да ће ЕУ до 2020. године чак двадесет процената енергије добијати управо из тих обновљивих и еколошки здравијих извора. Већ и сам тај циљ је, пак, захтевао израду многих других планова и програма, између осталог и зато што неки од нових извора, попут ветра, рецимо, не могу бити стално прикључени на мрежу, па стога захтевају примену најсавременијих технолошких решења од којих многа – тек треба да буду измишљена!

У средишту интересовања европских енергетских планера су се, међутим, нашли потрошачи око чијих ће се потреба у будућности све вртети.

Др Александар Јањић (ПД „Југоис-

ток“), тако, на специјалном семинару у Врњачкој Бањи објаснио је да ће Европљани до информација о свему што их интересује моћи да дођу на „виртуелном тржишту“: онда ће, баш као и сада преко Интернета, моћи да бирају од кога ће, када и колико струје да купе! Но, да би потрошач у Француској могао да пазари струју из Финске, подразумева се да ће све границе (па и оне које постоје када је реч о, рецимо, различитим напонима), морати да буду напросто – избрисане!

- Врхунска технологија ће, притом, омогућити и велике уштеде, то јест рационалније коришћење енергије - нагласио је на овом семинару Андреј Соубент инжењер из Љубљане, који сматра да ће у будућности свака кућа имати неку врсту властитог, „интелигентног“ информационог система. Захваљујући томе њени станари у сваком тренутку ће моћи да знају колико енергије и по којој цени користе, односно омогућавати им да увек користе ону енергију која је за њих и економски најповољнија. Нова, „паметна бројила“ ће уз то, између осталог, омогућити и да се, као за мобилне телефоне, и за струју уведу „припејд тарифе“, тако да више неће бити потребно плаћати ни аконтације за струју...

А где смо ми у свему томе? По Александру Јањићу и код нас има решења која су на светском нивоу мада смо, како је оценио, „ми ипак бољи у теорији него у пракси“. Др Аца Марковић из Агенције за енергетику Србије је, међутим, упозорио да се наш највећи недостатак због кога смо у озбиљном заостатку за Европом своди на – недостатак тржишта. Упркос томе што је код нас, већ у овом часу, регистровано више од тридесет трговаца струјом!

Р. Г.

Рационално са ресурсима

Петар Шкундрић у посети ПД „ТЕ-КО Костолац“

Рационалније управљање енергетским ресурсима у Србији у складу са најновијим трендовима у Европској унији осликава овогодишње завршене ремонтне и инвестиционе послове у ПД „ТЕ-КО Костолац“ истакнуто је 8. октобра приликом њиховог представљања Петру Шкундрићу, министру рударства и енергетике Србије. Како је истакао Драган Живковић, директор ПД „ТЕ-КО Костолац“, задовољство изазивају не само остварени резултати у прошлој и у овој години него и амбициозни планови за наредне године, са циљем достизања производње од 12 милиона тона угља и изградње још једног термоблока у ТЕ „Костолац Б“. Уз даља улагања у опрему и модернизацију постројења већ наредне године достићи ће се производња угља од девет милиона тона, као и боље коришћење термокапацитета. Представљајући успешно завршене радове, Драган Јовановић, заменик директора ПД „ТЕ-КО Костолац“, рекао је да је у досадашњем периоду 2008. године фронт откопавања угља дислоциран на северну страну копа „Дрмно“ формирањем откопних етажа у пуној дужини, а у складу са пројектом тог копа за повећање производње угља. Ревитализована опрема са ПК „Ђириковац“, уз то, укључена је у откопавање угља на копу „Дрмно“, пуштен је у погон новозграђени систем трачних транспортне

ра за одвоз угља и завршен ремонт опреме за откопавање угља на овом копу. У 2009. години када у функцији буде и пети БТО систем, значи, стећи ће се сви потребни услови за остваривање планиране производње угља.

- Постигли сте заиста изванредне резултате у производњи угља и електричне енергије и уверен сам да ћете већ наредне године, када се заврше планирана улагања, дати још већи допринос поузданости електропривреде, која ће градећи нове изворе енергије постати замајац даљег развоја српске привреде – рекао је Шкундрић. ЕПС треба да остане лидер на Балкану у производњи електричне енергије и очекујем да ће држава у његовој трансформацији задржати контролни пакет акција.

Према речима Владимира Ђорђевића, генералног директора ЕПС-а, ПД „ТЕ-КО Костолац“ је у протеклих неколико година, улажући значајна финансијска средства, повећао производњу угља на преко седам милиона тона, а електричне енергије изнад пет милијарди киловат-часова. Са уградњом нове опреме на ПК „Дрмно“, стога, већ идуће године могуће је произвести девет милиона тона угља, а готово је сигурно да ће се премашити и производња електричне енергије од 5,5 милијарди kWh годишње.

Д. Р.

Симпозијум Електране 2008

У организацији Друштва термичара Србије, а под покровитељством министарства рударства и енергетике, за науку и технолошки развој и животне средине и просторног планирања, као и ЈП ЕПС, од 28. до 31. октобра биће одржан Међународни симпозијум Електране 2008 „Енергетски ресурси, енергетска ефикасност и експлоатациони аспекти рада електрана“. Основне теме симпозијума су: енергетски ресурси и одрживи развој, либерализација тржишта електричне енергије, енергетска ефикасност и рационалан рад електрана, проблеми продужавања радног века постројења електрана и увођење нових, ефикаснијих и еколошки чистијих производних технологија и опреме, експлоатациони проблеми термо, хидро, ветро и других електрана и еколошки аспекти рада свих постројења у технолошком систему производње електричне енергије у термо, хидро, ветро и другим електранама.

У раду овог симпозијума учествоваће и истраживачи, експерти, инжењери и званични представници надлежних институција и привредних организација из земаља потписница и посматрача Уговора о Енергетској заједници Југоисточне Европе (ECSEE), као и из других земаља заинтересованих за размену научно-стручних информација и искустава. Првог дана рада овог скупа, високи званични представници Комесаријата за енергетику и саобраћај Европске уније и Секретаријата ECSEE размотриће питања важна за имплементацију Уговора ECSEE, као и место и улогу електрана на јединственом отвореном тржишту електричне енергије.

М. Ф.

Продата „Колубара- Универзал“

„Колубара-Универзал“, једна од најпрофитабилнијих и најбољих лазаревачких фирми, која је до пре неколико година пословала у саставу „Колубаре“ и ЕПС-а, продата је, крајем септембра, грчкој фирми „IMAS Conti the“, која послује у саставу немачког „Континентала“.

После истека рока за достављање понуда Агенција за приватизацију је дала сагласност за закључивање уговора о продаји овог предузећа са грчком фирмом, која је једина доставила понуду за његову куповину. Уговорена цена је 11 милиона евра, а понуђач се обавезао и на нове инвестиције у укупном износу од четири милиона евра и, уз то, прихватио социјални програм, који је био један од услова за продају „Универзала“.

Фирма „Колубара-Универзал“ је, у тренутку приватизације, запошљавала 257 радника. У 2006. остварен је пословни добитак од два милиона евра, док је укупна актива предузећа, у тој години, била чак 16 милиона евра!

М. Т.

Надлежни за инвестиције у ЕДБ: Душица Ђорђевић, Слободан Павловић и Даринка Јеличић-Срдоч

Гиљотинирани инвеститори

У Електродистрибуцији Београд кажу да су реалне потребе града за стотинак трафо-станица годишње, али због компликоване процедуре гради се тек по педесетак, и то више у ободним општинама. - Од тренутка подношења захтева па до почетка градње прође најмање годину дана!

Уколико би се број прописа у Србији преполовио, као у Кореји или Мексику, где је реформа завршена, може ли се очекивати да ће за добијање дозволе за градњу бити потребно упола мање времена него сада? Нисмо пошли трагом овог питања, јер одговор у овом тренутку сигурно не бисмо ни добили. Уосталом, најављујући реформу у Србији, која је већ добила име „гиљотина прописа“, потпредседник републичке Владе Млађан Динкић наговестио је могући одговор обећаваши да ће се не само смањити број прописа, већ да ће и администрација променити начин рада, и то тако што ће се њено ћутање тумачити као одобравање захтева. Дакле, реч је о свеобухватној реформи прописа, после које ће административни трошкови бити мањи за 25 процената, али главни циљ је да се унапреди пословна клима и повећа конкурентност Србије, наравно у ширим оквирима. Страни инвеститори увелико, наиме, указују да нам је законска про-

цедура компликована, а чекање на дозволе веома дуго. Шта тек могу да кажу домаћи инвеститори, према којима администрација нема онај ниво респекта као према странцима!

Како их стићи!

Електродистрибуција Београд сигурно спада међу значајније инвеститоре у Србији, ако не по обиму уложених средстава, онда по делатности којом се бави. Како се она сналази у мноштву закона и папирологије, питање је које смо поставили Слободану Павловићу, руководиоцу Сектора инвестиција у Дирекцији ЕДБ-а за планирање и инвестиције.

- У пракси је обично тако – одговорио је он кратко – да страни инвеститор пре изгради објекат него што ми добијемо дозволу за изградњу трафо-станице и водова неопходних за његов рад. Познат је пример фабрике која је грађена за потребе целог региона југоисточне Ев-

ропе, а ми смо једва успели да добијемо дозволу не за градњу, него за реконструкцију трафо-станице, што је било неопходно да би ова фабрика могла да се прикључи на електромеру. Сада они иду у проширење капацитета, а како ћемо ми да их стигнемо, видећемо.

У Хрватској су недавно обелоданили да је за добијање дозволе за изградњу и прикључење мале хидроелектране, на пример, потребно направити шездесетак корака код администрације. Како је код нас, вероватно ће се сазнати када се формира најављена електронска база свих прописа у Србији. До тада, наше истраживање усредсредили смо на то колико корака ЕДБ мора да прође да би добио дозволу за градњу трафо-станице или електровода. Наши саговорници показали су нам шематски приказ пута кроз администрацију и одмах прокоментарисали да га узмемо условно, јер је то путоказ глатког пролаза, а готово никад не иде глатко. До одобрења за градњу иде се од врата до врата, а

на многа враћа по неколико пута. На питање може ли све то да буде једноставније, Павловић је рекао да би могло када би било довољно добре воље.

Као за стамбени блок

Шта све ЕДБ мора да припреми од документације да би добио дозволу за градњу неког дистрибутивног објекта, колико год је једноставно питање, толико је компликован договор. Даринка Јеличић-Срдоч, водећи инжењер у Дирекцији за инвестиције кратко је рекла да је и за електровод од двадесет метара потребно исто што и за изградњу стамбеног блока, на пример. А шта је то „све“ можда најбоље илуструје чињеница да од тренутка подношења првог захтева протекне најмање годину дана пре него што се зарије први ашов.

- Најмање годину дана је оптимално време за дозволе које дају градске власти у Београду, које су надлежне за десет градских општина. У ободним општинама се брже и лакше завршава, те зато ЕДБ последњих година више гради на периферији. При томе, реалне потребе града су да градимо стотинак трафо-станица годишње, а ми градимо једва педесетак управо због спорости поступка добијања дозволе - навео је Павловић.

Када смо се упустили у набрајање поступака и папира које треба прибавити, навукли смо, и дословно, главобољу. Зато, уместо да наводимо једно по једно, покушаћемо што једноставније да назначимо пут који инвеститор мора да пређе. За почетак, треба припремити три повеће фасцикле: једну за пројекат, другу за урбанистичке услове, трећу за обезбеђење земљишта. Ово око земљишта посебна је прича, јер, како је истакла Душица Ђорђевић, самостални

Предлог без одговора

- Много пута смо тражили да нам поједноставе процедуру, али нисмо наишли на разумевање. Прошле године у септембру упутили смо предлог Републичком министарству за инфраструктуру да омогуће да се одмах предаје главни пројекат, а не прво идејни па главни, што нама веома отежава припреме. Ни до данас одговор, ни позитиван ни негативан, нисмо добили –истакао је Павловић.

правник у овој дирекцији ЕДБ-а, и када се локација нађе, што уопште није лако, и када се сва процедура прође, често се дешава да изађе група грађана и спречи почетак градње. А полиција одбија да асистира ако нема судског решења. До судског решења, пак, долази се судским поступком, који одузме додатно време, а и кошта.

Три пута у исти секретаријат

У свакој од наведених фасцикли треба замислити по неколико подрегистара, за сваку сагласност по један, јер сваком решењу претходи низ захтева и доказа. Тако, на пример, за акт о урбанистичким условима треба прибавити доказ о решеним имовинско-правним односима за земљиште, затим извод из урбанистичког плана (ако нема детаљног, онда је то додатни корак) и прибавити документ о урбанистичким условима, који може да изда само Завод за урбанизам. Све то заједно предаје се Секретаријату за урбанизам и чека на ред. Када се добије ово решење, приступа се изради ситуационог плана трафо-станице са прикључним водовима, на основу кога се припрема идејни пројекат. Сада се отвара друга фасцикла са својим подрегистрима, која условно може да носи наслов „пројекат“.

Са све три фасцикле под руком, надлежни за инвестиције у ЕДБ-у сада поново иду у Секретаријат за урбанизам. Овога пута траже потврду да је идејни пројекат у складу с детаљним урба-

нистичким планом, на коју се обично чека више месеци. Када и ту потврду добију, пут их опет води у овај исти секретаријат градске власти (кажу, само су спратови различити). Ту сада треба добити одобрење за градњу. Но, пошто је у међувремену обично већ истекао рок важења раније прибављених докумената (власнички лист, копија плана), изнова иду у Службу катастра, Секретаријат за планирање и изградњу и редом од врата до врата, да би освежили документацију. Тек тада се могу надати да ће добити одобрење за градњу, с којим могу да почну припрему главног пројекта.

Сада су већ све три фасцикле готово комплетирани, али из зачараног круга администрације још се није изашло. Ма колико да су идејни и главни пројекат истоветни, главни се наново црта (онај одговор из републичког министарства никако да стигне). Истовремено, прибављају се сагласности од свих који своје инфраструктурне објекте имају на датој локацији или траси (Телеком, Топлана, ГСП), апи и од оних који их немају, да потврде да их немају, што се плаћа као да их имају. Наши саговорници кажу да треба да прибаве 12 дозвола, за које треба платити укупно око 120.000 динара накнаде.

Коначно, са свим овим документима – урбанистичка решења, главни пројекат, решење о имовинско-правним односима – поново се, трећи пут официјелно (допуне и исправке се не рачунају) куца на врата Секретаријата за урбанизам. Сада треба добити потврду да је документација примљена, што се у жаргону назива „пријава радова“. Но, ни ту није крај. Када се ова потврда добије, следи уговарање пријављених радова. Тек потом градња може да почне, наравно, уколико нема грађана који се томе противе. Ако их има, инвестиција је у неизвесности. А у међувремену протекло је бар годину дана од тренутка када је ЕДБ као свој циљ дефинисао градњу одређеног објекта. Сви они који чекају прикључење на електромрежу, а има их око хиљаду који дозволу не могу да добију јер нема енергетских услова, чекаће и даље – док се не сложе све коцкице да трафо-станица буде и изграђена.

А. Цвијановић

Заборављена инфраструктура

Када је 2004. године усвојен Закон о планирању и изградњи, којим је омогућена легализација „дивље“ градње, Електродистрибуција Београд схватила је да је то тренутак да легализује све своје трафо-станице и друге објекте, који су грађени претходних деценија, а нису из разних разлога уведени у катастар. Прионуло се на посао и поднето је укупно 1.050 захтева за легализацију објеката, међу којима је највише нисконапонских трафо-станица. Само за припрему неопходне документације утрошено је око 14 милиона динара. Међутим, до краја те 2004. године надлежне градске власти нису размотриле ни један од ових захтева! Уместо тога, у ЕДБ стигло је обавештење надлежног секретаријата да се легализација не примењује на објекте и мрежу примарне инфраструктуре.

Законодавац је једноставно, изгледа, заборавио на инфраструктуру. Тако, нелегално изграђена кућа може да се легализује, али трафо-станица или електровод не може. Слободан Павловић каже да ови нелегални објекти сада представљају брану за даљу градњу, јер на њих треба да се прикључе нове трафо-станице или само водови, а дозвола за те нове не може да се добије, јер се надовезују на нелегално подигнуте. Излаз из овог зачараног круга тражи се у изради плана генералне регулације за изградњу електроенергетске мреже и објеката, који би обухватио и нелегалне објекте. Тај план, како се предвиђа, могао би да се сачини до краја идуће године.

Водопривреди потребно седам милијарди евра

У Ђердапској акумулацији на прагу озбиљни проблеми због великог засипања и виших нивоа вода у односу на раније прорачуне. - У Поморављу практично не постоји заштита вода и сваки трећи литар у том сливу је отпадна вода

Када се диже кота у акумулационим језерима, међу којима је код нас најзначајније Ђердапско, основно је да се добија већа висина и више електричне енергије. То подизање доноси и више пара на крају године, кроз вршну енергију. Али, и више проблема за приобаље због поплава, и повећаног таложења, а мења се и водни режим Дунава, јер се мења и конфигурација тла. Неизбежно мора озбиљно да се приступи отклањању тих последица, посебно када је о насипима реч, јер се на том пољу већ дуго ништа није радило - напомиње нам на почетку разговора за лист „kWh“ др Милан Димкић, генерални директор Института за водoprивреду „Јарослав Черни“ А. Д.

Већину наших хидроелектрана, укључујући и „Ђердап“, као и других водних објеката, подизале су домаће фирме, које су иначе и у свету биле врло познате. Ту су Енергопроект, „Иван Милутиновић“... Институт „Јарослав Черни“ радио је на оваквим објектима у више од 25 земаља света. Обрт „Енергопроекта“ је био такав да се он у једном периоду налазио на тринаестом месту у свету. Укупно гледано, каже наш саговорник, били смо земља, која је имала добро организован водни систем, изузев решавања питања отпадних вода: оне су само прикупљане а не и пречишћаване.

Већ дуго – на коленима

- Имали смо и систем хидроелектрана, који је био међу напреднијим у Европи. А онда су уследиле санкције и петнаестогодишња девастација целог система. Сада имамо задатак да се поново подигнемо у погледу интегралног управљања водама, које, поред области енергетике обухвата и област водоснабдевања, заштиту вода, заштиту од поплава и иригационо-дренажне системе. У Војводини имамо воде лошег квалитета и такозвано прецрпљивање

Милан Димкић

воде, односно случај да се вода из дубоких издана не обнавља, или се слабо обнавља, јер се издани мање прихрањују водом него што се она црпи. Прекомерна експлоатација доводи до пада нивоа и то оставља последице по квалитет вода. Постоји проблем снабдевања водом и у јужној Србији. Питање водоснабдевања Поморавља и Шумадије је нерешено и ту смо у великом заостатку по питању количине, али и квалитета воде, нарочито у Поморављу, због садржаја нитрата - каже др Димкић. Он наглашава да питање заштите вода дотиче и енергетику, јер су хидроакумулације у ствари резервоари, у којима се догађају процеси таложења и други, који и те како утичу на квалитет воде.

Он напомиње да код нас практично и нема заштите вода. Комуналне и фабричке воде се готово уопште не пречишћавају, јер се то корисницима не исплати, а не постоје казне и накнаде, које би их на то приморавале, или на било који начин стимулисале на заштиту. Не постоје законски и финансијски оквири и то, како напомиње наш саго-

ворник, постаје озбиљан проблем за многе од наших хидроакумулација.

Проблематична цена

- Такође, постоји и проблем ерозије приликом пуњења акумулација. Ту имамо мали пример на Западној Морави - акумулацију ХЕ „Међувршје“. Велики пример, који се још не види је Ђердапска акумулација, где имамо значајну количину засипања и где су на прагу велики проблема, који само што нису наступили. Ту је и проблем плављења због промене конфигурације земљишта. Морам да наведем и проблем цене воде код нас, која је изузетно ниска и која може да се пореди са ценом струје, само што је овде стање још драстичније. Кубик воде плус отпадне воде, код нас стаје 0,35 евра, у Мађарској два евра, Хрватској 1,5 евра, Француској три, Немачкој четири до пет евра у Холандији пет евра... Код нас би економска цена износила око 1,3 евра за кубик воде и то би једну породицу стајало петнаестак евра месечно. Садашњу цену воде не осећају ни најсиромашнија домаћинства.

Све се ради под плаштом заштите животног стандарда, а последице су изузетно тешке. Све више уништавамо наш водни систем и показујемо да смо неспособни њиме да управљамо и да неко други из иностранства треба да нам покаже како треба да радимо.

- Ми се сада налазимо пред корацима, који треба да нас доведу до тога да радимо оно што знамо и у вези с тим значајно треба да се повећају капацитети који о томе брину у Влади Србије, институцијама и предузећима, а инвестиције цео тај процес треба да покрену. Ако изузмемо енергетику, у водопривреду треба да се уложи око седам милијарди евра, плус за инвестиционо одржавање објеката. На држави је да одреди период у коме то треба да се уради. Ми мислимо да је то у следеће

две деценије. Значи, годишње је потребно око 350 милиона евра инвестиција, уз пратеће законске и финансијске инструменте - каже др Димкић.

Цена воде овде свакако има значајну улогу, али је важно и питање фондова, државних и иностраних. По речима нашег саговорника, то се посебно односи на постојање државних фондова, који треба да омогуће да сами управљамо својим приоритетима и инвестицијама, а не неко други.

Важно је и питање статуса предузећа, која раде у области вода (енергетска, предузећа, водоводи и канализације, водна предузећа која раде дренажање). До које мере их приватизовати, односно који део треба да остане у рукама државе.

- Када је реч о енергетском делу ПД ХЕ „Ђердап“, које већ више од три и по деценије врло успешно ради и представља највероватније наше најрентабилније предузеће, ту су увек важне две ствари. Заштита приобаља и штета, коју „Ђердап“ наноси, и, друго, корист, коју ми од „Ђердапа“ имамо. Код првобитне коте Дунава, питање заштите приобаља регулисано је са румунском страном. Касније је кота на ушћу Нере подигнута на 69,5 метара, а сада смо пред новим подизањем коте односно променом режима рада ХЕ „Ђердап 1“ и „2“. Ђердапска акумулација је жив механизам – каже др Димкић - који трпи промене и квантитета и квалитета вода, односно имамо морфолошке промене због таложења наноса у ту акумулацију. Морамо да кажемо да је један значајан део акумулације у овом тренутку већ запуњен

наносом и да је приликом великих поплава 2006. године примећено да прорачуни за велике воде на „Ђердап“ данас одступају од онога што је измерено у природи. То што је измерено били су виши нивои Дунава него што је тада рачунато. То може да се догађа зато што су ти прорачуни били погрешни, или је дошло до промене у природном режиму. Биће да је овај други разлог у питању, односно да су морфолошке промене Дунава довеле до тога да су нивои приликом великих вода били виши него што је рачунато. Значи потребно је да се преиспита целокупна одбрана приобаља и на ред долази питање надвишења и квалитета насипа. Веома је значајно питање подземних вода и рада дренажних система. Сада имамо 1.200 дренажних бунара, 60 црпних станица, које препумпавају воду из дренажних канала у Дунав и имамо велику површину под цевним дренажама. С обзиром на промену морфологије Дунава и промену нивоа, током времена све се то мења и зато је веома важно нагласити да је заштита приобаља апсолутно незаобилазна и мора да буде један од кључних приоритета у раду Ђердапског гиганта. Несумњиво је потребно хватање корака са Европом у овом погледу, али мислим да прво морамо да ухватимо корак сами са собом.

„Моравска бољка“

Др Димкић се потом осврнуо на слив Мораве, где живи око четири и по милиона становника Србије, а практично не постоји ни један пречистач

отпадних вода, који ради. Изграђених има, али не раде зато што се то никоме не исплати у садашњим економским условима.

- У том сливу – каже он - имамо мале водотоке реда тридесетак кубних метара у секунди. Од тога десетину кубних метара сачињавају отпадне воде; значи једна трећина је отпадна загађена вода! Није потребно објашњавати шта то значи, а притом још ваља имати у виду да нам индустрија добрим делом не ради и загађење река, због тога, није тако капитално велико. Али, тај проблем се и сада и те како поставља везано за квалитет мањих водотока на великим сливовима, као што су Морава и Тиса. Мора да се схвати да је ургентно питање како све то заштитити. Европа захтева у овом погледу примену својих стандарда пречишћавања вода и код њих траже терцијарно пречишћавања за целокупан тамошњи слив. Ми сада немамо никакво пречишћавање. Приступ Европи значи и приступ њиховим фондовима, али је врло наивно и не реално рачунати да ће они све то да нам среде. Било би веома добро када би се бар 25 до 30 одсто потребних улагања у овој области финансирало из тих европских фондова. Ми морамо сами да организујемо тај посао да би нам други помогли. Европске директиве за воду су изузетно важне и оне кажу да сви водотоци треба да се врате у пређашње стање из неког референтног периода, а то су код нас шездесете године прошлог века. Зато су потребне многе акције на пречишћавању и заштити водотока, паре и добра организација. Ми ћемо за обављање тих послова свакако добити другачије рокове од земаља које су сада приступиле ЕУ и важно је да те европске захтеве и нормативе пратимо. Али је још важније, да тај посао одрадимо због себе – каже др Димкић.

Наглашава наш саговорник да је важно да држава има своје фондове, мора да води своју политику развоја, заједно са светом.

- Држава мора - додаје на крају др Димкић - да води рачуна о ресурсима у једној земљи, њеном имовинском стању, капацитетима и њиховом подизању; фондови се морају неговати и не смеју да се испусте из руку погрешним потезима. Сиромашне земље не смеју да улазе у неку брзу децентрализацију, односно приватизацију у овој области јер су постојећа искуства, нарочито из нашег окружења јасно показала да то доводи до великих проблема.

Д. Обрадовић

Ђердапска акумулација озбиљно „нападнута“ засипањем

„Мрак“ у шуми прописа

Дистрибуције продају енергију тарифним купцима, али не могу да је набављају од произвођача, то ради ЈП ЕПС, који једини има лиценцу за трговину електричном енергијом на велико. – Организовање унутрашњег тржишта у надлежности Електромреже Србије

У примени директива Европске уније Србија је, у неким областима, отишла тако далеко да је урадила и оно што се од ње није експлицитно тражило. Тако је, на пример, пренос електричне енергије издвојила у делатност посебног јавног предузећа иако се томе опиру и неке земље оснивачи ЕУ, а друге, које су то учиниле, поново покушавају да се врате на старо, да им електроенергетски систем не би изнова колаборирао, као протеклих зима. Тај однос земље која жарко жели, бар нормативно, да што пре пристигне Европу, можда се још боље осликава у дословном преписивању регулатива, стратегија, декларација, па и уџбеника потрошачког друштва, који никако да се приме на домаћем тлу.

У прописима који регулишу област енергетике, барем онолико колико она почива на чврстим техничким, технолошким, економским, па и регулаторним законитостима, потребна је велика прецизност. Ту, чини се, није дозвољено да се било који аспект односа или деловања „подразумева“ или „изводи из општег става“. А изгледа да је баш тако.

„Квака“ у закону

Но, пођимо редом. Јавности је познато да Србији већ почетком следеће деценије прети већи недостатак електричне енергије за потребе снабдевања тарифних купаца – свег грађанства и индустрије. Ако до тога дође, а неће само ако се хитно крене у градњу нових електрана, питање је: ко је дужан да спречи „мрак“? Узгред, питање се није појавило из новинарског промишљања могућег, проистекло је из сагледавања стручњака, који се

Оливера Долић

овим послом баве и дуго и студиозно. Новинар је само кренуо тим трагом.

Ни после помног ишчитавања Закона о енергетици, Уредбе о условима испоруке електричне енергије, Одлуке о оснивању и Статута ЈП ЕПС-а, па и сугестија за боље сналажење с нормативима, које смо добили из Дирекције ЕПС-а за правне послове и људске ресурсе, потпунији одговор није био на помолу. Једино је било јасно да снабдевање тарифних купаца и трговина електричном енергијом теку шумом прописа, у којој су аксиоме напросто затурене. У сваком од тих аката до детаља су разложени одређени аспекти ове делатности, тако да се намах учини да је све потпуно јасно, а потом испостави да битног нигде нема.

Закон о енергетици и не утврђује обавезе конкретних енергетских субјеката, већ, како тумаче правници, уређује услове и начин обављања енергетских

делатности. Обавезе ЈП ЕПС-а произлазе из Закона о јавним предузећима и претходно поменутих одлука и уредби, али и из лиценци које је добио од Агенције за енергетику. Када је реч о трговини електричном енергијом, међутим, лиценце су добиле и ЕПС-ова зависна привредна друштва за дистрибуцију. И ту је, сада, квака.

Оливера Долић, директорка Дирекције за правне послове и људске ресурсе, каже да лиценцу за трговину електричном енергијом за снабдевање тарифних купаца има само ЈП ЕПС, и да се та лиценца односи на право и обавезу набавке и продаје укупно потребних количина електричне енергије за снабдевање тарифних купаца према енергетском билансу. Овај биланс, иначе, утврђује Влада на предлог ресорног министарства. На основу тог биланса, ЕПС уговара набавку предвиђених количина, и то

Драган Влаисављевић

би било то. Али, није. Ту су још зависна привредна друштва ЕПС-а за дистрибуцију. Она такође имају лиценцу, која, за разлику од ЈП ЕПС-ове, обухвата само право и обавезу испоруке и продаје електричне енергије, а не и набавке за потребе тарифних купаца мимо ЈП ЕПС-а. Долићева сматра да ту нема ни нејасноће, ни дуализма. Она истиче да је потпуно јасно да је ЈП ЕПС обавезан да брине о снабдевању тарифних купаца, и да то пише у основачком акту. Следствено томе, како наводи, закључени су уговори између ЈП ЕПС и привредних друштва за производњу енергије (набавка) и између ЈП ЕПС и ПД за дистрибуцију (испорука и продаја).

- Такође – истиче Долићева – једино је ЈП ЕПС овлашћен и дужан да недостајуће количине енергије набави на тржишту, односно из увоза.

Дакле, и енергију произведену у својим електранама и увезену ЈП ЕПС „предаје“ дистрибуцијама. Оне су онда дужне да је испоручују тарифним купцима на свом подручју. Да ли су дужне и да снабдевају купце ако их закон не обавезује да набаве потребне количине?

- Појам снабдевања у Закону о енергетици није довољно прецизно дефи-

нисан, а ни консеквентно коришћен, тевероватно отуда те дилеме. Оне су, међутим, само изведене из претпостављеног стања, јер у пракси ЕПС-а не постоје. И ЈП ЕПС и његова зависна привредна друштва за дистрибуцију, па и за производњу, доследно извршавају своју обавезу уредног снабдевања тарифних потрошача. То не значи да неке ствари у Закону о енергетици не треба променити и друге боље и прецизније дефинисати. Уосталом, предлог за измену и допуну овог закона је у процедури, а свој допринос припреми тог предлога дао је и ЈП ЕПС – наводи Оливера Долић.

Један набавља, други продају

Драган Влаисављевић, директор Дирекције ЕПС-а за трговину електричном енергијом, сматра да је суштина у томе што су „подељене“ надлежности ЈП ЕПС и привредних друштва и што закон не препознаје ЈП ЕПС као интегрисану компанију. Изделене су делатности, права и обавезе.

- У Уредби о условима испоруке електричне енергије и не помиње се велетрговац за снабдевање тарифних купаца, као да је то имагинација која не дотиче дистрибутере. Прецизније, зависна ПД немају лиценцу за велетрговину, већ само за трговину на мало. Ово како су сада унутар ЈП ЕПС-а уређени међусобни уговорни односи са произвођачима и дистрибутерима резултат је, пре свега, досадашњег ЕПС-овог искуства и неопходности „чистих економских односа“ – каже Влаисављевић и наглашава: - Закон о енергетици у овом, трговинском делу нигде децидирано не дефинише да ЈП ЕПС обезбеђује енергију за дистрибуције „по моделу јединог купца“, јер и не утврђује обавезе конкретних

енергетских субјеката. Дистрибуције срећемо тек у одлукама и уредбама, и то као оператере дистрибутивног система, који су дужни да обезбеђују уредно снабдевање купаца. У овим актима, пак, нема интегрисаног ЈП ЕПС-а и његових права и обавеза.

Влаисављевић каже да је Закон о енергетици очито сачињен с намером да се створе услови за отварање унутрашњег тржишта електричне енергије, на коме би сви енергетски субјекти (произвођачи, квалификовани купци, снабдевачи - трговци на мало, то јест дистрибутери, и приватни трговци с лиценцом) могли неометано међусобно да тргују. То је оно што би и ЕПС желео и што би му омогућило да покаже своју конкурентност на тржишту. Међутим, истиче Влаисављевић, пошто ће до отварања и организовања унутрашњег тржишта електричне енергије у Србији (берзе електричне енергије), чије је успостављање у надлежности Електромреже Србије, протећи, без сумње, још много воде Дунавом, нужно је да се у законске оквире стави пракса с датим стањем. Прецизније, да се регулатива допуни неком врстом прелазног решења, којим би се омогућило да трговина електричном енергијом на унутрашњем тржишту неометано тече и у овом времену док се чека на берзу.

На крају, после свих ових навода, неизбежан је утисак да је у регулисању електроенергетске делатности у Србији законодавац више тежио ономе како треба да буде него ономе како јесте. Није пошао од домаће праксе и реалних могућности, већ од зацртаних, а тешко докучивих циљева. Тако је између регулативе и праксе направио вакуум, који отежава рад и ЈП ЕПС-а и осталих субјеката. Разлог томе може да буде и она претерана прилежност од које смо почели овај текст, али и недостатак храбрости да се смело уђе у корените промене онога што је од опште важности за државу и грађане, за коју нема неких елементарних предуслова. Тако смо добили полуфабрикат: имамо интегрисану државну компанију, а немамо организовано тржиште електричне енергије. Можда то нема баш никакве везе са заговарањем брзе приватизације вертикално организованих електропривреда, које је пратило дерегулацију, али тај аспект биће врло брзо наметнут – чим се акције ЕПС-а нађу на тржишту.

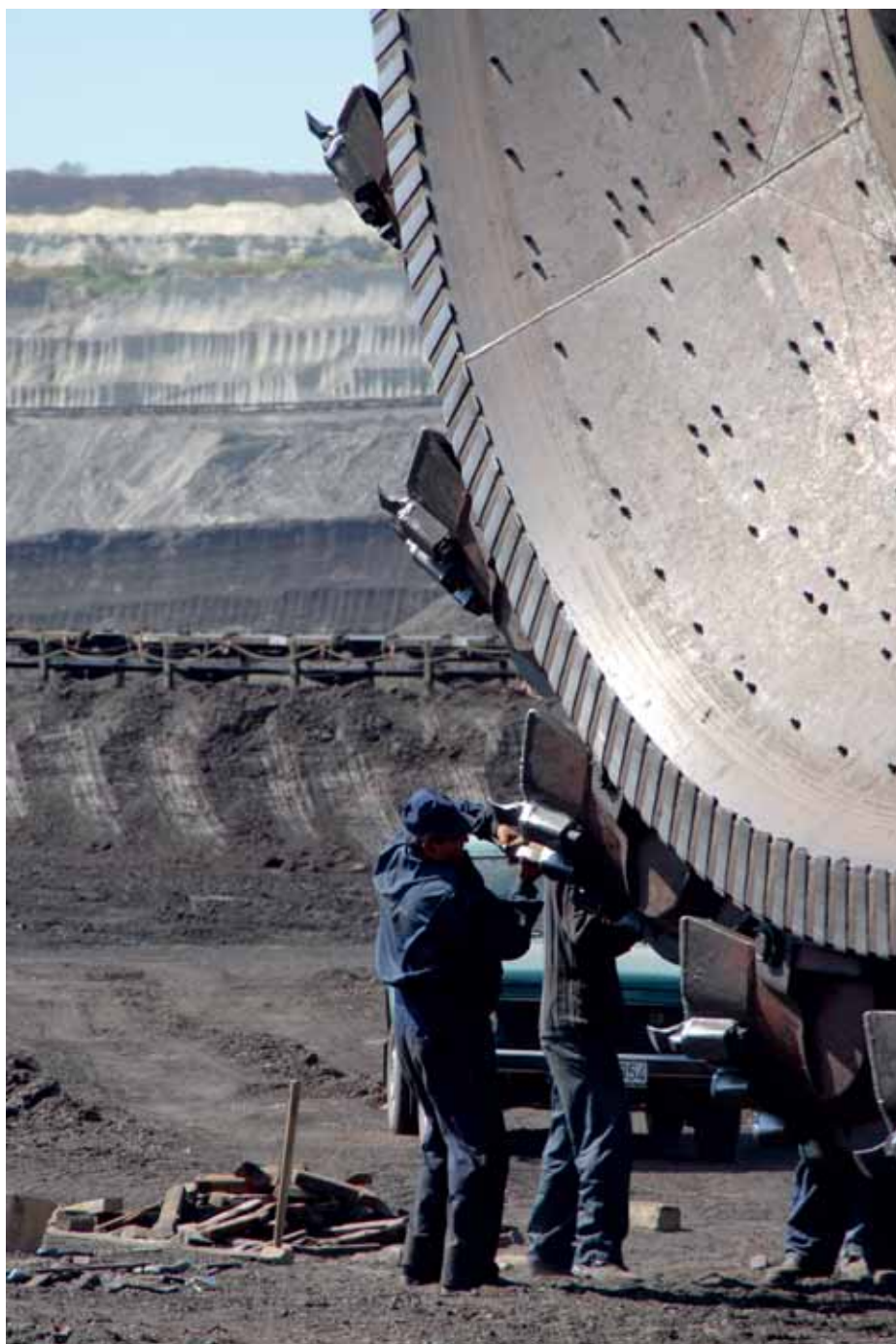
Анка Цвијановић

Влада „регулише“ несташницу

Законодавац није, наравно, испустио да утврди обавезе енергетских субјекта у случају несташнице струје. У Уредби о условима испоруке електричне енергије, између осталог, прецизирано је шта у таквој ситуацији ради оператор преносног система, а шта оператор дистрибутивног система. При томе, одлуку о свим мерама које они предузимају доноси Влада Републике Србије на предлог надлежног министарства, а реч је углавном о ограничењу испоруке енергије, штедњи и сличном. Ни у једном акту нисмо пронашли да је ЈП ЕПС дужан да набави, и под којим условима, довољно електричне енергије за подмиривање и тих елементарних потреба. Напротив, реч је само о операторима преносног и дистрибутивног система, од којих је први посебно јавно предузеће (ЕМС), а други су зависна привредна друштва ЈП ЕПС-а, која имају статус правних субјекта, са капиталом, рачуном и свим одликама правног лица.

Три чувара, климава заштита

Закон не постоји, ЈП ЕПС с улогом координатора, а привредна друштва немају могућности да откривају и пресецају криминалне канале

Крађом електроопреме угрожава се рад система: са Површинског копа „Поље Д“

Изгледа да ни најпрецизнија наредба о начињу чувања имовине у предузећима не може да буде довољно чврста препрека насртају лопова на електроопрему која им се нађе под руком. Што би се рекло, ни мастило се на наредбама није осушило, а оно поново украдени каблови, нафта, челични делови машина. Прошлог месеца изнова је на једном од ЕПС-ових копова украден кабл позамашне дужине, а каблови се краду ради бакра, нарочито откако је на тржишту скочила цена овог метала. Лопове, дакле, стимулише цена, али да ли само она?

У покушају да стигнемо до одговора на ово питање, налетели смо на први стуб чуварског зида: у Србији уопште нема закона о заштити лица и имовине. Онај стари, Закон о систему друштвене самозаштите, укинут је још 1993. године, нови није донет, а у међувремену је Србија прошла добар део пута у дерегулацији система. Други стуб је у ЈП ЕПС-у. Следствено новим променама, ЈП ЕПС није више што је некада био. Сада је интегрисана компанија, чији су делови истовремено зависни, али и самостални субјекти.

Све дрскије крађе

Тако, на нивоу ЈП ЕПС-а нема норматива којим се јединствено регулише заштита имовине. Овај домен покривен је општим актима о организацији и систематизацији послова. Улога пословодства на нивоу јединствене компаније своди се на то да „генерални директор изузетно, у оквиру свог делокруга координирања рада, може да наложи предузимање додатних мера заштите“, како наводе у Дирекцији за правне послове и људске ресурсе.

Стигли смо и до трећег стуба. То су привредна друштва ЈП ЕПС-а, која су, следствено свом положају самостал-

У појединим привредним друштвима потребне и додатне мере заштите имовине

них правних субјеката, непосредно обавезна и задужена за заштиту имовине. Јасније, они су директни чувари имовине. Наше питање једном од саговорника на ову тему - а ко чува чуваре? - погрешно је схваћено. Ипак, добили смо одговор да су крађе опреме све дрскије, да се већ могу сматрати делом организованог криминала и да привредно друштво нема могућност да открива и пресеца организоване криминалне канале. Отуда, када се утврди крађа, углавном се кривична пријава подноси против Н. Н. лица и, ако полиција не открије починиоце, све остане на томе.

Милан Вучетић, помоћник директора Дирекције ЈП ЕПС-а за правне послове и људске ресурсе, сматра да такве пријаве не помажу много, јер их и они који их добију обично третирају као формално извршење обавезе. Каже да, упркос томе што нема закона о безбедности у предузећима, ипак има начина да се имовина боље заштити, али да за то треба обезбедити одређене предуслове.

- Да би се заштита и безбедност подигли на виши ниво, неопходно је имати јак кадровски потенцијал, стручне и обучене људе на свим нивоима, као и одговарајућу техничку заштиту

објеката и имовине. Од важности је и сарадња са свим другим учесницима у пословима безбедности, са полицијом и судством нарочито – истиче Вучетић.

Стоја Вукмановић, шеф Службе за унутрашњу безбедност и заштиту у овој дирекцији, каже да се у односу према привредним друштвима надлежност ове службе остварује координацијом, непосредним увидом и прибављањем информација о стању или евентуалним крађама. Иначе, у погледу заштите имовине, ова служба на нивоу ЈП ЕПС-а директно је одговорна једино за имовину у власништву ЈП ЕПС-а, чија је вредност неупоредиво мања од вредности имовине којом располажу привредна друштва.

Информације ретко стижу

Са становишта јединствене компаније, дакле, ЈП ЕПС има права и обавезе да непосредно штити далеко мању имовину него што је има ма које његово привредно друштво. Посредно, може да предлаже, саветује, проверава и да прикупља информације. Нажалост, како се испоставља, у информативном делу не иде баш све глатко, јер привредна друштва често

не сматрају да је неопходно да информишу врх компаније у вези са сваком крађом. Отуда, на нивоу ЈП ЕПС нема збирних извештаја, анализа или из анализа изведених закључака.

Вукмановићева, додуше, каже да је, упркос „слабим везама“, са нивоа ЈП ЕПС било сугестија да се предузму додатне мере заштите имовине у појединим привредним друштвима, да су по таквим налозима генералног директора ЕПС-а директори ПД доносили посебне наредбе, али да, нажалост, лопови нису заустављени, штавише, краду опрему све веће вредности.

Сви наши саговорници на ову тему, којој смо значајнији простор посветили у прошлом броју, мишљења су да се ствари неће битније променити без закона који би регулисао не само обавезу предузећа да чува имовину којом располаже, већ и обавезу оних који тргују украденом робом да пријаве полицији оне који им је понуде. При томе, законодавац би морао да пође од тога да крађа електроопреме из електропривредних предузећа представља не само чин отуђења, у крајњем, државне имовине, него и директни атак на сигурност рада електроенергетског система.

А. Цвијановић

Срби стрепе од зиме

Најављено искључење потрошача Срба са мреже, због неплаћених рачуна за струју, није почело, али ни разрешење проблема у снабдевању српских средина током зиме електричном енергијом

Косовска Митровица

Захваљујући рамазану, месецу муслиманског поста, на Косову и Метохији током септембарских хладних дана било је сасвим солидно снабдевање електричном енергијом. Укупно, Унмик је увозио веће количине енергије од уобичајених око два милиона киловат-сати дневно, на мрежи су била оба блока ТЕ „Косово Б“, па су и српска насеља могла да одахну. С првим топлијим данима режим редукација је пооштрен, па су после три сата са напоном у мрежи следила три сата „мрака“, што ће се, сматрају упућени, примењивати и током најављеног михољског лета. Тако ће се у зиму ући с релативно сигурним снабдевањем електричном енергијом, које је релативно самим тим што редукације трају и што нема изгледа да буду превазиђене и у неколико следећих година, мада не би требало да их буде с обзиром на електроенергетске ресурсе и капацитете на Космету.

Свака протекла зима од 1999. била је за српске средине у Покрајини драматична највише управо због искључења

електричне енергије, која су често у појединим насељима трајала данима, а у липљанским селима и по два-три месеца. Пред ову зиму ништа се битније није изменило, осим што су привремене институције на Космету дале дозволу КЕК-у да крене у искључења дужника, а овај тражио додатна упутства како да поступи са српским срединама, где је, како су навели, искључење, из политичких разлога, посебно осетљиво.

Исувише велик улог

Изгледа да упутства још нису стигла, јер монтери КЕК-а нису кренули од куће до куће да Србима пресецају довод електричне енергије, али напетост је и без тога довољно велика. Сетимо се, протеклих зима због недостатка електричне енергије у српским срединама била је угрожена елементарна егзистенција људи, јер су без основних услова за живот остајале не само куће и станови, већ и здравствени центри. У последње две године Влада Србије је хтела да ин-

тервенише нудећи помоћ у струји, али Приштина је претпрошле зиме то одбила, а прошле прихватила, а онда, после дужег чекања, накнадно поставила услов којим је посредно ту помоћ одбила. Званичници Унмика захтевали су да се донација у струји проследи КЕК-у, који би је онда дистрибуирао потрошачима независно од „Електрокосмета“, јавног предузећа ЕПС-а које одржава дистрибутивни систем у српским срединама на Космету.

Тек они који се уопште не интересују нити разумеју проблеме Србије и Срба на Космету могли би да поставе питање – па шта је ту спорно? Одговор би могао да гласи – ништа осим што није сигурно да ли би струја стигла до оних којима је првенствено намењена и што би прихватање КЕК-а као партнера у реализацији ове донације Београд фактички отворило простор за легализовање ове компаније, која је настала на прогону Срба и осталих неалбанаца из свих производних и многих преносних и дистрибутивних објеката ЕПС-а на Космету

и узурпирању имовине чији је власник држава Србија. Очито је да је улог исувише велик да би се током зиме до српских средина допремило педесетак хиљада киловат-сати месечно.

Поново о донацији?

Отуда је право питање зашто Унмик не жели ни да започне разговоре о формирању новог, српског, предузећа за производњу, пренос и дистрибуцију електричне енергије на тлу Косова и Метохије, нити да озваничи рад „Електрокосмета“, с којим Унмик администрација сарађује откако је успостављена у Покрајини. У том светлу требало би разрешавати и питање снабдевања српских средина електричном енергијом и неплаћаних рачуна, које су Срби током ових година нагомилали. Додатно је то што је Србима од 1999. године ускраћено право на рад, па и на сопствену имовину, коју не могу да користе, јер су је Албанци узурпирани, а делом и при својили.

Косметски чвор је, према томе, изузетно компликован да би се развезао једним потезом, па макар да се циља и на само један његов део као што је снабдевање струјом. А управо је тај део баш сад, пред зиму, дошао некако у други план у односу на настојање Србије да од Генералне скупштине УН добије сагласност да питање једностраног проглашења „независног Косова“ отвори пред Међународним судом правде и припрема да се у Народној скупштини Србије усвоји нова резолуција о Косову и Метохији.

У ишчекивању какве ће конкретне ефекте по живот Срба у Покрајини имати и једна и друга резолуција, чини се као да и није тако велика зебња од могућег дугог „мрака“ и хладноће у српским срединама на Космету. Или је само реч о томе да је свима постало јасно да без разрешења питања статуса Космета нема помака у обезбеђивању елементарних услова за живот Срба у Покрајини. Ипак, да подсетимо, овога лета из Дирекције ЕПС-а за косметска предузећа упућена је информација надлежним органима у Влади Србије о томе какви се све проблеми током зиме могу очекивати у снабдевању електричном енергијом српских средина на Космету. Могуће је, према томе, да се разговор врати на ону понуђену донацију у струји или да се нађе неки други начин да се енергија обезбеди и зауставе евентуалне „маказе“ КЕК-а.

А. Цвијановић

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКА СИТУАЦИЈА У СЕПТЕМБРУ 2008. ГОДИНЕ

Топло – хладно

Најпре изузетно високе температуре, а потом веома хладни дани утицали су да потрошња електричне енергије порасте чак за 7,9 одсто

Укупна потрошња електричне енергије у Србији у септембру, за 256 милиона киловат-часова била је већа од билансиране, а просечни дневни бруто конзум од 97,2 милиона киловат-часова остварен је при средњој месечној температури од 17,1 степен Целзијусове скале. Било је хладније само за 0,6 степена од вишегодишњег просека за овај месец, а потрошња у електричне енергије у Републици Србији, без потрошње на Космету била је за 185 милиона киловат-часова или чак 7,9 одсто виша у односу на билансирану! Разлог оволико повећања потрошње, како напомиње Миладин Басарић, директор Сектора за енергетско планирање и управљање у Дирекцији ЕПС-а за трговину електричном енергијом, свакако је веома необичан септембар. Рекло би се са два супротна температурна екстрема, а оба су утицала на значајан раст укупне потрошње у овом месецу.

- Иако је на основу остварене средње месечне температуре септембар био готово просечан, осцилације дневних температура су биле велике. У првих дванаест дана било је изузетно топло, са максималном дневном температуром и до 37 степени Целзијусових и средњом 25 степени, што је топлије и од јула. У овом периоду потрошња електричне енергије била је већа због коришћења клима уређаја за хлађење. Од 13. до 30. септембра било је веома хладно време са просечном температуром 11,8 степени, што је хладније и од октобарског просека. И потрошња електричне енергије у овом периоду била је виша од октобарске зато што нису радили даљински системи грејања. Анализе показују да је у радном дану, због коришћења електричне енергије за грејање, потрошња била већа за 14 милиона киловат-сати. Може се рећи да је за грејање у једном дану додатно трошена дневна производња термоблока од 600 мегавата – рекао нам је Басарић.

Не очекују се поремећаји у снабдевању електричном енергијом у октобру 2008. године

Он додаје да су у овом периоду ТЕ на угаљ оствариле производњу мању од билансиране за 165 милиона киловат-часова, због кашњења ремонта и уласка у погон термоблока Б-1 у ТЕ „Костолац Б“. Повећану потрошњу и мању производњу ТЕ на угаљ надокнадиле су акумулационе хидроелектране, које су у другој половини септембра производиле као зими, када су ледени дани. Понеке и шест пута више од билансираних количина, тако да је значајан део енергије из акумулационих језера, који је чуван за зиму потрошен већ у септембру. Укупне потребе за електричном енергијом у овом месецу износиле су око 3,131 милијарди киловат-часова или 10,7 одсто више него што је предвиђено Електроенергетским билансом. Ипак залихе угља на депонијама термоелектрана, на крају септембра износиле су 1,953 милиона тона, односно за 53.000 тона су биле изнад билансних.

Имајући у виду актуелну електроенергетску ситуацију на почетку октобра, расположиву производњу, уговорене испоруке и набавке електричне енергије, стање у хидроакумулацијама, као и расположиве количине угља на депонијама – извршење Електроенергетског биланса до краја октобра 2008. године ће бити сигурно и постојаће потребна флексибилност у планирању рада електроенергетског система ЕПС-а.

Д. Об.

Клима-уређаји озбиљна су конкуренција термоакумулационим пећима

Нови атак на струју

Недостатак гаса и скупања других енергената сигурно ће се одразити на повећано коришћење електричне енергије за грејање. - Убедљиво најскупље грејање биће ипак на лож уље

Већ сада је извесно да ће енергетски биланс пред наступајућу зиму поново бити заокружен струјом, а понајмање гасом и мазутом. Осетан удар на електроенергетски систем већ је уследио после неочекиваног хладног таласа, који је почео у првој декади септембра. Нажалост, много шта указује да се атак на струју неће завршити само на овом. Извесно је да ће и у следећем периоду она поново бити на удару, не само зато што се по штампи већ увелико спомиње као енергент, чија ће цена спадаати међу најповољније, ако се користи за грејање помоћу ТА пећи, већ и због тога што су неки енергенти поскупели, угља осетно, а гас енормно, а никакво поскупљење електричне енергије није ни на виду, бар до краја ове године. Грађани су учили ово неубичајено замешатељство са паритетом цена енергената, који видно иде на штету струје и зато је већ сада јасно да практично више не постоје изгледи да ће бар на почетку зиме моћи да се избегне "грејни удар" на електроенергетски систем.

Последњих дана у дневној штампи чести су написи о томе како и чиме се грејати ове зиме. Једни препоручују овај, други онај начин грејање, а некако понајчешће струју. Али заједнички именитељ сви тих текстова је повећа произвољност и недостатак правих параметара за прецизније утврђивање исплативости, тако да се све своди на закључак да је „одокативност“ једини аршин.

Прецизнија поређења

Без намере да процењујемо шта се коме и колико исплати и препоручимо којим енергентом да се домаћинства греју, покушали смо да сачинимо прецизнија поређења, јер разни фактори утичу на трошкове грејања зависно од места куповине енергента, добављача и његове марже, односно цене, транспорта или начина коришћења неког енергента, нарочито када је реч о струји. И сами станови су различитог квалитета и није исто да ли се налазе у засебној кући

или ушуканој згради. У поређењима које ћемо извести узет је просечно изолован стан од 60 квадратних метара.

Чврста горива, могло би се рећи, већ годинама имају доста устаљену потрошњу, па смо и ми кренули од њих, односно од угља и дрва. Колубарски угља држао је стару цену од 2006, али од 1. октобра ове године поскупео је за тридесетак одсто, односно сушени лигнит "вреоци" сада по производној цени стаје 5.725 динара по тони, а сирови лигнит „колубара“ 2.007. Међутим, на стовариштима угља широм земље цене су осетно више од ових биле и пре поскупљења од 30 одсто. Претпоставка је да је већина домаћинстава угља већ уплатила по пређашњим ценама, које су, рецимо, на стоваришту „Крека“ у Улици Браће Крсмановића 66 у Београду износиле 6.600 динара за тону сушеног лигнита „вреоци“, а тона сировог лигнита „колубара“ стајала је 3.500. За стан наведене квадратуре у сезони грејања потребно је 4,16 тона угља „вреоци“, што би, по наведеној цени, таквом

домаћинству донело укупан трошак од 27.456 динара. За загревање таквог стана сировим лигнитом „колубара“ потребно је у сезони 7,77 тона, а то би по ценама са овог стоваришта износило 27.195 динара. Овде је важно додати још и то да цене ових врста угља на стовариштима нису исте и да је извесно да су у Војводини нешто више, а и превоз се негде додаје, а негде не. После промене произвођачких цена у „Колубари“, сасвим је сигурно да ће уследити и поскупљења на стовариштима највероватније такође за тридесетак одсто.

Ко би да се огреје калоричнијим мрким угљем, рецимо типа „бановићи“, тону ће плаћати осам хиљада динара на наведеном београдском стоваришту. У грејној сезони, према стручном прорачуну, за наведени стан од 60 квадратних метара потребно је утрошити 3,93 тоне ове врсте угља и то сада стаје укупно 31.440 динара.

Има и каменог угља из Русије, чија је цена на стовариштима и до 11.500 динара по тони, па би грејање овом врстом „црног злата“ било најскупље.

Дрво скуп огрев

У огрев, који се код нас најчешће користи, свакако спада и дрво. И ту су цене на стовариштима шарене, зависно од врсте дрвета, али ове године су, у односу на угаљ, свакако стабилније. Узели смо огревно дрво просечног квалитета. За грејање реперног стана у сезони, по стручном прорачуну, потребно је 11,81 кубни метар таквог дрвета, чија се цена по градовима креће на нивоу од око 3.200 динара за кубик. Трошак за целу грејну сезону износи 37.792 динара, на шта се углавном до-

дају и превозни трошкови.

Грејање домаћинстава природним гасом улази у све масовнију употребу, али тренутно долази до озбиљног застоја у коришћењу овог енергента, јер се његова цена обрачунава према цени нафте, обично на ротердамској берзи (за руски гас), а те цене су отишле у небо! Код нас су се у овој области накалемили и посредници и зависно од добављача цене природног гаса по општинама могу и осетније да се разликују, нарочито у Војводини. И тај природни гас зна да буде различитог квалитета и топлотне вредности, али за израчунавање и поређење је узет прописани квалитет. Дакле, наведено домаћинство од 60 квадрата у сезони просечно потроши око 1.387 кубних метара природног гаса. Узели смо цену у „Србијагасу“, после поскупљења 59,9 одсто, од 31,97 динара. Грејање гасом у сезони, по наведеној цени, стаје у просеку око 44.342 динара. Или на месечном нивоу у просеку 7.390 динара.

Грејање лож-уљем слично је претходној врсти загревања станова, али када је о цени реч, постоји енормна разлика. За загревање стана од 60 квадратних метара током зимске сезоне потребно је 1.311 литара лож-уља, па када се то помножи са 74 динара, колико стаје литар, долази се до износа од 97.014 динара. Има домаћинстава, која се још греју овим енергентом, али је извесно да је њихов број изузетно мали, јер је ова врста грејања готово троструко скупља од грејања гасом!

„Даљински нонсенс“

Процењује се да се бар трећина домаћинстава у Србији греје из

даљинских система и многи ову врсту грејања сматрају најнеправеднијом, јер је увек дотирана из буџета локалних органа управе (општина и градова), а у чије буџете се сливају паре и од оних грађана који плаћају најскупље грејање?! Годинама постоји један веома изражен нонсенс који се и даље не отклања. Познато је да топлане најчешће користе гас, а у недостатку гаса и осетно скупљи мазут. Гас највећи топлотни ефекат даје када сагорева на месту потрошње и ту готово и да нема никаквих топлотних губитака. У топланама гасом се загрева вода и онда се загрејана водена пара транспортује топловодима до домаћинстава. Колико су у овом топлотном претварању и преносу кроз „прозукле“ топловоде губици топлотне енергије - бог свети зна. Негде мањи негде огромни, али је редовна појава да је грејање станова из даљинског система понекада и осетно јевтиније од грејања гасом, односно његовог спаљивања на месту потрошње?! Оваквој рачуници реална економија је одавно рекла лаку ноћ, али код нас је она и даље „закон“. Ова врста грејања плаћа се по квадрату стамбене површине а не колико се стварно утроши. У Србији је даљинско или како се то чешће каже централно грејање најјевтиније у Лесковцу 31,42 динара, а најскупље у Сомбору 56,62 динара по квадрату. Могло би да се каже да је Београд са ценом грејања од 40,56 динара негде на средини. То је месечно 2.433 динара, али пошто се плаћа на целу годину укупан трошак грејања у зимској сезони износио би 29.203 динара и овде се очекује померање цена на горе за тридесетак одсто. У топланама које користе само мазут цена грејања квадратног метра стана износи између 60 и 70 динара. У односу на прошлу годину мазут је поскупео за око сто одсто.

Широк спектар грејања

Грејање струјом је ове грејне сезоне посебно под лупом, јер је августовско поскупљење за 8,9 одсто у домаћинствима минорно у односу на поскупљења угља, гаса, а нарочито мазута. Само, овде постоји широк дијапазон врста грејања, па и нових техничких могућности. Стручне процене кажу да је за загревање реперног стана од 60 квадратних метара у сезони потребно 10.920 или месечно 1.820 киловат-часова. Само за грејање. Е, сада овде би кључну улогу требало

Врста енергента	Цена	Јединица	Количина на год. нивоу	Јединица	Дин/год.	Дин/месечно
Угаљ „Вреци“ сушени	6.600,00	дин/т	4,16	т	27.456,00	4.576
Угаљ сирови лигнит	3.500,00	дин/т	7,77	т	27.195,00	4.532
Угаљ „Бановићи“	8.000,00	дин/т	3,93	т	31.440,00	5.240
Дрво	3.200,00	дин/м ³	11,81	м ³	37.792,00	6.300
Природни гас	23,54	дин/м ³	1.387	м ³	44.342,00	7.390
Лож уље	74,00	дин/л	1.311	л	97.014,00	16.170
Даљинско грејање	40,56	дин/м ²	39,31	GJ	29.203,00	4.867
Ел. енергија директна потрошња	Виша тарифа	kWh	10.920	kWh	90.000,00	15.000
Ел. енергија ТА пећ	Нижа тарифа	kWh	10.920	kWh	30.000,00	5.000

да одиграју тарифне комбинације. Ако се користи етажнo грејање на струју и све то потроши по дневној вишој тарифи то ће да кошта – око 15.000 динара месечно или за целу сезону око 90.000 динара. Када би се се сва та потрошња уз помоћ ТА пећи претворила у ноћну, нижу - четири пута јевтинију тарифу, то би стајало месечно око 4.500 динара, или годишње око 27.000.

Међутим, грејање електричном енергијом у оваквој тарифној комбинацији мора ипак мало комплексније да се посматра и оваква процена је свакако у зони хипотетике. Наиме, ако изведемо поставку да све јевтине киловат-часове током месеца утрошимо кроз зелену и плаву тарифу (зелена до 350 kWh, плава од 350 до 1600 kWh и црвена изнад 1600 kWh) на грејање ТА пећима, онда је јасно да ће нам за сву осталу потрошњу електричне енергије у домаћинству остати само најскупља црвена - виша и нижа тарифа. У овој тарифној зони киловат-час по вишој дневној тарифи за порезом стаје 13,93 динара, а по нижој (ноћној) 3,48 динара. Ако хоћете и у евроцентима виша црвена тарифа стаје равно 18 евроценти, а нижа 4,5. Значи сва остала кућна потрошња (кување и друго) која се одвија углавном преко дана (ноћна тарифа је од 00 до 8 часова), мерила би се најскупљом струјом, што опет, са своје стране, изазива неприродно висок трошак и за европске размере. Или што народ каже: ко не плати на ћуприји платиће на мосту. Требало би имати у виду још нешто. Да би се задржала топлота у стану у најхладнијем делу зиме и ТА пећи морају да зађу у зону четири пута скупље дневне тарифе. Дакле, сваки потрошач је зависно од ових комбинација специфичан и зато се може дати само оквирна процена да би грејање реперног стана ТА пећима, ако се добро пази на тарифе, по садашњим ценама струје у просеку могао да износи негде око пет хиљада динара месечно, или око 30.000 у сезони.

Драган Обрадовић

У СРЕДЊОЈ ЕВРОПИ

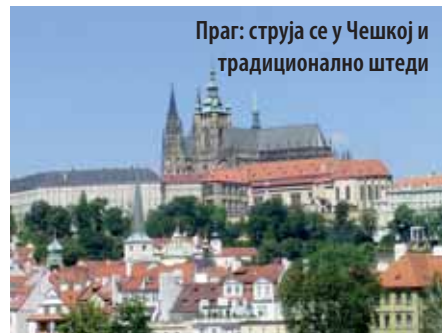
На струју – само изузетно

У Чешкој се, ипак, још практикује употреба примотопа – грејалица којима се управља директно из диспечерског центра

У посткомунистичким земљама средње Европе ретко се ко греје на струју – могло би се рећи само они који немају друге могућности или којима је сасвим свеједно колико то кошта. У ствари, овде ни раније ни било навика масовног коришћења струје за грејање.

У Чешкој, која има највеће вишкове електричне енергије у региону после Немачке, још се практикује грејање струјом преко такозваног примотопа, који је преостао из времена када се драстично смањило коришћење струје у индустрији почетком деведесетих, па су се задржали доста велики вишкови енергије. То је, кажу, било доста јевтино и коришћено је док је цена струје била ниска. До 1996. године електрична енергија чак је била јевтинија него у Србији (поскупела је нагло крајем прошле и почетком ове деценије). То су, у ствари, грејалице којима се управља директно из диспечерског центра, одакле се искључују и укључују зависно од потреба управљања системом, тако да је киловат-час који се тако потроши скоро у пола јевтинији од просечног и кошта око две круне, то јест око 6,2 динара. Просечни рачуни за струју (оних који се не греју на њу) износе овде око хиљаду круна, односно 3.100 динара. Битно је, при томе, истаћи да се овде традиционално, што је повезано и с менталитетом, струја штеди. Користе се, наиме, тзв штедљиве сијалице, осветљење је по правилу упаљено само тамо где има некога... Сличне цене су, иначе, и у околним земљама, разликују се можда само за 10 до 15 одсто.

Градске топлане, углавном, као погонско гориво користе гас, који је овде

Праг: струја се у Чешкој и традиционално штеди

готово свуда уведен, чак га има и у доста села. Потрошачи се греју и из термоелектрана-топлана које производе и струју и греју насеља. Они који нису прикључени на даљинско грејање најчешће имају етажнo грејање и користе гас. Држава је на разне начине потпомагала прелазак на гас, не само због јевтиноће него и зато што је то еколошки најприхватљивије гориво. Угаљ је и даље јевтинији енергент, нарочито после поскупљења гаса у последњих годину-две (угаљ је увек спорије пратио цене нафте), али ретко ко помишља да му се врати. Утолико више што је у Чешкој дрво и даље доста јевтино, нарочито у планинским крајевима где је главно гориво. Угаљ и дрво су овде готово два пута јевтинији него код нас.

Све ово, углавном, карактерише и суседне земље, са одређеним специфичностима. У Пољској, која је традиционално позната по производњи угља, тај енергент и даље има релативно високо учешће у грејању иако његово учешће и у њој осетно опада. Угљу се, међутим, свуда лоше пише, експлоатација је ограничена и то највише из еколошких разлога. Управо је објављен и податак да у Пољској највећа термоелектрана на угаљ, укупне снаге 1.490 мегавата, иако је прошла кроз опсежне реконструкције ради смањивања штетних емисија и загађивања ваздуха, сама годишње произведе више угљен-диоксида него сва путничка возила у земљи!

М. Лазаревић

КЛИМА-УРЕЂАЈИ НОВО ОПТЕРЕЋЕЊЕ

У струјну комбинаторику грејања, ове године ваља убацили и грејање клима уређајима, нарочито онима са инвертером, који могу да се користе и до минус 15 степени. Инвертер на одређени начин загрева компресор и спречава згушњавање уља на већој хладноћи. Реч је о грејању на принципу топлотне пумпе и мада се тај систем у јавности довољно не разјашњава једно је јасно: са снагом од 1,4 киловата, а код новијих уређаја и нижом, може да се постигне необично добар топлотни ефекат. По искуствима неких корисника и у хладнијем делу зиме, клима уређај од 12.000 BTU (с уграђеним инвертером) може комотно да загрева бар 35 квадрата стамбене површине, а по неким искуствима и више. Само са снагом од 1,4 киловата, па и нижом и то не у непрекидном режиму рада јер се он отприлике у половини времена коришћења сам искључи, када постигне задату температуру. Тачно је да ти уређаји највише користе скупљу дневну тарифу, али је исто тако и тачно, да им је потрошња електричне енергије осетно нижа него код ТА пећи. По искуству корисника, пошто званичних ставова о томе нема, клима-уређаји се за грејање станова више исплате од ТА пећи. Зато уопште није нереално очекивати да ће се ови електрични уређаји и са инвертером и без њега масовније користити нарочито у оном блажем делу зимског периода, у становима који немају централно грејање, али и у овим другим за догревање, ако даљинско грејање буде слабо.

Крај године хладнији, а почетак идуће топлији од просека

Дугорочна метеоролошка прогноза за Београд, за предстојећу зиму, односно временски период новембар 2008 – март 2009. године, како нам је напоменуо Бранко Спаравало, метеоролог у Дирекцији за трговину електричном енергијом, израђена је коришћењем резултата три различита извора: NCEP - Coupled Forecast System model (CFS03) – америчког; IRI - International Research Institute for Climate Prediction – међународног и Met Office - Linear Regression Forecast – британског. Она, по речима Спаравала, представља очекивана месечна одступања средњих вредности температура и падавина за Београд у односу на просек 1978 - 2007. година, при чему је прогноза највише ослоњена на резултате модела NCEP CFS03.

Прогноза је приказана за Београд ради лакшег поређења вредности, али се одступања практично односе на цело подручје Србије - у средњој вредности.

Новембар: Хладнији од просека за око два степена и кишовит. Количина падавина око 20 одсто изнад нормале на подручју Србије и око 40 одсто већа од просека на горњем делу слива Дрине.

Децембар: Мало хладнији од просека са знатно мање падавина. Количина падавина око 20 одсто испод нормале на подручју Србије и око 30 одсто мање на горњем делу слива Дрине.

Јануар: Мало топлији од просека са мало мање падавина од просека.

Фебруар: Топлији од просека са количином падавина у границама нормале.

Март: Топлији од просека са падавинама испод просека.

* Прогнозе се сматрају експерименталним и још нису достигле довољну тачност, која је потребна за практичну примену, па се не препоручује њихово коришћење код доношења важних пословних одлука.

Новембар хладнији од просека за око два степена и кишовит, а децембар мало хладнији и сушнији

Р. Е.

„Мистерија“ је политика

(Писмо главном уреднику)

Господине уредниче

Повод да вам се обратим нашао сам у чланку објављеном у прошлом броју вашег листа под насловом „Мистерија једног минуса“. Није ми јасно да ли је концепција уређивања или саговорник узрок „објашњења“ исказаног губитка у пословању ЕПС-а претежно у промени рачуноводствених операција, али поуздано знам да нема никакве мистерије у чињеници да је ЕПС скоро две деценије у губицима. Изузетак је година у којој су кроз књиге раздужени отписани страни дугови, а правило да власт, тачније је вероватно рећи политичари, одлучујући о ценама електричне енергије не дозвољавају ни „покривање“ трошкова производње.

Намерно не говорим о паритетима цена, домаћим, где се могу поредити цене електричне енергије са дериватима нафте, угља, гаса или дрва, или страним, где се домаће цене пореде са околним земљама или шире са европским. Подразумева се, наравно, да те трошкове ваља анализирати, кресати и поредити продуктивност, али то је друга прича. Чињенице су тврдоглаве и показују да је српска електропривреда остваривала добит и до стотинак милиона долара годишње, продавала вишкове електричне енергије бившим републикама и извозила струју док су је водили стручњаци, а постала губиташ и све већи увозник кад су политичари преузели штафету. По мојим схватањима појам политичара не приличи неким нашим вођама и министрима, јер по дефиницији они би требало да раде за добробит државе и народа, а ови наши често праве штету. Али, и то је друга тема. Уосталом, одлучивање о ниским и некономским ценама електричне енергије пред сваке изборе тумачено је као брига о грађанима, могло би се чак тврдити да су избори добијани на струју.

Можда сам груб, можда се бираним речима и аргументима могу убедити они коју одлучују... Искуство тера на скептицизам, томови студија, анализа, рачуница су прављени без ефекта. Ипак, онако по старински,

Илустрација: Ј. Влаховић

верујем да љубав, вера и нада вуку људе напред, а управо таква осећања пробудио је актуелни министар рударства и енергетике у свом недавном говору на саветовању о дистрибутивним мрежама у Врњачкој Бањи. Надам се да о томе имате посебан прилог у листу па се задржавам на једној тези: без адекватних цена електричне енергије не може се урадити ништа са подугачког списка потреба и задатака електропривреде. Цене су, заправо, услов будућих успеха.

А кад смо већ код тога корисно би било размишљати о последицама, прецизније речено штетама, које је досадашњи третман цена изазвао. Прво и основно цех се мора платити, а нема ко да га плати осим грађана ове земље. Исто је са губицима које исказује електропривреда. Заостајање у градњи нових објеката, кочење развоја, остављање домаће привреде без значајних послова, од истраживања и пројектовања до машиноградње и грађевинарства, дебело коштају ову земљу. Зар не чуди податак да је Агенција за енергетику издала 32 лиценце трговцима електричном енергијом, док се за производњу нико није ни пријавио. Или да ниједан купац не жели да искористи повлашћени положај квалификованог потрошача, а сви остају тарифни.

Енергија уопште, а електрична посебно, иницира и повлачи развој и прогрес, омогућава привредни раст и побољшање стандарда, али се наопаком политиком цена шаљу погрешни сигнали и дугорочно угрожава држа-

ва. На једној страни људи троше немилице, расипају драгоцену енергију, на другој се инвеститорима сугеришу погрешни потези у избору фабрике коју граде или врсте енергије коју ће користити. Још компликованији је однос према примарним изворима енергије, иначе ограниченим и све скупљим. Сведоци смо да поседници изворишта нафте претварају пустиње у плодно земљиште и модерне градове, док се код нас експлоатацијом угља, уз губитке, уништавају села, преврћу оранице и воћњаци и стварају прави марсовски пејзажи.

Мислим да вреди поменути и запослене и руководеће тимове електропривреде. Увукао се неки страх и незаинтересованост, можда и стид код људи у ЕПС-у. Некако је срамота припадати фирми која годинама послује с губицима а још већа примати мизерне плате за високо вредан рад. Да не помињем да су зараде запослених у електропривреди некада биле при врху листе најбоље плаћених. Ако желе да им фирма одскаче и по финансијским ефектима, а не по техници, технологији и стручности, запослени би требало од куће да доносе паре? Апсурд који не познаје ниједна људска делатност. Јер, чак и уметници и попови, ма шта причали и проповедали, раде да би зарађивали и живели од зарада. Што се руководилаца тиче, ни припадност политичкој партији ни индивидуалне амбиције, не би требало да потиру струку и знање, поготово не морална начела.

Драган Недељковић

Реконструисан цевни систем

Најважнији радови великог ремонта у „шестици“ завршавају се према плану. - Хладна проба котла биће 20. новембра, а прва синхронизација 6. децембра

Завршетак великог ремонта блока 6 у ТЕНТ А, односно прве фазе значајног инвестиционог посла, вредног више од тридесет милиона евра, очекује се почетком децембра. Најважнији радови обухватили су реконструкцију цевног система котла, као и модернизацију мерно-регулационог и управљачког система. Реч је о веома обимном захвату на цевном систему котла са уградњом око 1.200 тона нове опреме. Замењена је готово комплетно унутрашњост котла, односно цевне површине прегрејача 1, 2, 4 и 5, међупрегрејача 1 и 2, трифлукса, као и овесних цеви испаривача од 47 метара до врха (изузев прегрејача 3, ЕКО-а и испаривача испод коте 47 метара). Монтажни радови уградње нове опреме на овом делу реализују се према предвиђеној динамици,

после чега следи монтажа знатне количине изолационог материјала котла.

Паралелно са тим, одвија се други велики посао у оквиру комплетне замене и модернизације мерно-регулационо и управљачког система блока 6, изузимајући турбинску регулацију. При крају је, такође, редован ремонт и турбоагрегата, уређаја и система на блоку, што ће по оцени најодговорнијих у ТЕНТ А, бити завршено до краја октобра.

Ток радова на тим главним пословима, наиме, одвија се без кашњења и према термин плану. Провера функционалности система, односно контролна „тачка“ свега урађеног на цевном систему, јесте хладна проба котла која ће бити, како је и предвиђено, 20. новембра. После тога следе активности на „подизању“ мерно-регулационог система пред кре-

Уграђено 1.200 тона нове опреме

тање блока из полугодишњег застоја - до његове прве синхронизације, заказане за 6. децембар 2008. године.

С. Марковић
Фото: Љ. Маричић

ТЕ „КОЛУБАРА“, БЛОК А-5

Мање пепела - чистији ваздух

У ТЕНТ А, у присуству представника ПД ТЕНТ и Конзорцијума „Енергопројект опрема“ и „Енергопројект Ентел“, недавно је представљен пројекат новог система за отпељивање у ТЕ „Колубара“, блок А-5, снаге 110 мегавата.

- На почетку смо реализације још једног значајног пројекта и то на Термоелектрани „Колубара“ у Великим Црљенима са којим ПД ТЕНТ решава проблеме заштите животне средине онако како се то ради свуда у Европи. Очекујемо да ће, после реализације тог пројекта, у ваздуху изнад Лазаревца бити мање прашине, али и да ће пепео из ТЕК-а почети да се користи као грађевински материјал и да више не буде само отпад. Посао је поверен фирми „Енергопројект“, која има довољно капацитета да посао одради квалитетно и на време - рекао је Драган Поповић, директор ПД ТЕНТ.

Стручњаци „Енергопројекта“ истакли су техничке карактеристике новог система за отпељивање тог блока, досадашње активности на реализацији пројекта и позитивне ефекте његове будуће примене. Нова технологија депоновања пепела и шљаке, објаснили су, користи знатно мању количину воде. Добиће се, самим тим, значајни ефекти у погледу заштите депоније у зони утицаја подземних вода.

Друга битна карактеристика пројекта јесте да ће се велики део пепела, који се сада одлаже на депонију, испоручивати новим корисницима (цементарама), што ће омогућити уштеду у простору за депоновање, за надградњу депоније и за заштиту животне средине. Уградњом новог система, количина воде на депонији у првој фази смањиће се за два, а у другој фази за око пет пута. С обзиром на мању површину депоније, сматрају експерти, смањиће се и развејавање пепела. Према њиховим очекивањима, позитивни еколошки ефекти осетиће се већ по завршетку прве фазе, а посебно после друге (завршне) фазе, када ће, у ТЕ „Колубара“ у погону бити само ово постројење.

Мање прашине у ваздуху изнад Лазаревца

Љ. Јовичић

Тимски рад: Слободан Лакић и Зоран Обрадовић

Заокрет са мазута на гас

Ослонац на гас као јефтинији енергент у односу на мазут (који је еколошки неповољнији) омогућава економичнију производњу електричне и топлотне енергије и веће ангажовање капацитета

Таворењу производних погона ПД „Панонске ТЕ-ТО“ назире се крај. Три објекта овог привредног друштва, која су често и у стању погонске спремности, због скувих енергената већ годинама натежу рад да би постигли већи континуитет. Најављен је, стога, стратешки заокрет : прелазак са мазута на гас. Са економичнијом производњом електричне и топлотне енергије на бази гаса уместо мазута, то ће омогућити већу упосленост капацитета, боље пословне параметре, мање количине отпадних гасова, чвршће уговоре са испоручиоцима горива ...Упоредо са тим, у току је и реализација два стратешка пројекта : модернизација система управљања и повећање снаге електрана, са „добивањем“ нових мегавата и то на два начина. Са изградњом нових капацитета, а пре свега гасно-парног блока у ТЕ-ТО Нови Сад и оптимизацијом и редизај-

ном постојећег производног система. Како за „kWh“ истиче Зоран Обрадовић, директор ПД „Панонске ТЕ-ТО“, уколико се не остваре ти планови, а пре свега градња нових гасних блокова, настаће тешкоће у задовољавању потреба купаца. Док не стартује реализација стратешких пројеката, почела је зато модернизација постројења.

Пословање ПД „Панонске ТЕ-ТО“ одвија се на основу узајамних комерцијалних уговора са потрошачима. ПД „Панонске ТЕ-ТО“ су једино друштво у ЈП ЕПС-у које је са матичним предузећем на таквој основи регулисало односе у вези са закупом снаге и енергије. Други такав купопродајни уговори реализују се са купцима топлотне енергије у градовима у којима се налазе ове три термоелектране – топлане: Новом Саду, Зрењанину и Сремској Митровици. Реч је о веома комплексном односу,

имајући у виду да је неопходно уравни тежити захтеве ЕПС-а за електричном енергијом и захтеве купаца за испоруком топлотне енергије.

У грејној сезони, од 15. октобра до 15. априла, у зависности од величине и стања у ЕЕС-у, на захтев главног диспечера ЕПС-а, блокови ТЕ-ТО се укључују на мрежу и према потребама догађа се и да максимално производимо и испоручујемо електричну енергију – каже Обрадовић. – Као поуздани произвођачи такве захтеве прижељкујемо, јер само тако потпуно ангажујемо капацитете. ЕПС, значи, ограничава рад ТЕ-ТО због диспаритета цена електричне енергије и енергената и због јефтиније увозне електричне енергије, када је има на тржишту. А према уговорима са корисницима топлотне енергије у градовима - битно је да се схвати обавеза да су „Панонске ТЕ-ТО“ њихов базни ис-

поручилац топлотне енергије.

Према речима Обрадовића, у ЈП ЕПС, у вези са ангажовањем ових објеката, постоји и уврежено мишљење да су они јако скупи за експлоатацију. Термоелектране – топлане то и јесу имајући у виду да су до сада коришћене са мазутом као енергетским горивом. Али, ова производња са три производа – електричном и топлотном енергијом и технолошком паром – постаће знатно рационалнија. А са „пуним“ радом у комбинованом режиму, уз то, ући ће и у зону економичности. На основу уговора са ЕПС-ом битно је и то да су ове електране обавезна хладна резерва електроенергетског система током целе године, с тим што у грејној сезони прелазе у тзв. топлу резерву, због чега је знатно скраћено време покретања и уласка у производњу. Од пресудног је значаја, ипак, да оне не стоје него да су ангажоване, а да се резерва система, притом, односи само на то да ли су ангажоване са минималним или максималним оптерећењем.

Јефтинија производња, мање отпадних гасова

- Развој „Панонских ТЕ-ТО“ у наредном периоду утемељен је на стратешком заокрету у којем ће енергетски ослонац бити на гасу као погонском гориву, док ће мазут остати само као супститут – напомиње Обрадовић.- Са гасом ће се, свакако, постићи економичнија производња, знатно бољи показатељи специфичне потрошње горива по јединици производа, али и доста мање отпадних гасова. На основу месечних прогноза и закупа потребних количина гаса из гасне мреже и чврстим уговорима са његовим испоручиоцем ЈП „Србијагас“ обезбедиће се сигурност у испорукама. Једини проблем представља, међутим, то што ЈП „Србијагас“ има приоритетну обавезу да у грејној сезони снабдева широку потрошњу, па затим главне купце, који могу да раде и на алтернативном гориву, без обзира на трошкове и екологију.

За технолошку пару, трећи сегмент пословања „Панонских ТЕ-ТО“, у том

Модернизација постројења

У ПД „Панонске ТЕ-ТО“ је почела модернизација постројења. У ТЕ-ТО Нови Сад Институт „Михајло Пупин“ завршава започету (2006.) модернизацију система управљања котла КЗ, највећег у електрани, чиме ће се подићи погонска спремност и поузданост рада. Такав захват процењен је као неопходан имајући у виду безбедност рада (од 1981. године, од када је електрана у погону, његов први блок достигао је 100.000, а други блок 50.000 сати рада). У зависности од развоја стратешких пројеката размотриће се следеће етапе модернизације ТЕ-ТО Нови Сад, за коју се очекује да, уз добро одржавање, продужи животни век за наредних 15 година. У ТЕ-ТО Зрењанин од капиталног је значаја да је потписан уговор са чешком „Шкодом“ за капитални ремонт турбине и њен редизајн. Пројектом је предвиђена и могућност подизања снаге електране у кондензационом режиму. А за ТЕ-ТО Сремска Митровица најважније је тренутно да је решен спор у вези са земљиштем и зградама (настао после издвајања енергане из „Матроза“), јер таква сада заокружена целина може и енергетски самостално да ради. У плану је да се подигну и снаге блокова.

У електроенергетском билансу за 2009. годину рачуна се и на производњу електричне енергије из ПД „Панонске ТЕ-ТО“. И то укупно на – 570 милиона киловат-часова. Задовољава и план производње топлотне енергије који износи 454 милиона киловат-часова. Тиме је омогућен економичан рад, јер када их ЕПС билансира и оптимално користи постиже се и континуитет у производњи.

заокрету предвиђа се даље смањење производње јер, конзум технолошке паре био је везан за развој индустријских центара, у којима је у међувремену дошло до престанка рада или стечаја великог броја предузећа.

Према речима Слободана Лакића, директора ТЕ-ТО Нови Сад, у пакету нових инвестиција ЈП ЕПС у овој електрани планирана је изградња новог гасно-парног блока високе енергетске ефикасности. Применом нове технологије у таквом комбинованом постројењу са когенерацијом, истовремено, производиће се електрична и топлотна енергија, као и технолошка пара, али уз знатно мању потрошњу горива. Када је реч само о производњи електричне и топлотне енергије такво смањење износило би 20 одсто.

Стратешки партнер за нову електрану

- У свету у жеку је градња нових гасно-парних постројења – каже Лакић. – У комбинованом циклусу и когенерацијом у њима, са нижим специфичним трошковима, постиже се искоришћеност горива и до 80 одсто, док у ТЕ-ТО Нови Сад износи тек између 35 и 40 одсто. А у отвореном циклусу када се производи само електрична енергија њихова енергетска ефикасност достиже и 60 одсто.

Како тим поводом истиче Обрадо-

вић, „Енергопројект Ентел“ у септембру је, стога, урадио Претходну студију са генералним пројектом и финансијску анализу докле се стигло у коришћењу капацитета и са којим трошковима, односно шта се све добија са оптималном варијантом новог гасно-парног блока. После оцене Стручног савета ЈП ЕПС, очекује се сагласност Владе Србије за почетак реализације пројекта. За њену најбољу локацију одабрана је ТЕ-ТО Нови Сад. За такву инвестицију средства би заједнички уложили ЈП ЕПС, Град Нови Сад и будући стратешки партнер, на основу модела докапитализације.

Сходно започетим реформама и усвојеном моделу организационе и имовинске трансформације очекује се формирање заједничке Компаније Енергија а.д. Нови Сад по принципу партнерства. Партнери ЈП ЕПС, Град Нови Сад и на тендеру изабрани стратешки партнер управљали би на паритету уложеног капитала, у оквиру затвореног акционарског друштва. Преостало је још да се о томе изјасни Скупштина Војводине, па да и Скупштина Новог Сада донесе одлуку. После тога, уз помоћ – Конзорцијума Консултаната СPS, расписаће се јавни тендер за избор стратешког партнера од кога се очекује обезбеђење финансијских средстава за докапитализацију унете имовине у заједничку компанију, да обезбеди испоруку природног гаса за нови гасно-парни блок и да испуни и остале услове из тендера.. Значајно је и то да је за тај вид инвестирања спремност изразило више од десет фирми. А што се самог постројења тиче, битно је да ће радити у когенерацији, са очекиваном снагом око 400–450 MW за електричну енергију и са топлотном снагом око 300 MW.

Миодраг Филиповић
Фото: М. Дрча

Четвороструко повећање цена енергената

У периоду од 2003. до 2007. године цене енергената – погонског горива ПД „Панонске ТЕ-ТО“ порасле су четвороструко. Према речима Обрадовића, у 2003. години, на пример, за утрошених око 89 милиона стандардних кубних метара гаса плаћено је 571 милион динара, а у 2006. за тих само 43 милиона рачун је износио 906 милиона динара. А цена гаса за то време повећана је око 3,5 пута – са 6,44 на чак 21,12 динара! Цена мазута у овом периоду одскочила је још више. Док је у 2003. години за испоручених 212.000 тона плаћено 1,4 милијарди динара, у 2007. години само за 57.000 тона дато је 1,5 милијарда динара.

У ремонте блокова ове године уложено нешто више од 25 милиона евра

Блокови пуним гасом

У погону сва четири блока са дневном производњом електричне енергије и до 20 милиона киловат - часова. - Стабилан рад блокова и у наредном периоду. – Пуне депоније угља

Ако је судити по првим октобарским данима, утисак је да су блокови косточлачких термоелектрана, после овогодишњих ремонта а који су потрајали и дуже од плана, добро припремљени за рад наредне зиме. Од краја септембра на мрежи су, наиме, све четири производне јединице, са дневном производњом и до 20 милиона киловат-часова електричне енергије. Залихе угља на депонијама у границама су планираних и рудари, тамо где су ремонти потпуно завршени, дневно ТЕ „Костолац“ обезбеђују око 25 милиона тона угља, што је сасвим довољно за рад блокова под пуним оптерећењем.

- У првој половини септембра, после обављеног продуженог ремонта, на мрежу је враћен блок Б-1, а крајем септембра и блок А-1, на коме је рађен стандардни ремонт - каже Ненад Јанков, директор Дирекције за производњу електричне енергије у ПД „ТЕ-КО Костолац“. Ремонти

блокова Б-2 и А-2 завршени су раније и они раде сасвим стабилно. После изласка из капиталног ремонта стабилизује се и блок Б-2. А што се „јединице“ у ТЕ „Костолац А“ тиче, она је стабилизована на мрежи одмах по уласку у погон.

У овогодишње ремонте косточлачких блокова, према првим сагледавањима уложено је нешто више од 25 милиона евра, а поред стандардних послова и обимног капиталног ремонта на блоку Б-1, посебна пажња била је посвећена заптивености котлова. А све то у циљу што боље искоришћености ових производних јединица, које обезбеђују близу 15 процената укупне производње електричне енергије у Електропривреди Србије.

- На „јединици“ у ТЕ „Костолац Б“, која је била у капиталном ремонту изведени су значајни радови, а поред освежавања цевног система котла, модернизовани су и многи други уређаји.

Примера ради, модернизовани су међу њима регеративни загрејач ваздуха и систем управљања блоком – како истиче Јанков и то се и може видети у потпуно модернизованој командној сали. Од преосталих послова у оквиру редовних припрема за рад блокова у зимском периоду, битно је и да се већ почело са испоруком топлотне енергије купцима у Костолцу и Пожаревцу.

За протеклих девет месеци блокови косточлачких „Термоелектрана“ за потребе електроенергетског система Србије произвели су 3,3 милијарде киловат - часова електричне енергије. Ако се процене о доброј припремљености блокова за рад наредних месеци и обистине, извесно је да ће ТЕ „Костолац“ и ове године, упркос нешто дужем стајању због ремонта, остварити производњу од око пет милијарди киловат – часова струје.

Ч. Радојчић

Стартују „Велики Црљени“

Рударска механизација са копа „Тамнава-Источно поље“, овога месеца, почиње откоп јаловине. - Јаловински системи Поља „Д“ већ неколико месеци, по допунским пројектима, раде на отварању копова Поље „Ц“ и Поље „Е“

Припреме за отварање још једног површинског копа у колубарском угљеном басену улазе у завршну фазу. Након неопходних земљишних радова, одрађених током претходних месеци, у току је премештање рударске механизације у зону будућег угљенокопа, који је у рударским мапама означен као коп „Велики Црљени“.

Реч је о новом лежишту угља на којем је откоп јаловине почео половином октобра, док ће за лигнит бити у другој половини идуће године. Према проценама стручњака у зони копа „Велики Црљени“ неопходно је откопати више од 20 милиона кубика јаловине испод којих лежи око 29 милиона тона лигнита. Планом развоја овог копа планирано је да се јаловина откопа у наредне три и по године, док би експлоатација лигнита трајала шест година – од 2009. до 2015. године.

Према сазнањима до којих су дошле стручне екипе Рударског института из Београда, ЕПС-а и „Колубаре“ реч је о лигниту изузетног квалитета који ће осетно поправити калоричну вредност тог угља са копа „Тамнава-Западно поље“. Угаљ са овог копа, наиме, у поступку хомогенизације, мешаће се са њим. Уз то однос угља и јаловине, на новом колубарском угљенокопу, изузетно је повољан, што ће знатно смањити производну цену лигнита.

У пројекту новог копа записано је да ће, са пратећим објектима, захватати површину од око 865 хектара. Површина на којој ће се експлоатисати лигнит знатно је мања и процењена је на 205 хектара. Нови коп захватиће делове насељених места Цветовац, Вреоци и Велики Црљени, а

граничи се и са одлагалиштем недавно угашеног копа „Тамнава-Источно поље“ и Ибарском магистралом. На новом копу радиће два система – јаловински и угљени, који су тридесетак година провели на копу „Тамнава-Источно поље“, а онда и на копу „Тамнава-Западно поље“.

Према плану премештања механизације, за које је било неопходно одрадити много припремних радова (израда траса, прелаз преко реке „Колубаре“, плац за редован ремонт механизације ..), у транспорт је први ушао „глодар 1“, тежак око 1.500 тона, а затим и остала механизација („одлагач“, погонске станице...). На нову локацију премештено је и десетак километара трака и трачних транспортера. После транспорта комплетне механизације, која је прошла трасом дугом око девет километара и „прегазила“ реку Колубару, на новоизграђеном монтажном плацу који се налази са друге (десне) стране реке „Колубаре“ и у близини новог индустријског моста, обављена је њена редовна инвестициона оправка. И то за механизацију на откопу јаловине која ће се одлагати са друге стране Колубаре, у зони планираној за изменање „друге фазе“ њеног корита.

Планери развоја Рударског басена „Колубара“ кажу да је овај коп замена за Површински коп „Тамнава-Источно поље“, на којем је експлоатација завршена пре неколико година и да ће послужити као „допунски капацитет“ за планирану већу производњу лигнита у следећим годинама. Све то до отварања копа „Јужно поље“, у чијем атару леже много веће количине лигнита.

Знатно раније (пре десетак месеци), због проблема са исељењем Вреоца, део рударске механизације са Поља „Д“ пребачен је у зоне будућих површинских копова Поље „Ц“ и Поље „Е“ које су, на новим локацијама, већ откопале десетине милиона кубика јаловине. Процењене резерве лигнита на овим коповима су, према проценама стручњака, веће од 420 милиона тона. Највећи део ових резерви налази се у зони Поља „Е“ (око 400 милиона), док су оне на копу Поље „Ц“ знатно скромније и крећу се око двадесетак милиона тона. Према садашњим сагледавањима Поље „Е“ је дефинисано као заменски капацитет и на њему ће, када за то дође време, у целости радити механизација са Површинског копа Поље „Д“ (појачана са

још једним јаловинским системом), док ће откоп лигнита на копу Поље „Ц“ (након откопа јаловине) бити поверен рударима Поља „Б“. Када ће почети откоп лигнита на овим коповима још није прецизирано, али све зависи од тога када ће се и како ће се одвијати послови везани за пресељење више од хиљаду домаћинстава Месне заједнице Вреоци.

Откоп јаловине почео средином октобра

М. Тадић
Фото: М. Цвијетић

У протеклих девет месеци, уз повећано ангажовање на реализацији планова производње откритке и угља, велики искорак начињен и у ширењу производних капацитета

У протеклих девет месеци ове године на Површинском копу „Дрмно“ интензивно се радило, како на остварењу овогодишњег производног биланса и на ремонтима основне рударске механизације, тако и на реализацији Пројекта проширења производних капацитета на девет милиона тона угља годишње. Знојили су се, што би се рекло и они без, али и са клима уређајима у свом радном окружењу. Прве оцене о изведеним текућим и инвестиционим пословима судоста повољне а то значи да је направљен велики искорак у правцу реализације развојног програма ширења производних капацитета, с тим што су реалне и претпоставке да ће се до краја године остварити план производње од 7,1 милион тона угља.

- Током протеклог периода на копу „Дрмно“ урађени су бројни послови у функцији остварења овогодишњег производног биланса, али и проширења производних капацитета на девет милиона тона угља годишње – каже Љубинко Јанковић, директор Површинског копа „Дрмно“. У првом тромесечју ове године, тако, најпре, извршено је премештање два јаловинска система (првог и четвртог) из западног на северну границу угљеног лежишта копа „Дрмно“, а током лета пресељена је и рударска механизација ангажована у склопу угљеног система.

Нова радна локација обезбеђује знатно повољније услове за рад откопне механизације, а који се пре свега огледају у знатној дужини фронта откопних радова у односу на западни део у којем се до скоро радило.

Поред ремонта рударске механизације, извршена је и реконструкција транспортног извозног система. Практично, постављен је нови извозни систем, са транспортерима и тракама ширине 1.800 милиметара, а на етажном транспортном систему монтиране су траке ширине 1.600 милиметара. На тај начин повећан је капацитет за извоз и отклоњено је досадашње уско грло према термоелектрани „Костолац Б“. Уз ефикаснији извозни систем и са дужином фронта радова од 1.800 метара обезбеђени су предуслови за месечну производњу од 750 до 800 хиљада тона угља. Угаљ се из северног дела лежишта тренутно откопава са два багера високих капацитета: „Sch 800“ и ревитализованим „СРс 400“. Сменска производња је на нивоу од око 10.000 тона. У наредном периоду формираће се још једна етажна транспортна трака и то са укључивањем и ведричара 710 у рад угљеног система. Тиме ће се заокружити планирани технолошки пос-

тупак ископавања угља из северног дела угљеног лежишта а што практично значи и да је начињен корак ближе остварењу пројекта проширења производних капацитета копа „Дрмно“ на девет милиона угља годишње. Значајно је, такође, и да се успешно крају приводе и послови на ревитализацији преостале две рударске машине - багеру „СРс 470“ и бандвагену „1400“, које су са копа „Ђириковац“ пресељене на „Дрмно“.

- Имајући у виду до сада урађено реална су очекивања да ће се у производњи откритке и угља остварити овогодишњи планови – истиче Јанковић. Битно је, притом, да су овогодишњи биланси знатно већи, с тим што је рударска механизација већ имала и застоје у раду, управо због урађених послова. Производња откритке, тренутно, већа је за око 12 процената у односу на биланс, а угља је нешто испод плана и то у првом реду због продуженог ремонта на термоенергетским постројењима. Како су, међутим, од краја септембра термоблокови на мрежи, то ће директно утицати и на повећање производње на копу „Дрмно“. У сваком случају у наредна три месеца уложиће се максимум напора да се достигне пројектована производња угља.

С. Сређковић

Муке с ротором

Сложена операција вађења ротора

Највећи захват у овогодишњем ремонту ХЕ „Бајина Башта“ је преклињавање статора, што подразумева вађење ротора из генератора

Последњи овогодишњи ремонт у ХЕ „Бајина Башта“ почео је 8. септембра и трајаће 45 дана. Највећи захват у њему је преклињавање статора, а што подразумева вађење ротора из генератора. А последњи пут ротор је вађен 1996, уместо, како би требало, сваке четврте године. Разлог више за преклињавање статора је и што ће тај генератор у ревитализацију отићи као последњи у 2012. години, па је до тада неопходно обезбедити и сигуран рад агрегата.

Према речима Мијодрага Читаковића, помоћника директора ПД „Дринско-Лимске ХЕ“ за производњу и одржавање, припреме за вађење ротора трајале су четири дана, у којима је требало доста тога расклопити и одшрафити. Примера ради, само шрафови који спајају ротор с осовином радног кола и турбином тешки су више од сто килограма! Због кише, ротор је извађен дан касније – 17. септембра – од плана. Иначе, тежак је 300 тона, а подигао га је кран од 350 тона, реконструисан са новим моторима и с електронским управљањем. У овој сложеној операцији учествовали су бравари, електричари, инжењери, геометри и у њој је директно било око петнаест радника.

Приликом вађења ротора дошло је и до проблема које је изазвала – електроника. Ротор се, наиме, на почетку

подиже 10 милиметара, па се мери проклињавање, с тим што је група радника стајала на ободу статора и непрекидно је вукла летве горе-доле, одржавајући тако зазор између статора и ротора. Чим је ротор изврио из статора и требало да крене већом брзином, стао је. Затајила је електроника, па ни макац, а са неба прети киша. После консултације са стручњаком за електроникку из „Сименса“ посао је приведен крају. Дизање ротора, због тога, трајало је двоструко дуже него раније када електронике није било. На потезу су сада стручњаци „Севера“, који ће обавити преклињавање статора.

У ХЕ „Зворник“ завршен је ремонт трећег генератора. Како истиче Милорад Драгић, директор, у њему је ремонтован носећи лежај и уграђена је нова опрема 110 kV и у разводном постројењу генератора А-1. Остаје, дакле, да се ремонтује само још генератор А-2, за шта је било планирано 30 дана, с тим што се очекује да ће завршити пре тог рока. У ревитализацији ХЕ „Овчар Бања“ монтиран је нови лептирасти затварач и у току је демонтажа генератора и турбине на другом агрегату. Посао одмиче по плану и проблема нема. У септембру је завршен и ремонт у другој ХЕ „Међувршје“.

М. Ђокић

„Лимске ХЕ“

Хидрологија кроји производњу

Неповољне хидролошке прилике, од почетка године угрожавају производњу у „Лимским ХЕ“, Огранку ПД „Дринско-Лимске ХЕ“. Како каже Ивко Шапоњић, директор „Лимских ХЕ“ за девет месеци укупни план производње пребачен је за 25 одсто, значи, остварено је 81 одсто годишњег плана. Од четири ове хидроелектране, две су већ испуниле годишњи план, а у две се још „боре“ са хидролошким неприликама. Због изузетно мале количине падавина у сливу Лима, и поред спремности свих агрегата ХЕ „Потпећ“, једина проточна електрана на овој реци произвела је мање струје него што је планирано за овај период. С друге стране, агрегати у електранама „Бистрица“, „Кокин Брод“ и „Увац“, захваљујући доброј попуњености акумулације Увачког језера и то на почетку 2008. године успеле су да остваре планирану производњу за девет месеци. ХЕ „Кокин Брод“ и „Бистрица“, за само осам месеци већ су испуниле годишњи план. Због тога је тренутна попуњеност акумулације Увачког језера, првог у низу „Лимских ХЕ“, свега 65 одсто, а Златарског језера у Кокином Броду само 58 одсто.

По Шапоњићевим речима, редовни годишњи ремонти обављају се без тешкоћа. У ХЕ „Кокин Брод“, „Бистрица“ и „Увац“, ремонти су завршени, док су у ХЕ „Потпећ“, до сада завршени на два агрегата, а у току је, ремонт трећег и завршиће се 9. новембра.

– Ремонт протичу у планираном обиму и роковима – наглашава Шапоњић. – Од већих послова издваја се, пре свега, замена трансформатора снаге 121/6,3 kV агрегата А-1 у ХЕ „Кокин Брод“. Репарација је обављена у фабрици трансформатора „Минел“ у Рипњу, при чему су комплетно замењени језгро и намотаји. Уграђена је нова заштитна опрема и заштита казана. На ХЕ „Увац“ саниране су кружне сабирнице генератора, док је у ХЕ „Бистрица“, на генератору А-1 обављена контрола заклињености намотаја статора, а у АБС „Минел“, санирано је оштећење на вакуумском прекидачу 12 kV „Сименс“ генератора А-2.

Шапоњић наглашава да су у ХЕ „Потпећ“ при крају и радови на реализацији пројекта заштите решетки улазне грађевине од пливајућег наноса, који је обухватао потпуну реконструкцију постојећег крана и уградњу грајфера којим ће бити омогућено чишћење наноса наталоженог испред решетака. Ове радове обавили су стручњаци „Гоша – Монтажа“. У ХЕ „Потпећ“, замењен је регулациони трансформатор 110/35 kV, снаге 31,5 MVA.

Ј. Матијевић

Шести агрегат у децембру на мрежи

У ХЕ „Бердап 2“ у току монтажа новог вратила

Монтажа новог турбинског вратила на шестом агрегату у ХЕ „Бердап 2“ улази у завршну фазу и реално је очекивати да ће се ова машина у децембру наћи на мрежи. Најтеже и технички изузетно захтевне операције, спуштање вратила и радног кола турбине у своја лежишта - капсулу и сифон, успешно су реализоване, иако су радници и стручњаци друге дунавске хидроелектране то радили први пут.

Успешно су урађене, такође, по први пут, и друге сличне сложене операције. Најпре, то су спајање таква два витална дела, тешка око 150 тона, на монтажном блоку и то хоризонтално, како би се обезбедило прецизно бушење рупа. Ваља истаћи да је такво спајање знатно теже и сложеније од вертикалног, које је било могуће само у време изградње. После тога, ова два одвојена дела посебно су спуштена у своја лежишта и то такође хоризонтално и по први пут, што је знатно сложенији посао у односу на вертикално спуштање. На лицу места, значи, метар испод машинске хале, стешњени у капсули и сифону, радници дунавске „двојке“ настављају њихово спајање.

Део сложених операција спуштања вратила, пресека 1,2, дужине 7,5 метара и тешког 50 тона, односно радног кола турбине пречника 7,5 метара и тешког 100 тона, забележио је и наш фоторепортер Милорад Дрча.

Ч. Драгишић

Успешно реализоване операције спуштања вратила и радног кола турбине у лежишта

У ХЕ „ПИРОТ“ ЗАВРШЕН РЕМОНТ АГРЕГАТА

Спремно у зимску сезону

Запослени у ХЕ „Пирот“, најмлађој чланици ПД „ХЕ Ђердап“, успешно су завршили овогодишње ремонтне радове и спремно улазе у предстојећу зимску сезону. Обим радова, истина, био је сужен је у односу на првобитан, којим је било предвиђено да се на А-2 обави санација кавитационих оштећења. Од овог захвата одустало се због потребе „Власинских ХЕ“ да удвојучи активности на досадашњим месечним ремонтима, а како би се и ту пре зиме успело да се заврши широк фронт неопходних и обимних радова на електромашинској опреми, далеководима, каналима, цевоводима ...

Како тим поводом истиче Драган Веселиновић, заменик директора ХЕ „Пирот“, још летос обављени су прегледи обртних кола турбина. Утврђено је тада да се санација ових оштећења може пролонгирати до идуће године. У складу са тим, одлучено је да се продужени ремонт преиначи у стандардне контролно-сервисне радове на агрегатима, помоћним уређајима и постројењима. Ови послови обављени су квалитетно и у планираном року од 25 дана, уз помоћ радника и стручњака фирми Минела АБС“ и института „Никола Тесла“, и „Јарослав Черни“.

ХЕ „Пирот“, тако, спремно је дочекала прве јесење дане са добрим изгледима да и овога пута успешно реализује годишњи план производње, јер је већ остварила 88 од планираних 99 милиона киловат-часова. Јован Стевичић, директор ХЕ „Пирот“, истиче, стога, податак да се у акумулацији „Завој“ налази „ускладиштено“ још око 46 милиона киловат-часова електричне енергије, иако ова година хидролошки није била повољна.

Ч. Д.

Мрежа припремљена за зиму

Крајем септембра и погони одржавања средњег и ниског напона завршили ремонтну сезону

У складу са планом редовног одржавања, Дирекција Градска приводи крају предвиђене радове припреме електродистрибутивног система за предстојећу зиму. Како истиче Борислав Косановић, директор Дирекције градске ПД „Електродистрибуција Београд“, Погон Високи напон са 5. септембром завршио је ремонтну сезону, док су погони одржавања средњег и ниског напона планиране ремонтне радове завршили до краја месеца. Да би се електродистрибутивни систем што боље припремио за зиму, реализован је, такође, и део послова из плана инвестиционог одржавања. ПД „ЕДБ“ је, наиме, донело пословну одлуку о улагању средстава за реконструкцију и санацију најугроженијих елемената мреже, као и оних делова електродистрибутивног система на којима се, према статистичким подацима, догодио велики број кварова који су изазивали дуже прекиде у напајању електричне енергије, па самим тим и отежано снабдевање купаца електричном енергијом. А део послова као што је повећање пресека проводника (почев од 35 kV, преко 10 и 1 kV), урађен је ради смањења техничких губитака при испоруци електричне енергије.

Упркос сложеној финансијској ситуацији, ПД „ЕДБ“ знатна средства утрошило је на ремонте и реконструкцију електродистрибутивног система, а који спадају у највиши приоритет. Захваљујући таквој подршци планирани радови Дирекције градске биће у највећој мери реализовани до краја године. Мрежа ће тако бити добро опремљена, ревитализована и спремна за зиму. Уколико, уз то, градске структуре, омогуће и изградњу трафо-станица бар на најугроженијим локацијама, запоседнутим дивљом градњом,

испорука електричне енергије биће много боља него лане.

Према Косановићевим речима, најобимнији радови изведени су на реконструкцији 35 kV надземних водова. Тако је на надземном 35 kV воду Болеч – Гроцка урађено повећање пресека проводника и замена изолатора целом дужином вода, а и на надземном воду Сремчица – Степојевац урађен је, такође, исти обим послова, док је на 35 kV воду Раља – Пударци, у складу с усвојеним планом, обављена делимична замена изолатора на местима великих атмосферских пражњења. Када је реч о трансформаторским станицама, малуљни прекидачи замењени су вакуумским и то у ТС „Савски венац“ на 35 и 10 kV страни, а у ТС 110/10 kV „Вождовац“ на 10 kV страни. Ремонтовани су и велики трансформатори 35/10 kV од 8 и 10 MVA, чији је радни век био при крају, Погон Високи напон обавио је и ремонт 35 kV хелија МТК постројења.

Због изостајања сарадње с градским властима, замена постојећих 35 kV

кабловских водова, чији је радни век истекао, изостала је. Они, тако, раде са смањеном поузданошћу, а нападају трафо-станице најужег језгра града, дакле, најважније купце (болнице и државне институције).

- И са потребним употребним дозволама и са за ту намену обезбеђеним средствима, „ЕДБ“ још није успео да од надлежних градских служби добије и законом предвиђену документацију, а без ње није ни могуће почети радове на замени дотрајалих каблова – каже Косановић. А велики проблем, такође, представља и несмотрено кидање каблова од трећих лица. То је посебно изражено у Београду, као највећем градилишту у Србији. Такви радови који се изводе без поштовања одредби Закона о изградњи објеката проузроковали су поново велика физичка оштећења постојећих електроенергетских објеката и то свих напонских нивоа - од 110 до 1 kV. Трпи се, стога, и велика материјална штета, јер поновно довођење тих објеката у ред захтева ванредно ангажовање људских и финансијских ресурса.

Од преосталих послова на средњем и нисконапонском нивоу завршена је реконструкција 10 и 1 kV водова, са повећањем пресека проводника на најугроженијим подручјима. Тако је, на пример, у земунском насељу Ледине, Погон одржавања III, реконструисан надземни 10 kV вод у дужини од једног километра и с повећањем пресека проводника обезбеђено је повећање његовог капацитета. У нисконапонским ТС 10/0,4 kV повећана је снага трансформатора и уграђене су кондензаторске батерије. Упоредо са тим активностима, а ради стварања ажурне документације о елементима средњенапонске мреже и о ГИС-у, снимљена је са ГПС уређајима и надземна 10 kV мрежа.

Т. Зорановић

Најобимнији радови на реконструкцији 35 kV надземних водова

Уручени сертификати IMS

Бошко Гавовић, директор представништва сертификационе куће TÜV у Београду, у Врњачкој Бањи 1. октобра свечано уручио сертификате IMS Ивану Савчићу, директору овог друштва

Иако је утицај стандарда у свакодневним активностима готово невидљив, њихов допринос у свим аспектима нашег живота је изузетан. Подразумева се, наиме, унапред да ће производ који се купује квалитетом одговарати прописаним захтевима, да ће испуњавати претпостављене критеријуме безбедности, поузданости и ефикасности и, наравно, да ће бити по реалној цени.

А да се може радити продуктивно и истовремено квалитетно, безбедно и уз бригу о животnoj средини, потврђује и ПД „Центар“ са својим огранцима. Средином јуна ово друштво и Огранак „Електрошумадија“ добили су серти-

фикат за три стандарда – ISO 9001:2000, ISO 14001:2004 и OHSAS 18001:2007. С обзиром на то да су огранци „Електроморава“ - Пожаревац и Смедерево - већ одраније поседовали ове престижне стандарде, сертификацијом Управе Привредног друштва и Огранка „Електрошумадија“, „Центар“ је постао и једина компанија у оквиру ЈП ЕПС која је истовремено реализовала пројекат IMS-а (Интегрисани систем менаџмента).

Успешној реализацији овог значајног пројекта, свакако, допринела је сарадња са консултантском кућом „СМ College“ из Ниша, као и учешће запослених, који су се у читавом ПД показали дораслим овом крупном за-

логају. Не сме се заборавити да је најпре менаџмент „Центра“ препознао све предности које пружа Интегрисани систем менаџмента, скупио храбрости да уђе у овај велики посао и тим примером повео све запослене. Значи, тај успех постигнут је као заједничко дело пословодства и свих запослених. Сертификат је додељен од Сертификационе куће TÜV SUD Sava из Минхена, а Ивану Савчићу, директору ПД „Центар“, уручио га је Бошко Гавовић, директор Представништва Сертификационе куће TÜV у Београду. Сертификат је свечано уручен 1. октобра у Врњачкој Бањи, на штанду Електропривреде Србије, који је био постављен поводом Саветовања о електродистрибутивним мрежама.

- Увођење и примена светских стандарда стални су оквир пословне политике ПД „Центар“ – истакао је Савчић.
- Увођење Интегрисаног система менаџмента, конкретно, значи да ће наши производи и услуге код крајњег купца бити још бољи и квалитетнији. Овај сертификат нас обавезује да и у наредном периоду побољшавамо наш систем и постижемо још боље резултате.

У срединама које недовољно познају све предности уведеног система квалитета често се поставља питање шта је то што мотивише предузећа која имају унапред одређеног купца и реално немају конкуренцију да раде на томе. У први мах заборавља се да је и рад ових предузећа у сваком тренутку изложен надзору и критици корисника услуга, оснивача, органа управе, државних инспекција, медија, а ту је и конкуренција која ће се у неком тренутку сигурно појавити. Увођењем Интегрисаног система менаџмента ПД „Центар“ је омогућио купцима електричне енергије да буду сигурни да ће им електричну енергију испоручивати по повољним условима, на безбедан, сигуран и економски оптималан начин. А „Центар“ и запослени у њему имаће и пуно интерних бенефита – биће сигурни да се посао ради квалитетно, да се при томе брине о животnoj средини и као посебно важно да су радници безбедни на раду и да нема угрожавања њиховог здравља.

В. Павловић

Прво друштво у ЈП ЕПС са свим сертификатима IMS

Без ненаплаћених потраживања

У овом погону Огранака Електродистрибуција Суботица нема ненаплаћених потраживања, а дугови купаца износе највише два месеца. – На 20 kV напонском нивоу већ је око 80 одсто потрошача

Карактеристика пословања Погона Бачка Топола, Огранак Електродистрибуција Суботица, ПД „Електровојводина“ у наплати електричне енергије је да нема ненаплаћених потраживања и да дугови купаца највише износе два месеца. У највећој мери на овом конзумном подручју задовољавајуће је сређења и ниско напонска и средњенапонска мрежа, а то омогућава уредну испоруку и снабдевање купаца електричном енергијом. Уведено је и даљинско управљање. У току је и изградња неколико трафо-станица у околним селима да би се и на тим периферним деловима појачале напонске прилике.

- Наплатни задатак се сваког месеца редовно испуњава, чиме се знатно помаже његовој реализацији на нивоу Огранка Електродистрибуција Суботица – каже Золтан Киш, руководилац Погона Бачка Топола. – Значи, испоручена електрична енергија се уредно плаћа у оба сектора потрошње, тако да нема ненаплаћених потраживања. Чак 80 одсто домаћинстава уредно извршава ову своју обавезу, а слично је и са привредом. Формула за редовна плаћања пронађена је у „пресингу“ на купце који се сваког месеца преко локалних средстава јавног информисања позивају да испуне ову обавезу. То, како се показало, даје много боље резултате од искључивања дужника. Што се тиче структуре потрошње и овде је руинирана некада јака привреда, с тим што су нека од тих предузећа приватизована и успешно послују. А ослонац развоја краја и даље представља пољопривреда. Како је, међутим, Бачка Топола и погранично место – на граници са Мађарском и Европском унијом - могућности које, стога, има још се недовољно користе. Стала

Напонска мрежа примерена потребама купаца

је, поред тога, и стамбена изградња тако да у већем броју нема ни нових потрошача електричне енергије.

Према речима Золтана Киша, свим је у добром стању средњенапонска и нисконапонска мрежа. Битно је да две велике трафо-станице на том конзумном подручју (ТС 110/20 и 110/35 kV), омогућавају напајање потрошње са два напојна чворишта, а преко ТС „Индустија“ и њене међутрансформације са 35 на 20 kV. А када ТС 110/35 пређе на 20 kV напонски ниво ова трафо-станица изгубиће такву функцију. Највећи део купаца – око 80 одсто – већ се, наиме, налази на 20 kV напонском нивоу, чиме су спроведене интенције ПД „Електровојводина“. У зависности од потреба средњенапонска мрежа и објекти су изграђени или су постојећи реконструисани, па преос-

таје само њихово одржавање за постизање квалитетнијег нивоа напајања. Преостају, наравно, и послови за прелазак још тих 20 одсто извода 35/10 на већи напонски ниво.

- Конзум нисконапонске мреже је у пристojном стању - напомиње Киш. - У току је на ваздушним водовима замена изолатора са новим LSP, који су због птица оштећени или су испали. Мењају се и преостали дрвени стубови и то на салашима, с тим што је до сада већ укупно постављено и 95 одсто бетонских стубова. Од инвестиција у току у Погону Бачка Топола најважније је подизање трафо-станица у неким селима у њиховом атару, као, рецимо, у Торњошу и новог далековода (у дужини од десет километра са разводом) према „Зобнатици“.

М. Филиповић

Век виле са Нишаве

Мале хидроелектране, у које спада и ХЕ „Света Петка“ у Островици код Ниша, показују како се достиже дуговечност. – Оне представљају и путоказ како треба користити природне ресурсе

Данас, након сто година непрекидног рада, ова електрана, као и још шест других које послују у саставу ПД „Југоисток“ и даље су кључни фактор нашег пословања. Уколико то нису по количини произведене енергије, свакако, представљају путоказ који треба следити. Оне показују како се машине чувају и њима пажљиво рукује да би се достигла дуговечност. Оне су и путоказ како треба користити природне ресурсе ове земље. Али, пре свега, оне су стално подсећање да наставимо пут који су утрли визионари оног времена – рекао је др Александар Јањић, директор ПД „Југоисток“, на свечаности одржаној 22. септембра поводом обележавања 100 година рада Хидроцентрале „Света Петка“ у Островици код Ниша.

Била је то, наравно, и прилика за носталгична присећања на дане када је струја у нашој земљи биле не само реткост, него и право чудо...

У понедељак, 8. септембра 1908. године свештеник у Саборној цркви у

Нишу је на маргинама менеја из којег је читао молитву за тај дан, записао: „Године 1908. у 8 увече био је банкет престолонаследнику Ђорђу. У 10 сати испраћен за Београд. Електрика нишка отворена данас увече.“

Престолонаследник отворио централу

Тог дана, наиме, престолонаследник Ђорђе Карађорђевић свечано је пустио у рад Хидроцентралу „Света Петка“. Како су ред и важност тренутка налагали – уприличена је тада и свечаност којој су, поред принца, присуствовали и уважени гости, највише државне, политичке, јавне и црквене личности. Сам чин укључења централе у рад обавио је престолонаследник.

Тиме је Ниш, „друга престоница Србије“, стао раме уз раме Београду, Ваљеву, Ужицу и Лесковцу – градовима чије је улице и домове већ осветљавала „електрика“, како се тада говорило.

А све је почело много раније – још крајем 19. века и након изградње прве јавне централе у Србије, оне на Дорђолу у Београду, када је почела да се остварује визија професора Ђорђа Станојевића, најзаслужнијег за увођење електричне енергије у употребу и код нас. „После Мораве, дошла би Нишава, која се врло згодно може употребити у клисури Св. Петке и ту добијена струја спровести у Ниш. По пројекту на коме се зауставила комисија за осветљење Ниша и која се састала 20. децембра прошле године на лицу места у Св. Петки, извео би се пад од шест метара, а у Ниш (22,5 километра) би се послало у први мах 300–400 парних коња за осветљење и моторну снагу. Ово постројење мисли да изведе нишка општина за свој рачун“, писао је у то време Станојевић.

Било је, ипак, потребно готово 10 година да се оствари идеја о електрификацији Ниша и визија професора Станојевића. Главни иницијатор увођења електрике био је Тодор Ми-

И старе даме одолевају: ХЕ „Света Петка“

ловановић, учитељ по струци, а председник нишке општине по функцији, човек чијом је заслугом Ниш прерастао из оријенталне касабе у напредну варош. Од самог почетка остварења тог наума, председник општине нишке наилазио је на многобројне препреке – од обезбеђивања концесије за коришћење вода Нишаве, добијања сагласности ривалске сићевачке општине и уплитања међустраничких интереса две општине, па до „борбе“ са мештанима који су тражили стални доток воде за своју воденицу и обезбеђивања државних зајмова...

Светло на улицама Ниша

Случај је хтео, на срећу, да се тих година у овом крају задеси инжењер Аћим Стевовић, који је тада радио као машински инжењер у Железничкој радионици у Нишу. Велики део послова у изградњи „Свете Петке“ био је поверен управо њему – Стевовић је утврдио основне параметре за изградњу хидроцентрале, пројектовао брану, канал и зграду централе. „Офертилна лицитација“ објављена је крајем 1905. године, а после лицитације која је одржана крајем јануара 1906. године, као најбољем понуђачу, посао је поверен фирми Siemens Suckert Werke из Беча. Грађевински радови на брани, каналу и згради централе били су завршени крајем 1907. године, а монтирање опреме трајало је – три и по месеца! Уследили су и радови на далеководу дужине 23 километра, монтажи трафо-станица са високонапонским водовима и на нисконапонској мрежи и уличној расвети.

Електричном расветом Ниш је добио нови изглед, а његови становници започели су нови начин живота. И поред великог сиромаштва и високе цене електричних инсталација, као и саме електричне енергије, Нишлије су желеле макар да им „у гостинској соби засветли електрика, ако за више нема пара.“ А ако је није имало у свакој кући, електрике је било на улицама Ниша које су, како описују хроничари тог времена, „почеле да се пуне раздраганим светом у првим сатима осветљеног града“, док је „главна улица града постала омиљено шеталиште и састајалиште Нишлија“.

Сто година касније Хидроцентрала „Света Петка“ ушла је у други век свог постојања. Пожелимо јој срећу и у будућности.

С. Рославцев

ДАН ЕЛЕКТРОПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ

У славу Ђорђа Станојевића

Сећање на време када је у Београду почела са радом термоцентрала на Дорћолу, прва српска јавна електрана

Ове године, поред века „електрике нишке“, навршава се још неколико значајних годишњица из богате прошлости српске електроенергетике. Између осталог, обележава се и 115 година Електропривреде Србије.

Од рођења професора Ђорђа Станојевића, човека за кога се с правом каже да је пионир електрификације у Србији, прошло је, међутим, 150 година, па је и то само по себи један важан јубилеј. Овај рођени Неготинац (1858-1921) припадао је првим генерацијама образованих људи наше земље 19. века. Био је професор физике на Математичком факултету Велике школе и на Војној академији у Београду, на Париској академији објавио је свој први стручни рад из области физике Сунца, боравио је у астрономским опсерваторијама у Гриничу, Кембриџу, Пулкову код Петрограда и Медону код Париза... Био је члан две научне експедиције у Сибиру и Сахари које су проучавале појаве на Сунцу, бавио се фотографијом, донео је први рендген апарат, инсталисао прву радиотелеграфску станицу у Београду, организовао посету Николе Тесле Београду...

Из широког опсега интересовања и достигнућа, с правом се може рећи да је највећи допринос професора Станојевића увођење електричног осветљења у јавну употребу, 1893. године. Наиме, после велике и дуге јавне полемике са професором Марком Лекком који се залагао за то да Београд буде осветљен гасним, а не електричним осветљењем, Станојевић постаје „главнокомандујући“ у изградњи прве јавне електране у Србији – термоцентрале на Дорћолу у Београду. Дан када је ова електрана почела са радом – 6. октобар слави се као Дан Електропривреде Србије.

„... Ми сви и треба да тежимо за тим, да електрика поред леба и воде постане свакодневна потреба и то како за варошанина тако и за најсиромашнијег

Човек који је осветлио Србију: Ђорђе Станојевић

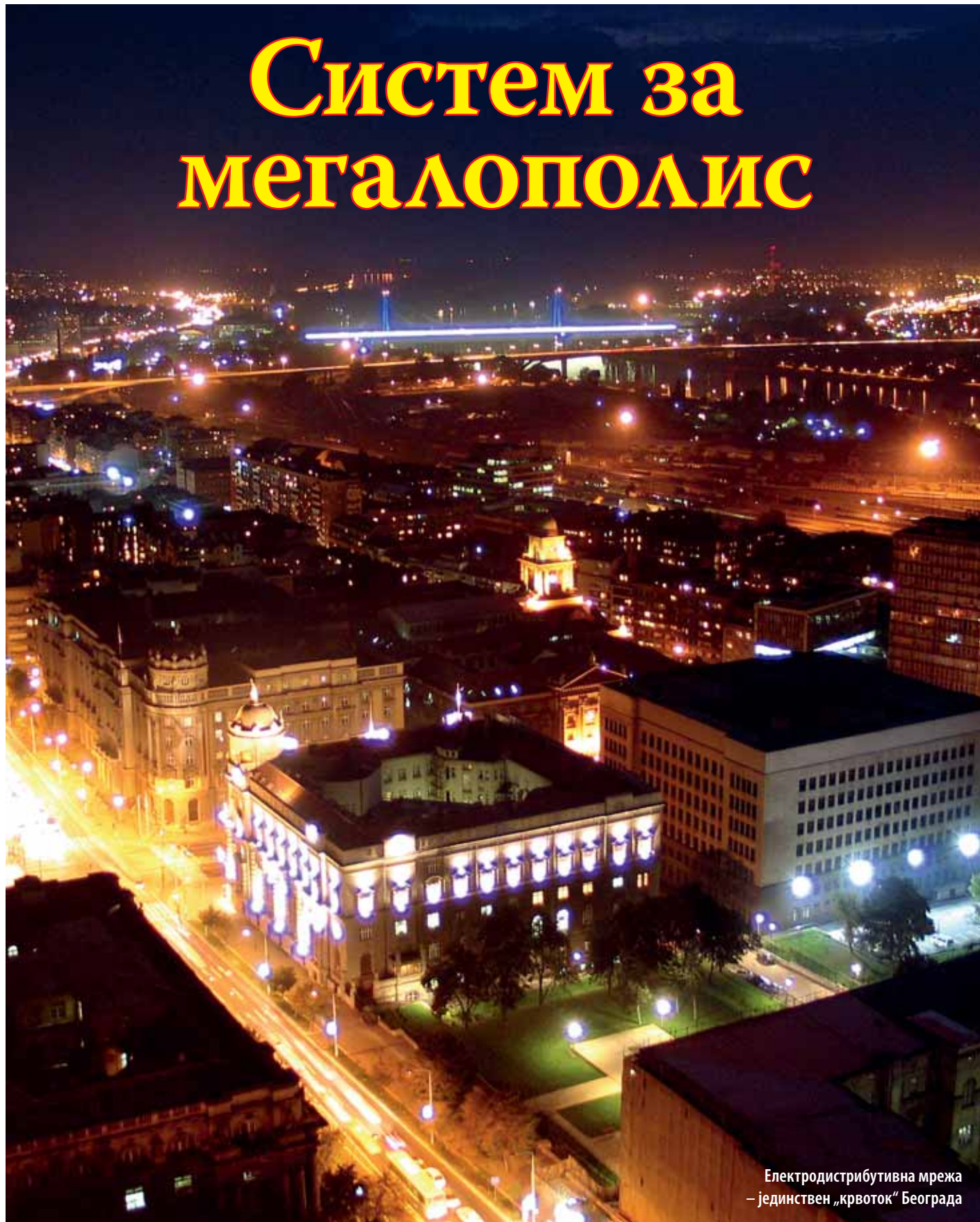
сељака нашег“, писао је Станојевић 1901. године.

Њему припада заслуга и за изградњу прве електране у Србији која је радила по принципима наизменичних струја Николе Тесле – Хидроелектране „Под градом“ у Ужицу 1900. године, и то само четири године након почетка рада централе на Нијагари на којој је први пут примењен Теслин систем полифазних струја. Учествовао је и у градњи хидроелектране на реци Вучјанки и првог далековода у Србији од Вучја до Лесковца, 1903. године.

Од важних датума из „новије“ историје наше електропривреде, поменимо и то да се ове године навршава 60 година рада Хидроелектране „Соколовица“ на Тимоку код Зајечара – првоизграђене хидроцентрале у Србији после Другог светског рата. А ПАП Лисина, постројење пројектовано и изведено као обновљива акумулација у систему Власинских хидроелектрана, ове године навршава 30 година рада...

С. Р.

Систем за мегаполис

Електродистрибутивна мрежа
– јединствен „крвоток“ Београда

Када је 6. октобра 1893. године у Београду пуштена у рад прва јавна градска расвета (прва сијалица засветлела је још 1881, само две године после Едисоновог открића), сиромашна краљевина са Балкана започела је свој преображај од оријенталог пашалука у – модерну европску државу

Међу одавно изгубљеним топони-
мима Београда важно место заузима
– Електрична централа. Овај назив је
доцније скраћен, па је остало само –
Централа. Старији би га и данас могли
повезати с Дирекцијом електричних
трамваја, потоњег ГСП-а, која се нала-
зи управо ту, испод Душанове улице?
Погрешно!

Остаци прве београдске електрич-
не централе налазе се у дну Добрачине
улице. Надомак ње, на обали Дунава,
изграђена је 1933. године нова термо-
централа поетског имена – “Снага и
светлост”. Била је неупоредиво јача, а
напајала је град, као такозвана хладна
резерва, све до 1969. године.

Тужни остаци “нове” електричне
централе и данас стоје крај обале Дуна-
ва, десно од марине “Дорћол”, а слева је,
као одраз на води, “Бетоњерка”. Центра-
ла и “Бетоњерка” имају испреплетане
судбине. А и крај ће им бити такав: устук-
нуће пред налетом града који се конач-
но спушта к обалама својих река. Али, да
има правде и мудрости, оба ова стара
здања била би сачувана као историјски
артефакти: “Бетоњерка” да упућује на
обнову ратом изранављене престонице
пре шездесетак година, а Централа да
нас подсећа на време почетка електри-
фикације града, пре 115 година, и значај-
ну индустријализацију између два рата.

Прва сијалица

Кад је 6. октобра 1893. године у
Београду пуштена у рад прва јавна град-
ска расвета (прва сијалица засветлела је
још 1881, само две године после Едисо-
новог открића), сиромашна краљевина
са Балкана започела је свој преображај
од оријенталог пашалука у – модерну ев-
ропску државу. Јер, електрична енергија
је променила цивилизацију, убрзала ин-
дустријски развој, увела нове стандарде
и недокучиво изменила животе људи и
њихове обичаје. Она је била изум који
је заиста обележио двадесето столеће,
замајац напретка и темељ фантастичних
открића и научних иновација.

Сијалице најблиставији догађај у
старом Београду

Београд и Србија су се нашли уз раме
са развијенијим делом човечанства за-
хваљујући генијалности и визионарству
два велика научника: Никола Тесла је
својим изумима на пољу производње
и преноса електричне енергије обасјао
човечанство, док је др Ђорђе Станоје-
вић, професор физике у Великој школи,
намећући својим ауторитетом и упор-
ношћу електричну а не плинску расвету
града, ударио темеље електрификације
целе Краљевине Србије. Остало је мање
познато да су ова два великана били
лични пријатељи, али и сарадници.

Постоји сачувани закључак Суда
Београдске општине од 23. септембра
1893. године (по старом календару) да
је завршена прва фаза “изградње елек-
тричног осветљења вароши Београд-
ске и да је електрична централа са
мрежом пуштена у рад.” Према речима
једног савременика, била је то капија
кроз коју је западна култура прошла на
Блиски исток.

По причи Милета Миладиновића,
вршњака двадесетог века, тренутак
који му је заувек урезан у сећање је био
онај када је у својој кући, на месту где
је данас здање СО Стари град, први пут
окренуо прекидач и упалио електричну
сијалицу. Па, иако је био сведок многих
чудесних цивилизацијских иновација

које су мењале и свет и свест, паљење
мале чкиљаве сијалице у свом дому
сматрао је најблиставијим догађајем у
свом животу (који је испред увођења
водовода, што га је спасило свакоднев-
ног петљања са бунаром, али то је већ
нека друга прича).

Некад и сад

Те, 1912. године, производња елект-
ричне енергије достигла је “рекорд” од
11.000 kWh (киловат часова).

– Данас Београд троши отприлике
производњу нашег дела “Ђердапа”
– спомиње Мирослав Босанчић, тех-
нички директор “Електродистрибу-
ције Београд”, а као илустрацију оно-
га шта се све и колико у међувремену
променило.

Заиста, тада, у време увођења јав-
не градске расвете, српска престони-
ца имала је једва двадесет пет хиљада
житеља, док данас, са два и по мили-
она становника, али и са више од се-
дамсто хиљада потрошача (не рачу-
најући Лазаревац), сто пута је увећана
и исто толико проширена. Град је на
добром путу да прерасте сопствене
могућности, што би се могло открити
у све чешћим саобраћајним колап-
сима, лошем снабдевању појединих
квартова, урбанистичким хаосом... У
том кошмару, који неминовно опседа
сваки мегаполис, један од оних ретких
система који упркос свему функцио-
нише је – дистрибуција електричне
енергије. И то захваљујући славље-
нику, “Електродистрибуцији Београд”.
Према подацима из листа “ЕДБ”, про-
шле године купцима у Београду испо-
ручено је преко 6,14 милијарди кило-
ват-часова електричне енергије.

И све то са само 1.763 радника, коли-
ко је било запослено на дан 31. децемб-
ра 2007. године (јер, кроз главу ми је про-
летело да би Београд, с толиким бројем
пекара или месара – остао гладан)!

Како је то могуће? Највероватније
зато што је постављен принцип да
је електродистрибутивна мрежа је-
динствени “крвоток” града, па у “кар-
диоваскуларном” тиму раде заиста
одабрани људи који га одржавају, про-
ширују и унапређују.

Јубилеј “Електродистрибуције” би
требало да буде празник свих Београђа-
на, па и оних који су већ заборавили хе-
ројска дела њених инжењера и монтера
током једанаест недеља бомбаровања
Србије и њене престонице.

Па, срећан нам празник.

Милош Лазић

ЕДБ у бројкама

Вршно оптерећење без директних купаца у понедељак, 31. децембра 2007. године у, 16,45 часова,
износило је 1.536.410 kWh, док је са директним купцима било 1.546.000 kWh. Максимална преузета енергија
је у понедељак, 24. децембра, износила 32.982.290 kWh, а укупна преузета електрична енергија у 2007. била
је 7,94 милијарди kWh.

У току прошле године примљено је и процесуирано 18.238 кварова на нисконапонској мрежи коју
покрива “Електродистрибуција Београд”. У истом периоду реконструисана су четири МТК постројења,
примљена је и обрађена 141 жалба на напон, отклоњено је четрдесет кварова у функционисању релејне
заштите, лоцирано је и потврђено 1.246 кварова на подземним кабловима, испитано је у пуштено у погон
више од хиљаду двеста елемената (ТС, каблова, елемената заштите), а путем термовизијског прегледа било
је спречено 147 термичких хаварија елемената свих напона... Мало ли је?

Трафо-станица за рођендан

Поводом Дана ПД „Електросрбије“ у Модрици у погон пуштена ТС 35/10 kV. - Објекат у рад пустио проф. др Никола Рајаковић, државни секретар у Министарству рударства и енергетике

Поводом обележавања 38-годишњице оснивања и рада ПД „Електросрбија“, централна манифестација одржана је 30. септембра у Модрици код Крушевца где је у погон пуштена трафостаница 35/10 kV „Модрица“. Свечаности су присуствовали проф. др Никола Рајаковић, државни секретар у Министарству рударства и енергетике Србије, који је симболично пустио објекат у рад, Драган Аздејковић, градоначелник Крушевца, Десимир Богићевић, директор ПД „Електросрбија“ са својим сарадницима, као и представници ЈП ЕПС и привредних и друштвених организација и установа.

- „Електросрбија“ као предузеће за дистрибуцију електричне енергије, настала је 30. септембра 1970. године удруживањем дотадашњих електро-дистрибутивних предузећа „Електрокомбинат“ - Краљево, „Електрошумадија“ - Крагујевац и „Електроколубара“ - Ваљево. Овако основано предузеће реорганизовано је 1. 1. 1992. године у ЈП „Електросрбија“ у саставу ЈП ЕПС, са средствима у државној својини, - рекао је Десимир Богићевић, директор ПД „Електросрбија“. Изменом одлуке о оснивању, уз промену правне форме и припајањем ЈП „Електродистрибуција Ужице“, од 1. јануара 2006. године пустио као ПД „Електросрбија“ Краљево...

Подручје „Електросрбије“ обухвата површину од 25.211 km² на територији 12 округа и на подручју града Београда, са 10 градова и 44 општине и са укупно 2.345 насеља. По енергетским величинама ово друштво је треће у ЕПС-у, после „Електровојводине“ и „ЕДБ“. Дистрибуција електричне енергије за 870.000 купаца обавља се преко сопствених 11.858 трафостаница свих напонских нивоа и 58.848 километара водова средњег и ниског напона. У друштву, које се организационо састоји од девет огранака, запослено је 3.494 радника.

Од свог настанка „Електросрбија“ је имала јасну визију, којој је подредила стратешке циљеве свог развоја. Стратегију је усмерила ка смањењу трошкова пословања, али и на мотивацију запослених за постизање већих ефеката у раду... Почев од 2005. године интензивно се ради на успостављању система квалитета.

Значајне инвестиције које се завршавају до краја ове године су ТС 110/35 kV „Ариље“ и ТС 110/20 kV „Мачванска Митровица“, а за јубилеј у погон је пуштена ТС 35/10 kV „Модрица“.

- Средства за ТС 35/10 kV „Модрица“, обезбедило је ПД „Електросрбија“ - истакао је Саша Стефановић, директор за технички систем ЕД Крушевац. - Укупна вредност инвестиције је око 75 мили-

она динара и то за саму трафостаницу око 40 милиона, за далековод 25, а за расплет 10 kV водова преко 10 милиона динара. Трафостаница је опремљена најсавременијом опремом, вакуумским прекидачима и мултифункционалним уређајима који у себи обједињују функције заштите и управљања. Инсталисана снага трафостанице је 2x8 MVA, док се у првој фази очекује вршно оптерећење од око три мегавата. Објекат ће бити под непрестаним даљинским надзором и управљањем подручног диспетчерског центра. Укупна дужина прикључног далековода је око 8,5 километара, од чега је 1.300 метара кабловска деоница а остало је надземни вод. Дужина 10 kV далековода је око 10 километара.

Како је даље напоменуо Стефановић, истиче се посебно квалитет тимског рада свих који су учествовали у изградњи овог објекта. Пројектну документацију је урадио Пројектни биро „Електросрбије“, а „Електроизградња“ из Бајине Баште грађевински део објекта. „Електромонтажа“ из Краљева је изградила прикључни далековод 35 kV, уградила металну конструкцију ћелија, енергетску опрему и учествовала је у изградњи 10 kV расплета. Компанија „Saturn Electric“ је уградила опрему за заштиту и даљинско управљање, а Институт „Михаило Пупин“ је омогућио даљинско управљање. ТС са прикључним објектима грађена је са превасходним циљем да се обезбеди поузданије и квалитетније напајање електричном енергијом купаца на подручју неколико десетина подјастребачких села, са више од 3.000 домаћинстава.

- Овакви објекти доприносе поузданијем и квалитетнијем снабдевању купаца електричном енергијом - изјавио је Рајаковић. - Истовремено то доприноси и смањењу губитака на мрежи. Потребне за енергијом из дана у дан све више расту, а ресурси су ограничени. Зато се и траже излази. Једно од њих, свакако, је градња нових објеката. Ушло се, стога, коначно и у тендерску процедуру за изградњу две термоелектране у Србији.

Са пуштања у рад ТС 35/10 kV „Модрица“

Р. Гавриловић
Ћ. Павловић

Фото: FoNet

Фани, Фреди и „нинџа кредити“

Како и зашто су у земљи која се до јуче дичила слободним тржиштем и приватним предузетништвом национализоване две мегакорпорације и највеће осигурање на свету

Амерички председник Роналд Реган својевремено се прочуо по изјави о „девет најстрашнијих речи у енглеском језику“. Те речи гласе: „Ја сам из Владе и овде сам да помогнем.“

Овај некадашњи осредњи глумац, па потоњи врхунски политичар који је толико ватрено заступао либералну економију да је иста по њему и добила име („реганомија“) тиме је, свакако, желео да каже колико свака државна интервенција може да буде погубна по привреду. Али, времена су се, у односу на она његова, очевидно, много променила.

Из Америке, у којој су Реганови политички истомисљеници, републиканци, још на власти, последњих дана стизале су, наине, вести које су биле у тоталном нескладу не само са идеологијом либералног капитализма него и капитализма уопште, будући

да су најављивале, заправо, велику национализацију на тлу земље која се колико до јуче дичила приватним предузетништвом! Међу таквим вестима свакако је доминирала она да је држава САД преузела четири петине акција АИГ (American International Group), највеће светске осигуравајуће фирме, за које је платила неких 85 милијарди долара, неопходних да би дотични колос уопште успео да преживи бурне дана на берзи у Волстриту.

Позајмице за орангутане

Поменути догађај је, међутим, био само један у низу драматичних збивања који су читав планетарни финансијски систем подрмали из темеља, рушећи једну за другом чак и највеће светске банке. Банкротирао је, рецимо, Lehman Brothers, четврта по величини

америчка инвестициона банка (тачније, стављена је под заштиту члана 11 америчког закона о стечајевима), док је Мерил Линч, трећа на листи највећих, у паничном страху од бродолома навраћ-нанос саму себе продала (купац: Bank of America)...

Неупућени широм света се због свега тога, попут Волтеровог Кандида, сад питају: шта се то десило у „најбољем од свих могућих светова“? Упућенима је, међутим, већ извесно време то сасвим јасно: грамзиви банкарци су се опасно „заиграли“. И то не од јуче.

Појава окарактерисана као „крах хипотекарних кредита“ или само „кредитни крах“ идентификована је, наине, још у августу прошле године када је француска BNP Paribas објавила да су јој, због проблема са наплатом хипотека, пропала три инвестициона фонда, а са њима и две милијарде долара. Била

је то последица ситуације на америчком тржишту некретнина које је од 2004. до 2006. године доживело прави процват. Тај „бум“ омогућили су изузетно повољни кредити, а они су такви били пре свега захваљујући америчкој централној банци (Fed) која је, зарад подстицања привреде погођене рецесијом након познатих терористичких удара на Њујорк, упорно обарала своју базичну камату све док је није срубила на симболичних један одсто.

Проблеми су настали онда када су страшна поскупљења нафте почела опасно да подгревају инфлацију, јер је у настојању да обузда цене, Fed своју базичну камату кренуо да повећава, до нивоа од преко пет одсто (2007) због чега су и све остале камате морале осетно да порасту. То је онда довело до проблема са отплатом хипотекарних кредита, поготово стога што су банке, у жељи да намлате што више пара, позајмице – које су неки стога назвали и „нинџа кредитима“ – нудиле шаком и капом свима, чак и купцима веома слабе платежне моћи.

Николас Лазарес, човек који је на (своју) срећу банку Браћа Лиман напустио пре њеног колапса, ту ситуацију је својевремено описао овако: „Банкари су били спремни да дају зајам и - орангутану...“

Оружје за масовно уништење

Чим су се услови кредитирања погоршали, велики број људи слабе платежне моћи брзо је смалаксао у отплати дугова, па је по слову уговора остајао без некретнина. Оне су онда прелазиле у власништво банака, а те, у науку да избију штету, убрзано и масовно почеле да их препродају на тржишту, што је довело да осетног раста понуде, а ово - оборило цене.

Но, ствар можда и не би тако далеко стигла да иза тога није следило оно што је најславнији светски инвеститор, милијардер Ворен Бафет, назвао „финансијским оружјем за масовно уништавање“. Реч је о такозваним дериватима, то јест берзанској трговини хипотекама као хартијама од вредности која је толико надувала балон да је он најпосле морао да пукне.

Један од лидера претварања хипотекарних кредита у хартије од вредности с гаранцијом био је, рецимо, Bear Sterns, у своје време пета највећа инвестициона банка у САД. Та банка са 14.000 запослених је, међутим, у марту ове године запала у толику дубиозу

да ју је, уз помоћ позајмице централне банке САД од 30 милијарди долара, морао спасавати JP Morgan Chase. Под којим условима је то учинио, сведочи податак да је у добра стара времена Bear Sterns вредео неких 18 милијарди долара, а да га је Морган Чезз пазарио за ђутуре 236 – милиона!

Али, праве муштре су тек долазиле на ред. Били су то две мегакорпорације комичних имена, али озбиљног капитала: Fannie Mae (Федерална асоцијација за хипотеке) и Freddie Mac (Савезна корпорација за стамбене хипотеке), овлашћене за издавање зајмова и кредитних гаранција, чији се посао, између осталог, састојао од куповине и „препакивања“ зајмова за даљу препродају кроз вредносне папире гарантоване хипотекама. Захваљујући томе банке су имале довољно новца за нове кредите, али су оне, да би смањиле ризик, продавале обвезнице трећим странама (инвеститорима), док су поприлични резервни фондови, пуњени приспелим уплатама, стварали привид да су сви актери у послу, који су уз све то били и осигурани и реосигурани код најугледнијих завода – сасвим солидно заштићени.

Била је то, међутим, велика илузија. Фани и Фреди су, наиме, позајмљеним новцем стали да купују и обвезнице које су сами гарантовали, а банке да продају обвезнице и без гаранција...тако да је количина „вредносних папира“ озбиљно премашила количину реалног новца, а све то, на концу, добило изглед и овде познатих „пирамидалних шема“ које се никада не могу добро завршити

ни по клијенте ни по банке. Зато би све отишло у парам- парчад да америчка влада није решила да преузме посрнуле агенције, а разлоге због којих је тако одлучила није уопште било тешко открити: Фани и Фреди су, наиме, покривали чак половину трансакција на тржишту некретнина вредном, иначе, више од десет хиљада милијарди долара(!), па је њихова национализација чак и у САД дочекана као спасоносна, дакле и као нормална појава.

Пророчке речи

Тако су се, међутим, само потврдиле пророчке речи финансијског гуруа Барија Ритхолда који је једном бизнисмене посаветовао овако: „Не смете да ризикујете само вашу компанију, јер уколико уништите само њу – нећете бити спасени! Да бисте били спасени, морате да представљате претњу читавом глобалном систему...“

По истом принципу је онда стигла и одлука о национализацији, на почетку овог текста поменуте, највеће планетарне осигуравајуће куће AIG. С тим што је она морала бити спасена не само зарад бриге за здравље америчке, већ и читаве планетарне привреде. Рачуна се, наиме, да та компанија са 116.000 запослених у више од 100 земаља (одскора и у Србији) тренутно, широм света, има уговора повезаних са хипотекама вредних готово 450 милијарди долара, док је о њеном реалном упливу на светско тржиште ових дана сведочила и оцена једног од шефова Bank of America који је тврдио

Добитници и губитници

Када криза достигне садашње размере, логично је помислити да у њој неће бити победника. Но, неће то ни овога пута бити баш сасвим тако. Већина ће се, додуше, доиста наћи у невољама: милиони људи који су остали без кућа и уштећевина, пензионери (рачуна се да су амерички пензионери фондови у неуспешним трансакцијама изгубили чак два билиона долара!), а онда и банкротирани банке (и предузећа), њихови доскорашњи службеници под отказом, као и сви остали који ће због рецесије остати без посла, па туристичке агенције и превозници који ће из истог разлога имати мањи промет... И тако редом.

Неки ће, ипак, на крају и задовољно да трљају руке. На пример, банке које су се за мале паре докопале других банака, баш као и поједини државни фондови, попут Сингапурске инвестиционе корпорације (GIC) која је, рецимо, искористила гужву да се домогне девет одсто швајцарске UBS, или фонда Temasek из исте земље које је по повољној цени преузела део акција Merrill Lynch-а, слично као и кувајтски државни инвестициони фонд. Инвестициони фонд Катар је, пак, преузео повећи сток акција британске Barclays банке, док је саудијски принц Ал Валид бин Талал (са 7,5 милијарди долара за 4,5 одсто акција) спасавао америчку банку Citi group. А нису ни Кинези седели скрштених руку: њихова државна Инвестициона корпорација уложила је 5,5 милијарди долара у куповину 10 одсто акција Morgan Stanley-а....

С обзиром на то да у кризи сви људи постају штедљивији, од ње су имали користи и ресторани и трговине које продају јефтину робу. Тако су, рецимо, „Алди“ и „Лидл“ ове године забележили готово за петину већи промет, док је „Мекдоналдс“, само у Великој Британији која је сада у рецесији, отворио чак 4.000 нових радних места!

да „стварно„не зна ниједну већу банку која нема везе са АIG“...

И шта сад?

Више од два милиона Американаца, неспособних да врате дуг укупно већи од 500 милијарди долара, остаде без крова над главом, баш као и многи Британци у земљи која је још у фебруару применила амерички рецепт, то јест национализовала тамошњи пољугљани Нордерн Рок. Водеће светске банке (попут швајцарског UBS-а и многих других), при том, још сабирају енормне губитке, док централне банке најјачих земаља света „пумпају“ додатне милијарде у онемоћали банкарски систем (досад су, рачуна се, већ „упумпале“ око 620 милијарди долара, дакле готово онолико колико је предвиђено и „Бушовим пакетом“).

Но, шта ће се још дешавати следећих месеци – то нико није у стању прецизно да предвиди. У игри је, на име, готово незамислив новац: само актива АIG-а, рецимо, достиже билион долара, док је актива Фанија и Фредија још већа (1,8 билиона!), при чему, нико не зна ко је све и колико проблематичних папира досад пазарио, мада се зна да су у том наизглед уносном послу својевремено здушно учествовали не само Американци и Европљани, већ и Кинези и Јапанци, Индуси и Руси... Зато ће одговор на кључно питање - може ли огромна рупа да буде запушена „фондом“ од 700 милијарди долара који је америчка влада наумила да створи – морати мало да попрочека. Садашњост је, на име, још под утицајем великих турбуленција које се, изгледа, сада попут таласа шире светом.

Јер, након што су под лед умало отишле још две доскора угледне америчке банке (Washington Mutual и Wachovia), на послу спасавања (својих) банака нашли су се и Европљани. И они су, не жалећи милијарде (евра), кренули да из буле ваде „Fortis“, „Bradford&Bingley“, „Dexia“, „Glinter“ а и немачког колоса „Нуро Real Estate“, за којег је, рецимо, обезбеђена помоћ од чак 50 милијарди евра, но циници сматрају да му ни толико неће бити довољно за преживљавање.

Засад, све упућује не закључак да је октобарски слом на водећим берзама, који је уследио већ и на најмању сумњу у то да ће амерички државни „план спаса“ бити усвојен у Конгресу, успео да охлади чак и најватреније присталице либералне економије који су ових дана и сами стали да упиру погледе ка својој држави као некаквој сламки спаса. Била

Фото: FoNet

Забринуте брокери на Њујоршкој берзи

је то, међутим, само једна од последица најновијих збивања. Друга ће, можда, бити у томе што ће и у капиталистичком свету, у коме, штавише, у новије време опет помињу и готово заборављено име Карла Маркса, почети - велико препитивање. Свима је, на име, сада јасно да је систем запао у кризу, између осталог и зато што се финансијски капитал у толикој мери отуђио од производње, али и зато што су се и од власника капитала толико отуђиле менаџерске структуре, вазда спремне да себи додељују енормне бонусе чак и онда када им се фирме нађу – на издисају...

О чему је, уосталом, сасвим лепо могло да посведочи и сведочење Ричарда Фолда, председника банкротираних банке „Lehman Brothers“ који је ових дана на питање Хенрија Ваксмана, председника конгресног комитета, да ли је истина да је на име премија за последњих осам година ставио у џеп 480 милиона долара одговорио овако: „тачинија цифра је око 300 милиона долара“(!). Што се, онда, савим складно уклопило у процену да је пре отприлике три деценије у успешним компанијама распон плата био 1:40, а да је сада 1:1200!

Резултат ове чињенице управо видимо на многим берзанским паноима широм планете међу којима је и онај на коме пише да је вредност Дау Џонса, славног индекса са Њујоршке берзе, са 14.198,1 колико је износила пре годину дана недавно спала на мање од 9.000 поена, а и у процени ММФ-а да ће укупни губитак у овој новој планетарној ујдурми највероватније достићи фрапантних 1,4 билиона долара. Судећи по драстичном појефтињењу нафте на светском тржишту дало би се поуздано закључити и да нам је свеопшта рецесија на помолу...

Па ипак, након координисане акције највећих светских централних банака које су договорно обориле камате, настављајући, при том, да додају све више и више милијарди у сасушени банкарски крвоток, рекло би се да ће општи слом овога пута ипак бити избегнут. У прилог томе говорила је, уосталом, и изјава Пола Кругмана, овогодишњег лауреата Нобелове награде за економију који је коментаришући добијање највећег светског признања у понедељак рекао: „сада сам већи оптимиста него што сам био – у петак“.

Родољуб Гериф

Афрички Набуко

Да ли је стварно Русија зависнија од ЕУ

План Европске комисије о власничком раздвајању производње од преноса нафте и гаса добио пуну подршку ИЕА, иако је половично прихваћен у самој ЕУ. - Охрабривање Европљана да граде нуклеарке. - И Африка у европским програмима за смањивање енергетске зависности од Русије

Међународна агенција за енергију (ИЕА) објавила је у септембру прву продубљену анализу енергетске политике Европске уније бавећи се, притом, стручним темама, али и геостратешким закључцима и упутствима. ИЕА је поновила савет Европљанима да страх од могућег мрака одагнају градњом нуклеарних електрана. Посаветовала је Брисел и да настави „разбијање“ енергетских корпорација кроз власничко раздвајање производње од преноса нафте и гаса, такозвани „анбандлинг“. Аутори ове историјске студије нису, међутим, пропустили ни прилику да у духу учесталих порука из Вашингтона, нарочито после руско-грузијског сукоба, нагласе како Европа мора да смањи енергетску зависност од Русије.

ИЕА је, и кроз излагање извршног директора Нобуо Танаке на промоцији студије у Бриселу, свесрдно подржала идеју Европске комисије о „анбандлинг“, иако тај план ужива само делимичне симпатије међу чланицама ЕУ. Чим је у име јачања конкуренције

представљен прошлог септембра, план су здушно пригрлиле Велика Британија, Холандија и Данска, али је у осам земаља ЕУ изродио отпор. Управо под притиском најљућих противница „анбандлинг“, Немачке и Француске, које се опирају разбијању националних корпорација, направљен је у јуну компромисан предлог. Док је првобитни захтев Комисије подразумевао да произвођачи и дистрибутери нафте и гаса продају преносну мрежу, по новој верзији плана енергетски џинови попут „Electricite de France“ (EdF), немачког RWE или шпанске „Endesa“ могу да задрже у власништву делатност преноса

ако управљање њиме препусте независном оператору. На основу таквог компромисног решења, независни оператор гасне и(ли) електромерже самостално би правио планове развоја, прикупљао новац на тржишту капитала, одређивао дивиденде и сваке године државном регулатору подносио на увид план улагања. Незадовољан отпором „анбандлинг“, Танака је у име ИЕА поручио да је било каква алтернатива пуном власничком раздвајању производње од преноса нафте и гаса само „друга најбоља солуција“.

Истраживачи са мало пара

У студији „Преглед енергетских политика – Европска унија 2008“, ова агенција са седиштем у Паризу приговара ЕУ да је у развојним фондовима „лоцирала“ мало пара за енергетска истраживања и закључује да сума мора бити знатно већа. Оквирним програмом од 2007. до 2013. године за истраживања у енергетици резервисано је 5,1 милијарди евра, а за исту сврху у подручју информационих и комуникационих технологија планирано је, рецимо, девет милијарди евра, односно 6,1 милијарда евра за здравствена истраживања. Поред увећања фонда, ИЕА у студији предлаже и да се део новца за развој нуклеарне фузије преусмери на друге, ненуклеарне видове енергије. Усавршавање поступака за добијање струје из нуклеарне фузије подржано је засад са готово две милијарде евра, што је око 40 одсто пара за сва истраживања у енергетици у наредних пет година. Експерти ИЕА мисле да истраживање фузије у овом тренутку не завређује толику пажњу јер ће дати резултате тек средином

Обострани интереси

Робна размена Русије и ЕУ повећана је лане на више од 230 милијарди евра. Руски извоз достигао је 143,5 милијарди евра, а увоз из ЕУ – углавном машина, возила и транспортне опреме, електронике, хемијских и прехранбених артикала – био је вредан 89 милијарди евра. Земље ЕУ су оствариле и извоз услуга у Русију у висини 18 милијарди евра, уз увоз вредан 11,5 милијарди евра. Само немачко-руска трговинска размена „тежила“ је готово 53 милијарде евра и то објашњава зашто је Берлин, са Римом и Паризом, опструирао сваку идеју о кажњавању Русије.

века, па није од помоћи у постизању краткорочнијег циља – да се у ЕУ добија 20 одсто енергије из обновљивих извора до краја 2020. године.

Агенција је и овог пута свесрдно препоручила Европљанима да граде нуклеарне електране. Оне су, тврди се у студији, прилика да ЕУ смањи зависност од увозног гаса и кључна су помоћ у редукцији емисија угљен-диоксида. Због поодмаклог годишта већине атомских електрана у ЕУ, експерти ИЕА дали су савет Европској комисији да изради пригодну „мапу пута“ како би помогла земљама које планирају градњу нуклеарки.

Пуно хвале ИЕА и њен извршни директор упутили су новом „енергетском пакету“ Европске комисије из јануара ове године, који обједињује мере за спречавање климатских промена и енергетску ефикасност. Пакет, између осталог, предвиђа подршку технологијама за „хватање“ и складиштење угљеничних гасова и обавезе сваке чланице ЕУ у производњи струје из обновљивих извора. ИЕА у студији инсистира да ЕУ енергично спроводи комплетан план, повећавајући енергетску ефикасност у свим деловима привреде.

Нису, наравно, изостале ни пацке Бриселу, посебно због начина комуникације са продавцима енергената. Односи са снабдевачима су „можда најслабији“ аспект енергетске политике ЕУ, упозорио је Танака, наводећи да многе чланице Уније најрадије штите своје националне интересе кроз билатералне договоре са испоручиоцима енергената, уместо да говоре јединственим гласом. А то, поручио је, поткопава ауторитет Уније. Зато институције ЕУ треба да преузму кључну улогу у договарању са снабдевачима, јер то и чланице појединачно штите од турбуленција у испорукама енергената у време међудржавних сукоба, казао је Танака. Овде није поменуо Русију, али нема сумње да је мислио на тог „виртуозног играча билатералних преговора“, оцењују извештачи.

Много конкретнији био је Танака у наступу на Конференцији о енергетској безбедности и климатским променама, одржаној почетком септембра у Прагу. Интерес је Европе да

Струја из афричког сунца за Европу

говори једним гласом да би парирала изазовима које намеће Русија, наводи његове речи америчка агенција АП, уз опаску да Москва покушава да политику „подели па владај“ примени на Европу зависну од руских енергената.

Гасовод од Нигерије до Европе

Очигледно је енергетска супериорност Русије постала незаобилазна тема и у анализама ИЕА и њених челника, нарочито после сукоба са Грузијом и премишљања ЕУ како да реагује. Као да полемише због оклевања Брисела да Москви „удари“ санкције, амерички магазин „Форбс“ подсећа да ЕУ набавља из Русије 30 одсто потребне нафте и 40 одсто гаса, али ипак закључује да „у свему осталом Руси зависе од Европе“. У прилог тези да би Руси више пропатили од (евентуалних) санкција, аутор наводи да је у овогодишњем првом тромесечју руски увоз из ЕУ повећан за 42 одсто. У првом полугођу главни руски партнер, Немачка, увећала је испоруке руском тржишту за 25 одсто, на рекордних 15,8 милијарди евра. Готово 5.000 немачких компанија послује у Русији, наводи часопис, али из тога не изводи закључак да је ЕУ, заправо, у двострукој зависности – од руских енергената и руских купаца.

Уочи самита ЕУ о мерама за кажњавање Русије због упада у Грузију, премијер Владимир Путин утешао је Европљане да Руси неће кршити уговоре и заврнути извоз нафте и гаса. Али је Бриселу, као опомену, натукнуо и да ће Москва убудуће диверсификовати извозна тржишта тих енергената. „Ширићемо наше извозне могућности за ове производе који су толико битни за светску економију“, поручио

је Путин и симболично, истог дана, позвао руске грађевинце да убрзају завршетак новог цевовода којим ће гас из Сибира ићи на - азијска тржишта.

Предосећајући опасност, ЕУ прегалачки ниже планове за смањење енергетске зависности од Русије, али и од испорука нафте и гаса из руског суседства у централноазијском и Каспијском региону. Потрага за додатним изворима снабдевања „одвела“ је Брисел до Африке, где су почетком септембра

у Адис Абеби високи званичници Комисије Афричке уније и Европске комисије потписали „Заједничку изјаву о примени првог Акционог плана енергетске сарадње ЕУ и Африке“. Тиме је трасиран договор који, за почетак, укључује 600 милиона евра улагања у пројекте електрификације у Африци и развој обновљивих извора који ће помоћи ЕУ да диверсификује испоручиоце енергије и транспортне руте. У ту сврху разрађује се и споразум о транссахарском гасоводу названом „афрички Набуко“ по угледу на пројекат замишљен да допрема нафту из каспијског басена заобилазећи Русију.

Засад ЕУ из Африке увози готово 15 одсто потребне нафте и гаса и чезне да значајно повећа те количине улагањем у нафтоводе и гасоводе који би од афричких налазишта стизали до Шпаније и Италије трасом испод Средоземног мора. Алжир је, рецимо, већ сада трећи највећи извозник гаса у ЕУ, после Русије и Норвешке. Наредни стратешки корак је комплетирање транссахарског цевовода дугог 4.300 километара, којим би до 30 милијарди кубних метара природног гаса из Нигерије стизало до Европе преко Алжира. Гасовод би, по постојећем плану, прорадио 2015. године.

Али, то није све. Француски председник Николас Саркози и британски премијер Гордон Браун дали су недавно политичку подршку идеји о изради пројекта „супермреже“ којом би се струја из потенцијално бројних соларних електрана у Сахари и северној Африци допремала до потрошача у Европској унији. Питање је само где наћи паре јер план није јевтин - захтевао би, по лондонском „Гардијану“, улагања од 45 милијарди евра.

Младен Бачлић

И из угља - чиста енергија

Термоелектране, са димњацима и димом, постају прошлост – емисије угљен-диоксида се хватају, складиште и потом спаљују. - Прво комерцијално постројење пуштено у пробни рад

Шведска електроенергетска компанија „Ватенфал“ пустила је прошлог месеца у комерцијални пробни погон, код места Шварце Пумпе у источној Немачкој, термоелектрану на угаљ која производи такозвану чисту електричну енергију, без дима и емисија угљен-диоксида. Тиме се, како се истиче, решава главни проблем ових електрана који последњих година прети да потпуно заустави њихову даљу градњу посебно у земљама у којима их већ има доста.

Стручњаци с тим у вези, иначе, указују да је ова нова технологија највише потребна Индији, Кини и Јужној Африци, дакле земљама које за електране осим угља практично и немају других горива. Највише интересовања за нову технологију зато и показује Индија у којој се последњих година убрзано граде термоелектране на угаљ.

Револуционарна технологија хватања и складиштења емисија угљен-диоксида, скраћено названа CCS (Carbon Capture and Storage), према мишљењу многих стручњака, имаће у будућности сигурно већи значај за смањивање емисија од градње великих паркова ветрењача на мору, а који се све више планирају широм света и то нарочито у Немачкој и северној Европи. Пилот

Стокхолм: „Ватенфал“ водећи произвођач технологије хватања и складиштења CO₂

електрана, снаге 30 MW, која може да задовољи потребе места од 20.000 становника, је, наиме, десет пута слабија од стандардних блокова снаге 300 MW (сада се већ често граде и већи блокови од 600 MW).

Досад се, иначе, много говорило о овој новој технологији, али јој се најчешће пребацивало да још није створен модел електране који се практично може испитати и доказати са овим погоном. „Ватенфал“ се, међутим, доказује као убедљиво водећи произвођач у тој новој и веома перспективној технологији.

Пробни комерцијални рад пилот електране, која је коштала око 70 милиона евра, трајаће најмање пет година. Оваква постројења су скупља од класичних, али ће се исплатити јер термоелектране постају обавезне да плате одређену суму за сваку тону емисија угљен-диоксида. Како тврде у „Ватенфалу“, електране са CCS технологијом исплатиће се већ при цени од 30 до 35 евра за сваку емисиону дозволу.

Овај шведски концерн планира да до 2015. године постави и две веће пилот електране (прву највероватније 2013), обе са стандардном снагом од по 300 мегавата и то једну у Немачкој, а другу у Данској. Рачуна се да ће ови објекти бити скупљи од класичних између 500 милиона и милијарду долара. То значи да би масовнија градња CCS електрана неминовно водила ка повећању цена електричне енергије. Чиста енергија, наравно, више кошта....

Принцип пилот-електране у Шварце Пумпе заснован је на коришћењу специјалног бојлера са ушприцавањем чистог кисеоника и угљеним прахом који се запали. Тиме се производе топлота и водена пара за рад турбина, уз девет тона угљен-диоксида на сат. Угљен-диоксид се одвоји и кондензује на 500 пута мању запремину, потом се у плинским боцама складишти и у подземљу електране спаљује.

Развој CCS ужива подршку многих влада, али, неке еколошке организације тврде да принцип CCS само одлаже прелаз са фосилних горива на обновљиве изворе енергије. А то је, како тврде еко-радикали, једини прави начин да се дугорочно реши проблем. Зато се енергично и противе да се за троше паре. Тобиас Минхмејер из организације „Гринпис“, при том, тврди да је CCS „претерано скуп, да је дошао касно и да може само враћати од стварних решења“, а то су, по њему, само обновљиви извори енергије и њихово ефективније коришћење“.

Милан Лазаревић

Експерименти са одлагањем CO₂ под земљу

У Немачкој се, такође, недавно почело и са пробним одлагањем испод земље угљен-диоксида, сепарираног приликом спаљивања угља у електранама. Такав пројекат, за сада једини у Европи, почео је да се реализује пре нешто више од два месеца у близини места Кецин у покрајини Бранденбург, Угљен-диоксид се потискује под високим притиском до 700 метара дубине, у слој порозног пешчара и тамо складишти. С тим је почео да експериментише и чешки енергетски гигант ЧЕЗ на неким локацијама у Моравској, а у Норвешкој се испитују могућности складиштења емисија испод морског дана, тамо одакле је црпљена нафта, односно гас.

Најкомплекснији овакав пројекат реализује се у Аустралији, која је, иначе, највећи светски извозник угља и бележи највећи раст емисија угљен-диоксида. Око 80 одсто тамошње производње електричне енергије потиче из угља чијим се сагоревањем развјава око 1,2 процента свих емисија овог гаса у свету. Европска унија је у свом енергетско-климатском пакету, усвојеном почетком године, назначила да земље-чланице могу да дотирају складиштење угљен-диоксида из јавних финансија. Предвиђа се да ће у ЕУ између 2012. и 2015. године бити најмање 12 таквих складишта. С комерцијалним коришћењем почело би се до 2020. године.

На овоме се ради и у другим земљама широм света, а пре свега у Алжиру и Канади. Сваких неколико месеци, међутим, у то уђе и још по нека земља. Укратко, стручњаци од ове методе очекују бар одлагање проблема са емисијама угљен-диоксида, то јест да се добије на времену како би се развиле нове еколошки прихватљивије технологије за производњу енергије.

„British Energy“ у рукама Француза

Енергетска групација EdF преузела највећу британску електроенергетску фирму за дванест и по милијарде фунти. - У Великој Британији поново ће се градити нуклеарке

EdF: „British energy“ купљен у другом покушају

Ко је ко

EdF:

- Светски број један у производњи и дистрибуцији електричне енергије.
- У 2007. години укупни приход је износио 59,5 милијарде евра, а чист профит 4,7 милијарде евра.
- У власништву има 58 нуклеарних електрана, са укупним капацитетом од 126 гигавата.
- У компанији је укупно запослено око 158.000 људи.
- Највећа успешна аквизиција – „British energy“.
- Највећи неуспех у експанзији: одустајање и поред победе на тендеру 2002. године за чешки ЧЕЗ.

British Energy:

- Највећи британски произвођач електричне енергије, са осам нуклеарних и са једном електраном на угљ.
- Капацитети: располаже снагом од 9.000 мегавата, а у термоелектрани на угљ са још 2.000 MW.
- У компанији британска влада имао удео од 35 одсто.
- Фирма је у 2007. години остварила чист профит од 422 милиона евра.

Настојања владе у Лондону да оживи нуклеарну енергетику у Великој Британији крунисана су крајем прошлог месеца крупним успехом. Француској електроенергетској групацији „Electricité de France“ (EdF) у другом покушају пошло је за руком да преузме „British Energy“, највећег британског прозвођача електричне енергије. За ову компанију, која на Острву има осам нуклеарних централа и једну на угљ плаћено је дванаест и по милијарди фунти.

Француском купцу, државном колосу, који је, иначе, убедљиво највећи светски произвођач електричне енергије из нуклеарних извора, нарочито је запало за око то што се свих ових осам централа налазе на локацијама на којима је у односу на друга места не само могућа него је и рационалнија и јевтинија градња нових нуклеарних блокова. А, као што је познато, због глобалног отопљавања, нуклеарне електране опет постају све занимљивије за инвеститоре као чисти извор електричне енергије...

EdF је за „British Energy“ понудила 774 пенија за акцију, односно девет пенија више него у јулу. „Драго нам што је Савет „British Energy“ понуду једногласно прихватио“, изјавио је Pierre Gadonneux, шеф EdF. „Тиме се отвара пут за инвестирање у Великој Британији која је једно од кључних енергетских тржишта у Европи“, додао је он.

Одушевљење овим послом није крила ни британска влада која у „British Energy“ има 35-процентни удео. „Споразум је повољан за пореске обвезнике и значајан је корак ка градњи нове генерације нуклеарних електрана“, цитира дневник „International Herald Tribune“ британског премијера Гордона Брауна. „Нуклеарна енергија је чиста, безбедна и доступна. Њено ширење има кључан значај за енергетско обезбеђење Велике Британије“, додао је премијер..

Критичари трансакције указују, међутим, да британска домаћинства за струју плаћају више него ови потрошачи на континенту. На свој начин она тиме, како се сматра у Великој Британији, дотирају домаћинства на другој страни канала.

Bill Coley, шеф „British Energy“, изразио је, такође, радост због ове трансакције. „Радујем се што су се влада и наш главни акционар „Invesco Perpetual“ обавезали да ће прихватити понуду EdF“, рекао је он, алудирајући на ситуацију из јула када је влада, али не и други акционари, прихватила ову понуду.

Из EdF-а је саопштено да се преговара о могућој продаји 25 одсто акција „British Energy“ с фирмом „Centrica“, власником „British Gas“. Тиме би се учинило да британска нуклеарна енергетика не буде сасвим у рукама страног власника.

Последњих неколико година под контролу страних инвеститора потпао је низ британских значајних испоручилаца енергије. Немачка фирма PWE купила је британски „Npower“, а власник шкотског „Scottish Powera“ постала је шпанска „Ибердрола“. На Острво је раније продрла и француска фирме „Suez“ која се у међувремену фузионишала са државним гасним предузећем „Gaz de France“ у „GdF-Suez“.

EdF је у Великој Британији већ присутна посредством компаније-кћери „EdF Energy“ која има удео од шест одсто на том тржишту. После преузимања „British energy“ EdF ће, како планира, до 2017. године у Великој Британији поставити најмање четири нове нуклеарне електране. У Европи нове аквизиције EdF планира у скороје време у Шпанији и Белгији. Француска намерава, такође, да ову експанзију настави и у Кини, САД и Јужноафричкој Републици.

Јаке позиције EdF има и у Немачкој и Италији.

М. Лазаревић

Ветро фарма „Kenet Fils“ у провинцији Онтарио

Ветрењаче у Онтарију

Због мораторијума на изградњу нуклеарки, Канађани кренули у масовну изградњу ветро фарми, а наставља се и подизање хидроелектрана

У време планетарне забринутости за дугорочно обезбеђивање стабилне производње и дистрибуције електричне енергије, чак и Канада, као изузетно хидролошки и енергетски богата земља, размишља о националном пројекту веће изградње ветро фарми. Недавно је Џорџ Смитерман, министар енергетике Онтарија (економски најразвијеније провинције у Канади), најавио у следећих 20 година повратак обновљивим изворима, где снага ветра заузима централно место. Коначну реч ће дати Управни одбор директора за енергетику Онтарија, онда када се израчунају економски ефекти и улагања. Канада се у томе угледала на искуства Шпаније,

Данске и Немачке, као светских лидера на том пољу.

Обновљиви извори учествују у енергетском систему Канаде са 15.700 мегавата инсталисане снаге. Разлог више за заокрет у енергетској политици је и то што је у Онтарију на снази својеврсни мораторијум на изградњу нових нуклеарки, а које тренутно имају 14.000 мегавата инсталисане снаге. Постојеће се тренутно модернизују како би им се продужио радни век.

Канада тренутно има више од 30 ветро фарми са капацитетом од 4.000 мегавата инсталисане снаге, чиме обезбеђује струју за 600.000 домаћинстава. Поред провинција Онтарио и Квебек, оне су више заступљене у провинција-

ма Саскачеван и Алберта, али изузетни потенцијали постоје и на пацифичкој обали у провинцији Британска Колумбија. Највећа и најјача је „Sault St. Mary“, лоцирана баш у Онтарију са 200 мегавата (126 турбина). Реализована је у оквиру пројекта „Prince Wind Energy“. У овом часу широм Канаде у изградњи је још двадесетак ветро фарми, чија би укупна инсталисана снага до 2015. требало би да достигне 8.000 мегавата.

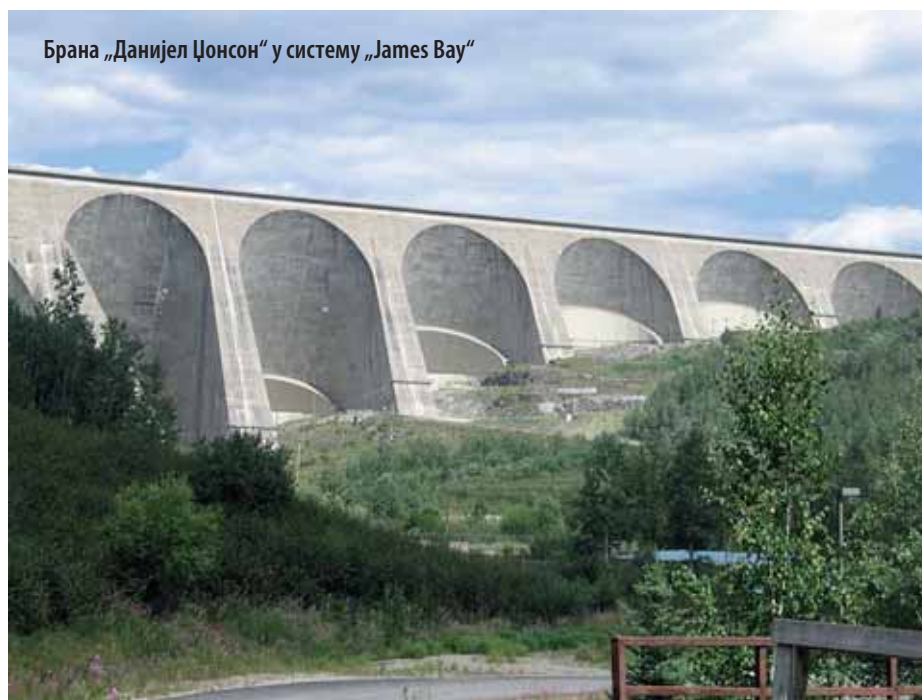
Када је реч о хидро потенцијалима, иако је Канада друга у свету иза Кине по снази инсталисаних капацитета (89.000 мегавата), увелико се одмакло и са новим пројектима. Један од најамбициознијих је наставак радова на пројекту „James Bay“ у који је од 1971. до сада уложено 20 милијарди долара. Реч је о изградњи система брана и мањих каскадних преводница са моћним резервоарима на реци Ла Гранде у североисточном делу провинције

Американци за петама Немцима

САД су по инсталисаним капацитетима у ветро електранама (19.600 мегавата) одмах иза Немачке. Али, могућности за развој ветро електрана на атлантској и пацифичкој обали су заиста огромне. Само на потезу од државе Масачусетс, на крајњем североистоку, до Северне Каролине, на централном делу атлантске обале, постоји потенцијал од невероватних 330.000 мегавата за будуће ветро фарме. Илустрације ради, то је више од половине инсталисаних капацитета једне Кине. Тренутно су највеће ветро фарме у САД лоциране у савезној држави Тексас (најјача је „Horse Hollow Wind Energy Central“ са 736 мегавата инсталисане снаге). Када се, међутим, 2011. године заврши прва фаза изградње „Pampa Wind Farm“ у истој држави, она ће имати 1.000 мегавата, а по завршетку све четири фазе располагаће са чак 4.000 мегавата и бити без премца у свету. Тренутно се у Индијани гради „Fowler Ridge Wind Farm“ са 750 мегавата инсталисане снаге.

У савезним државама Калифорнија, Невада и Аризона, такође, инсталисане су моћне ветро фарме у распону од 200 до 500 мегавата.

У савезној држави Делавер, после силних отпора, коначно је усвојен пројекат „Bluewater“ са 200 турбина, од 600 мегавата (најјачи на источној обали САД). Пројекат је вредан милијарду и по долара, а очекује се да ће донети чист приход од две милијарде долара. Киловат-час у следећих 25 година са ветро фарми у пројекту „Bluewater“ биће 10 центи. Американци су израчунали да бизнис са ветро електранама тренутно вреди девет милијарди долара, а очекује се да до 2015. године нарасте на чак 65 милијарди долара. План федералног министарства енергетике је веома амбициозан: до 2030. године требало би са ветро фарми обезбедити петину потреба за електричном енергијом. Економска добит за земљу је вртоглавих 440 милијарди долара.

Брана „Данијел Џонсон“ у систему „James Bay“

Квебек. Хидросистем „James Bay“ тренутно располаже са инсталисаним капацитетом од 16.000 мегавата, а када се у потпуности заврши имаће 27.000 мегавата и представљаће окосницу енергетског система Канаде. У првој фази изграђене су три хидроелектране („La Grande 2,3 и 4“) са чак 218 мањих и већих брана, каскадних преводница и резервоара. Инсталисани капацитет је 10.800 мегавата. У другој фази је изграђено још пет хидроелектрана („La Grande 1“, „La Grande 2a“, „Laforge 1 и 2“ и „Brisay“). Оне имају инсталисани капацитет од 6.000 мегавата. Трећи део пројекта су радови на „Great Whale River“ и очекује се да се доврше за пет до седам година. Паралелно са тим,

радило се и на изградњи дистрибутивне мреже дужине 4.800 километара, којом се снабдевају електричном енергијом североисточни део САД и источни део Канаде.

Идуће године Канађани отварају нови велики хидроенергетски посао пројектом „Lower Churchill“, на истоименој реци која иде од Лабрадора до провинције Нови Брунсвик. Када се пусти у рад 2015. располагаће са 2.800 мегавата инсталисане снаге. У њеном горњем току већ постоји моћна ХЕ „Churchil Falls“ са 5.450 мегавата инсталисане снаге, што је чини другом по снази у Северној Америци, одмах иза америчке „Grand Coulee“.

Б. Сеничић

ВЕСТИ ИЗ ЕНЕРГЕТИКЕ

Ефикасност зауставља потрошњу струје

БРИСЕЛ - Снажним напретком на подручју енергетске ефикасности европске привреде би могле да „у потпуности зауставе“ неконтролисани раст потрошње енергије - закључак је најновије студије Глобалног института McKinsey. Студија је показала да би употреба постојећих технологија омогућила уштеду двоструко веће количине електричне енергије у односу на количину потрошену 2003. године у тада 25-чланог ЕУ. У поређењу са многим алтернативним решењима снабдевања енергијом, улагање у енергетску ефикасност је ценовно исплативо и мање неизвесно“, истиче се у овој студији.

(Извор: EurActiv)

Мегават-час дугорочно остаје изнад 75 евра

ПРАГ – Великопродајне цене електричне енергије у Европи би требало дугорочно да остану изнад нивоа од 75 евра по мегават-часу, упркос паду цена нафте („јер су кључне цене угља“), оцењује финансијски директор чешке компаније ЧЕЗ. Мартин Новак каже за Reuters да за сада не треба очекивати драматично снижавање цена струје. Он је додао да ЧЕЗ стратегију ефикасности гради на смањењу трошкова производње и повећању производње нуклеарне енергије.

Неопходно знатно веће учешће обновљивих извора

ПАРИЗ – Директор Међународне агенције за енергију је нагласио да удео глобалне производње енергичне енергије из обновљивих извора „мора драматично да се повећа“. Нобуо Танака је рекао да би безмало половина укупне производње електричне енергије морала да долази из обновљивих извора, ако се спроведе зацртани план преполовљавања емисија угљен-диоксида до 2050. године.

(Извор: The Independent)

РС иступа из Електропреноса БиХ

Министарство привреде, енергетике и развоја задужено да за месец дана припреми неопходне одлуке за оснивање Електропреноса РС као новог предузећа

Одлука Владе Републике Српске да се иступи из Електропреноса БиХ, заједничке корпорације са Федерацијом БиХ, као и најава да ће такво предузеће бити основано на ентитетском нивоу, протеклог месеца подигла је поприличну праšину у Федерацији Босне и Херцеговине. Објашњење овакве одлуке било је крајње једноставно. Према речима Љубе Гламочића, помоћника министра привреде, енергетике и развоја, које су пренеле новинске агенције, Влада РС је закључила да су „исцрпљене све могућности за споразумно решење проблема у раду Електропреноса БиХ и тражи да се предузму потребне активности на поновном оснивању Електропреноса РС”.

Ресорно министарство је, како је додао, задужено да за месец дана припреми одлуке неопходне за оснивање новог предузећа. У року од 30 дана оно треба да донесе одлуку о повлачењу одобрених одлука из Закона о преносу електричне енергије, регулатору и оператору система у БиХ, у делу који се односи на успостављање компаније за пренос електричне енергије у БиХ и да раскине споразум о преносној компанији и независном оператору система који су потписали председници влада ентитета у БиХ.

„Ресорно министарство мора да прецизира потребне процедуре и активности на укидању Закона о оснивању компаније за пренос електричне енергије у БиХ, који је објављен у Службеном гласнику БиХ и издвајању оснивачког улога РС”, рекао је Гламочић, додајући да предстоји доношење одлуке о оснивању Електропреноса РС и његовог статута, као и именовања вршиоца дужности надзорног одбора и одбора за ревизију.

Намера Владе РС да оснује предузеће за пренос електричне енергије

Поновно оснивање Електропреноса РС

има за циљ обезбеђење свих услова за континуирано обављање ове делатности на простору Републике Српске и заштиту својих власничких права, истакао је Гламочић и додао да ће бити процењена вредност имовине коју је РС, као оснивачки улог, унела у заједничку компанију на нивоу БиХ.

„Ово би, уколико буде потврђено, поткопало реформе у електроенергетском сектору БиХ постигнуте уз значајну техничку и финансијску помоћ Европске уније и других донатора” изјавио је амбасадор Димитрис Куркулас, шеф Делегације Европске комисије у БиХ, изразивши забринутост због извештаја о намери Владе РС да се повуче из Електропреноса БиХ. „Таква одлука представљала би ризик за интеграцију БиХ у електроенергетска тржишта у региону и ЕУ” навео је даље, између осталог, Куркулас. Било каква одлука донета у супротности са одредбама закона БиХ значила би, по његовим речима, уруша-

вање кредибилитета економских фактора и потенцијалних инвеститора.

Како се наводи у саопштењу Вахида Хеће, министра енергије, рударства и индустрије Федерације БиХ, не може се прихватити принцип по коме би средства за инвестиције у сектор преноса електричне енергије у ентитетима требало делити сразмерно уделу капитала ове компаније, односно 59 одсто ФБиХ, а 41 одсто РС”. Јер, чак 70 процената прихода „Електропреноса БиХ”, по његовим тврдњама, стиже из ФБиХ, чији је систем знатно оптерећенији и зато изискује веће инвестиције у проширивање и одржавање”. Инвестиције, наведено је такође у саопштењу, морају да буду дељене сразмерно оптерећености мреже, а тек новац преостео после улагања могуће је делити према проценту учешћа у капиталу „Електропреноса БиХ”.

Одлука Владе РС о припреми иступања из „Електропреноса БиХ” и оснивању Електропреноса РС легитимна је и у њој нема ничег антиуставног и противзаконитог, изјавио је средином септембра Милорад Додик, премијер Републике Српске. Према његовој оцени, РС је „наторана” на доношење закона о заједничком електропреносу на државном нивоу у време када је Педи Ешдаун био високи представник Европске уније. Време је показало да су све одлуке које су донете прегласавањем у Електропреносу БиХ биле на штету РС и њених интереса, рекао је Додик, додајући да је све то дугорочно требало да доведе да учешће РС у капиталу компаније са 49 процената „опадне” на минимално учешће малог акционара. „Само штитимо наше интересе и то ћемо наставити да радимо”, поручио је Додик.

П. М. П.

Спор око монопола

Секретаријат Енергетске заједнице Југоисточне Европе са седиштем у Бечу, чија је главна брига примена правила, прописа и директива у земљама региона, на основу писмених указивања концерна EVN, аустријског власника македонских дистрибуција, покренуо је поступак преиспитивања енергетских закона у Македонији. Иако је прави преседан да енергетска заједница поведе такав спор и то само на основу писмених притужби једне приватне компаније, препоруке које је дао овај секретаријат озбиљно указују властима у Македонији да се енергетска легислатива државе мора прилагодити основном Закону енергетике којег је за земље - потписнице Атинског меморандума прописала ЕУ.

У супротном прети јој можда и искључење из европске енергетске заједнице!

У чему је проблем и шта је то што је покренуло моћне аустријске лобисте да траже правду чак код таквих реномираних институција? Реч је о две измене македонског енергетског закона које је смислила актуелна власт. Прва је та што је, у условима функционисања три посебна правна субјекта у електроенергетском сектору, само државној компанији за производњу електричне енергије омогућено да буде - комплетни монопол! Ова домаћа компанија је, наиме, добила законско право да производи електричну енергију, да самостално (штавише и без јавне тендерске процедуре!) увози струју за све потрошаче у држави, као и да електричну енергију продаје свим потрошачима - и у земљи и у иностранству. На такво решење реаговала је још прошле године јавност у Македонији, негодовали су и у Бриселу, али је закон ипак прошао у скупштини.

Ако је формирање монопола у електроенергетском сектору разлог због кога би Македонија могла да буде чак и искључена из чланства у европској енергетској заједници, друга измена закона није била баш толико спорна, али је зато задржала у интересе аустријских власника македонских дистрибуција. У условима када је домаћа производња енергије све оскуднија Влада је, наиме, законом прописала да се приватним дистрибутерима призна само 11 одсто губитака енергије у мрежама и да се та количина њима обезбеди по регулисаним, дакле ниским ценама. За остатак енергије која мањка у дистрибутивном систему, односно за све остале губитке који зими достижу и изнад 30 одсто, морају да се потруде сами страни власници компаније: недостајућу енергију они морају да купе на берзи - по тржишним ценама. Стога је ово решење свакако много више од формирања монопола у Македонији финансијски погодило Аустријанце који су, додуше, можда и сами криви због тога што су губици енергије у дистрибутивним мрежама и даље велики. „Стратешки партнер“ из Аустрије је, наиме, својевремено прихватио обавезу да у прве три година уложи 96 милиона евра у развој и рехабилитацију инфраструктуре саме компаније, но ту своју обавезу досад није реализовао у пракси.

С. Новевски

Хрватска

Нове електране - преко потребне

Хрватска би до краја следеће деценије могла да постане велики увозник електричне енергије уколико наредних 12 година не искористи за градњу електрана и то укупне снаге 3.500 мегавата. Тиме би, безмало, удвостручила снагу постојећих производних капацитета од 4.000 мегавата. Такав закључак наведен је у новој енергетској стратегији Хрватске.

У истом периоду, како се даље наводи, у Хрватској би потрошња киловатсати требало да се у просеку смањи за девет одсто, а крај идуће деценије земља ће, како се процењује, дочекати и уз деветнаестопроцентну производњу електричне енергије из обновљивих извора. Учешће биогорива у укупној потрошњи енергената за моторна возила увећаће се, такође, на приближно 10 одсто. Хрватска сада увози 23 одсто струје, 40 процената гаса и 80 одсто нафте и деривата, а нова стратегија има за циљ да подстакне градњу домаћих производних објеката, али и штедњу енергената.

П. М. П.

Црна Гора

Дерипаска тражи одштету од 300 милиона евра

ПОДГОРИЦА – Власник Комбината алуминијума, Централно европска компанија (СЕАС), иза које стоји руски милијардер Олег Дерипаска, тражи око 300 милиона евра одштете од Црне Горе, јер сматра да им Влада приликом куповине фабрике није приказала реално стање и вредност имовине КАП-а и његових прерађивачких фабрика. Подгорички медији пишу да Руси већ поодавно указују да нису задовољни пословањем у Црној Гори, пре свега због нерешеног проблема дугорочног снабдевања струјом. Уговор КАП-а са Електропривредом, који важи до 2010, предвиђа да прве три године фабрика добија две трећине струје по субвенционисаним ценама, а последње две године половину потребне струје. У овом тренутку власници КАП-а немају решење за снабдевање струјом после 2010. План је био да Руси купе Термоелектрану и Рудник угља у Пљевљима, али је тендер поништен.

- Имајући у виду да се нови власник неколико пута обраћао са захтевом за преговоре о овом питању, сматрамо да тужбени захтев представља својеврстан притисак на Владу како би се постигао повољнији договор око испоруке и цена електричне енергије - тврде из Агенције.

Један од чланова црногорске скупштинске Комисије за праћење и контролу процеса приватизације изразио је сумњу да је тужба власника Комбината алуминијума Подгорица (КАП) против владе те државе фингирана како би руски власник, бизнисмен Олег Дерипаска, на крају добио као компензацију Хидроелектрану Пива. Компанија Олега Дерипаске највише новца тражи због обавеза из екологије које држава Црна Гора, наводно, није извршила.

(Извор: ДАН, Побједа Вијести)

БИОСКОПИ

„ТУРНЕЈА“

Филм „Турнеја“ Горана Марковића, који је већ освојио награде на значајним иностраним фестивалима, стигао је у домаће биоскопе почетком октобра. „Турнеја“ је до сада освојила две престижне награде на филмском фестивалу у Монреалу, где је била и светска премијера филма. Горану Марковићу додељена је награда за најбољу режију, а Савез интернационалних филмских критичара FIPRESCI „Турнеју“ је прогласио за најбољи филм. Многи се још сећају сјајне позоришне представе за коју се у Атељеу 212 крајем деведесетих тражила карта више. Филм је њена екранизација.

Радња филма одвија се у 1993. години, а реч је о авантури групе београдских глумаца произашлој из потребе за брзом зарадом. Несвесни у шта се упуштају, они долазе у ратом захваћена подручја Српске Крајине и лутају по ратишту. Њихова наивност доводи их у центар стравичних догађаја, али истовремено их и спасава из невероватних и по живот опасних ситуација. Филм

Јелена Ђокић и Мира Фурлан

је сниман крајем 2007. године у Шамцу, Дервенти, Приједору и Козарској Дубици. Главне улоге тумаче Тихомир Станић, Јелена Ђокић, Драган Николић, Мира Фурлан, Јосиф Тастић, Гордан Кичић, Славко Штимац, Војислав Брајовић, Сергеј Трифуновић, Светозар Цветковић, Бранимир Поповић, Богдан Диклић. У њему је окупљена и сјајна екипа глумаца са простора бивше Југославије.

Eddie Cockrell, критичар часописа „Variety“, изнео је свој став у издању од 31. августа - „приступачан на многим нивоима и публици чије је разумевање сукоба веома ограничено или непостојеће - што је управо сврха овог филма – овај савршено уштимовани комични трактат о хаотичности рата и слабостима човечности пуном снагом пробиће се у фестивалске кругове и ушетасти у просторе у којима се негује уметнички филм“. Филм „Турнеја“ је изабран је за српског кандидата за 81. награду Оскар за игране филмове ван енглеског говорног подручја.

ПОЗОРИШТЕ

“КАНДИД”

Никола Ђуричко

Југословенско драмско позориште отпочеће нову сезону премијером Волтеровог „Кандида“ у режији Александра Поповског. Представа говори о оптимизму као филозофској идеји и животном ставу. „Оптимизам је данас крајње проблематизован. Популарно је чак рећи да је оптимиста уствари лоше обавештени песимиста. Да ли је баш тако? Да ли је дошло време да се овај афоризам преокрене тако да кажемо да је песимиста, у ствари, оптимиста који нема храбрости да истраје? У стереотипном

виђењу Кандид је добра будала коју зли и препредени, дакле, они који знају „како ствари стоје“, варају, понижавају, угрожавају... Да ли је баш тако? Да ли је само Кандид наиван или су наивни и они који мисле да познају и разумеју устројство света?

Богдан Диклић

„У нашој представи сви ликови остају у своје добу, а само Кандид стари. Зато је Кандид и прича о одрастању и изгону из раја, а те теме су, опет, нужно везане за оптимизам као филозофску идеју и животни став“, каже Поповски. На словну улогу у представи „Кандид“ игра Никола Ђуричко, а наступају и: Богдан Диклић, Михаило Јанкетић, Наташа Шолак, Гордана Ђурђевић, Бранко Цвејић, Никола Симић, Војин Ђетковић, Горан Шушљик, Срђан Тимаров, Милена Ражнатовић, Драган Јовановић, Тијана Младеновић, Маринко Маџгаљ, Дубравко Јовановић, Љубомир Бандовић, Марко Баћовић... Сценограф је Свен Јонке, костимограф Ангелина Атлагић, композитор Кирил Џајковски, драматург Милош Кречковић. Александар Поповски први пут режира у ЈДП-у.

КОНЦЕРТИ

QUEEN И ПОЛ РОЏЕРС У АРЕНИ

Британска рок група „Queen“, са певачем Полом Роџерсом, одржаће концерт 20. октобра у Београдској арени. Иако ће многи прокоментарисати да то није исто без Фредија Меркјурија, посетиоци тих концерта у оквиру њихове европске турнеје у току тврде да је то сасвим сигурно више од два сата одличне свирке.

Queen је енглеска рок група коју су 1970. основали Брајан Меј, Фреди Меркјури и Роџер Тејлор. Следеће године придружио им се и басиста Џон

Дикон. Бенд је издао 15 студијских албума са којима су постали један од најслушанијих рок састава. Објавили су неколико антологијских албума - "A night at the Opera" (1975), "A day at the Races" (1976), "Jazz" (1978), "The Game" (1980), "The Works" (1984), "A kind of Magic" (1986), "Innuendo" (1991). Њихови концерти на стадиону Вембли и аренама широм света били су нешто најзбудљивије што се могло чути и видети током седамдесетих и осамдесетих година.

После смрти Фреда Меркјурија 1991. следеће године бенд престаје са радом. Меј, Тејлор и Дикон поново су се окупили 1997. и у знак сећања на њега снимили су сингл "No-One But You". Група „Queen“ је, иначе, рад наставила у 2005. години, појачана вокалним солистом Полом Роџерсом, а који је био у бендовима Free, Bad Company и The Firm. После десетогодишње дискографске паузе, бенд и Роџерс дошли су у жижу интересовања крајем 2007, са синглом "Say It's Not True", у знак обележавања Светског дана борбе против сиде. Цене улазница за концерт у арили су 2.000, 2.200, 2.500, 3.500, а за ложу 10.000 динара.

Група „Queen“ са Фредом Меркјуријем

ИЗЛОЖБЕ

“ОКТОБАРСКИ САЛОН”

Овогодишњи Октобарски салон, на тему "Уметник - грађанин/Уметница - грађанка", пети пут је међународног карактера, а на око 4.500 квадратних метара на десетак излагачких и јавних простора, представити до 9. новембра контекстуалне уметничке праксе око 80 аутора различитих генерација. Њихов „селектор“ је Бојана Пејић, која живи и ради у Берлину од почетка деведесетих,

а радове је одабрала заједно с Иваном Марјановић и Видом Кнежевић. Под мотом 49. Салона "Да ли нам је потребна уметност да нам каже оно што не желимо да знамо?", представљени су провокативни, ангажовани и критички радови 74 уметника из Србије, региона и света, који указују на актуелне политичке, социјалне, економске, верске, националне, сексуалне и друге друштвене контексте.

У Музеју 25. мај изложен је, тако, капитални рад београдског уметника Драгољуба Раше Тодосијевића из 1975. године "Единбуршка изјава" (Ко профитира од уметности), као и радови Данице Дакић, Младена Миљановића, Калин Дан, Луц Бекер... Представљене су, такође, и фотографије Горанке Матић о Београду (серије београдских излога из неколико периода), затим радови више уметница на тешке теме, укључујући насиље над женама, као и фотографије Франка Тила које приказују како нестаје палата ДДР у Берлину. Рад Маје Бајевић "Минско поље патриотизма", а који је критика национализма на овим просторима, омогућава посетиоцима да, уласком у просторију, "активирају" различите националистичке песме, али и да их мењају. Представљене су и фотографије Весне Павловић, са ентеријерима Палате федерације, као и сегмент идеолошких критика уметника из седамдесетих. Изложба у Кући легата представља радове уметника који се баве политиком, националним и колективним памћењем. Теме радова у Јавном купатилу „Дунав“ су капитал, сиромаштво, богатство капитализма, људска права у Европској унији. У Ликовној галерији КЦБ-а представљени су Тадеј Погачар, Лина Докузовић и Јудит Сигмунд, а у Артгету Кристијано Берти, Ранко Травањ, Каспар Гоба, Полин Бодри и Ренате Лоренц и Владан Јеремић. Програми 49. Октобарског салона организовани су и у Јеврејској општини, Ректорату Београдског универзитета, Београдском психоаналитичком друштву, Дах театру, као и на билбордима на различитим локацијама у граду, те на фасадама појединих зграда.

САЈАМ КЊИГА

Међународни београдски сајам књига, 53. по реду, отвориће писац Нацуки Икезава 20. октобра на Београдском сајму, јер је Јапан и почасни гост овогодишње манифестације. Икезава (63) истакао се са романима, поезијом и есејима и добитник је угледне јапанске књижевне награде "Akutagawa". На Сајму ће бити организована и изложба јапанске керамике и текстила, радионица манга стрипова, као и циклус јапанских филмова у Музеју Југословенске кинотеке у Београду.

Издавачка кућа "Лагуна" у чијем се издању недавно појавила "Ларусова" енциклопедија "Древне цивилизације", најавила је да ће до почетка овогодишњег сајма на српском језику објавити још једно њихово капитално дело - "Велике загонетке човечанства". Љубитеље нешто лакшег штива обрадоваће вест да ће до Сајма књига бити објављена нова књига Софи Кинселе "Сећаш ме се?", као и нови романи других хитмејкера, попут Патрише Корнвел, Терија Прачета и Луиз Ренисон. На Сајму ће бити представљени романи "Свет бољи од свих" Ким Монро и "Звездана књига" Бена Окрија, аутора који је недавно боравио у нашој земљи.

Своја издања на шестодневној светковини књижевности и издаваштва представиће преко 800 излагача из Србије, региона и света. Поред излагача и бројних писаца и људи од књиге из Италије, која је била почасни гост прошлогодишњег сајма, ту су и излагачи из САД, Швајцарске, Велике Британије, Хрватске, Јапана, Португала, Анголе, Бразила, Грчке, Канаде, Ирана, Босне и Херцеговине, Француске, Пољске, Аустрије, Русије, Кине, Немачке... Тема 53. Међународног београдског сајма књига, који се одржава до 26. октобра, биће 200. годишњица високог образовања у Србији.

Јелена Кнежевић

Упитници за рано откривање

Особе старије од четрдесет година из домова здравља од октобра до краја године добиће позив да се јаве свом лекару ради попуњавања кратке анкете о факторима ризика за дијабетес. - Прво савети за особе са високим ризиком, а за откривене случајеве – терапија

Ако вам из дома здравља ових октобарских дана на кућну адресу стигне позив да се јавите лекару код кога имате здравствени картон, немојте се изненадити и уплашити: позивају вас да испуните једноставан упитник који ће и вама и лекарима открити имате ли ризик да оболите од шећерне болести.

Без вађења крви, сложених процедура и прегледа, здравство Србије на овај начин креће у активно откривање скривених случајева шећерне болести. У 32 дома здравља широм Србије почев од октобра, а у још 20 од јануара следеће године, биће позиване све особе старије од 40 година. Њима ће, пошто попуне посебни упитник, бити утврђена висина ризика од оболевања од дијабетеса. Према добијеним резултатима предузимаће се даље мере. То је суштина националног програма раног откривања и превенције шећерне болести типа два.

- Активно тражење неоткривених случајева шећерне болести кључно је за добру превенцију и лечење дијабетеса, јер на једног пацијента који зна да има дијабетес и лечи се, долази један који болује а да то и не зна. Шећерна болест је врло подмукла. Никада нема драматичне симптоме, а може да направи огромну штету организму, изазивајући промене на крвним судовима, које су узрок слепила, попуштања рада бубрега, инфаркта и шлога - каже професор др Небојша Лалић са Института за ендокринологију, дијабетес и болести метаболизма Клиничког центра Србије.

Упитник садржи питања о томе да ли је неко у породици већ боловао од шећерне болести. Важни су подаци о годинама старости, обиму струка, телесној тежини, дневним порцијама воћа и поврћа, као и о томе колико често и дуго се током недеље бавимо неком физичком активношћу. Одговори се бодују по утврђеним правилима. На основу збира бодова процењиваће

УПИТНИК ПРОЦЕНЕ РИЗИКА ЗА ТИП 2 ДИЈАБЕТЕСА				
1. Старост (год)		6. Да ли сте икада узимали антихипертензивне лекове?		
Бодови	Одговор	Бодови	Одговор	
0	< 45	0	Не	
2	45 - 54	2	Да	
3	55 - 64	7. Да ли вам је икада измерена повишена вредност шећера у крви (у рутинском прегледу, током болести или у трудноћи)?		
4	> 64	Бодови	Одговор	
2. Индекс телесне масе (kg/m ²)		0	Не	
Бодови	Одговор	5	Да	
0	< 25	8. Да ли неко у вашој породици или од рођака има дијабетес?		
1	25 - 30	Бодови	Одговор	
3	> 30	0	Не	
3. Обим струка (см)		3	Да (деда, баба, тетка, ујак, стриц или први рођаци, али не родитељи, браћа сестре или деца)	
Бодови	Мушкарци	Жене	5	Да (родитељи, браћа, сестре или дете)
0	< 94	< 80	Ризик за развој типа 2 дијабетеса у наредних 10 година је:	
3	94-102	80-88		
4	> 102	> 88		
4. Да ли уобичајено током дана упражњавате најмање 30 мин физичке активности на послу и/или током одмора (укључујући нормалну дневну активност)?		Збир бодова:		
Бодови	Одговор	< 7	Низак (1 од 100 особа ће добити дијабетес)	
0	Да	7 - 11	Лако повишен (1 од 25 особа ће добити дијабетес)	
2	Не	12 - 14	Умерен (1 од 6 особа ће добити дијабетес)	
5. Колико често једете поврће и воће?		15 - 20	Висок (1 од 3 особе ће добити дијабетес)	
Бодови	Одговор	> 20	Врло висок (1 од 2 особе ће добити дијабетес)	
0	Сваки дан			
1	Не сваки дан			

се које особе ће се позивати на даље испитивање, после чега следе други прегледи: тест оптерећења на шећер, ЕКГ, лабораторијске анализе... Све то треба да се обави у наредних шест седмица од попуњавања упитника. Свако ће, после прегледа, добити индивидуални савет о промени начина исхране и о врсти рекреације или вежби које му се препоручује, а наравно, они код којих се открије болест, добиће и одговарајућу терапију.

У Србији се процењује да има око 400.000 дијабетичара, који су обухваћени здравственом службом и, дакле, још толико оних који „имају шећер“, али се не лече. Број дијабетичара стално расте, а коначног и ефикасног лека још нема. Разлози за пораст броја оболелих су бројни: много седења, мало кретања, гојазност, неодговарајућа исхрана, и, наравно, стрес.

- Као типичну особу са дијабетесом на нашим просторима могли бисмо

да опишемо гојазног мушкарца, педесетих година, који је презаузет обавезама, успешан... Значи, не оскудева у новцу и могао би себи да обезбеди добро лечење шећерне болести, али му је посао „везан“ за неуредан живот и исхрану. Други профил типичног пацијента, међутим, могла би да буде сиромашна, старија особа, навикла на одређени начин исхране, која често нема довољно прихода, а ни мотивације, јер одлазак у дом здравља доживљава као малтретирање, док компликације одмичу – наводи др Лалић.

Лекари кажу како је лечење шећерне болести врло компликовано, а није јефтино. У Србији је на инсулинској терапији свега 60.000 пацијената, а требало би да их буде знатно више. Наш народ, као и лекари око инсулина, међутим, одржавају још много погрешних уверења и предрасуда, па и незнања. Давање инјекција инсулина је у почетку технички компликованије од терапије таблетама, али код наших људи постоји неоправдани страх од инсулина и игле.

- Када дуже од шест месеци шећер није добро регулисан упркос таблетама, треба постепено, без нарушавања квалитета живота пацијента, прећи на инсулинску терапију, јер је то за болесника боље. Не заборавите, дијабетес је врло подмукла болест, тако да се пацијент неће осетити лоше, али тек важне лабораторијске анализе покаже да треба променити терапију. Јер, лоше регулисан шећер у крви може да направи огромну штету организму – наводи др Лалић.

Класични симптоми шећерне болести су појачана жеђ, учестало мокрење, општа слабост и губитак у тежини, али на жалост врло често човек дуго олако прелази преко ових знакова упозорења. Разлог је и то што се понекад јавља тек само један симптом.

З. Ж. Д.

Тихо обољење педесетогодишњака

Карцином простате некада протиче без било каквих тегоба, па су важне редовне контроле код уролога

Сваки мушкарац који има уролошке сметње, без обзира на године живота, треба да се јави урологу, а не да тражи сам себи лек по Интернету или међу биљним препаратима, апеловали су недавно лекари Института за урологију Клиничког центра Србије. Јер, због узимања неефикасних и погрешних препарата људи код лекара често стижу касно. Више од половине мушкараца после педесете године има, наиме, неки облик поремећаја мокрења, везан за простату, било као последица доброћудног увећања или карцинома, тако да су ова обољења врло честа. Карцином простате је чак после рака плућа, најчешћа малигна болест мушкараца, упозорава уролог др Цане Тулић.

- Један од три мушкараца има неки облик поремећаја ове жлезде, док се код сваког 12 развија карцином. Карцином простате је тихо и подмукло обољење. Некада протиче без било каквих тегоба са мокрењем, па је зато важно после педесете године одлазити на редовне контроле код уролога. Похвално је да су последњих 10-15 година добро обавештени пацијенти, на свој захтев, често самоиницијативно у приватним лабораторијама плаћали

проверу такозваног простата специфичног антигена и тим једноставним тестом отклањали сумњу да им је простата оболела. Тиме је направљен велики помак у раном откривању карцинома простате - каже уролог професор др Сава Мићић.

Ова обољења нису нешто чега се треба стидети, већ треба на време о томе говорити и потражити помоћ, без обзира што је понекад реч о интимној и осетљивој сфери. Мушкарци треба да знају да и поред непријатних тегоба, уз добре лекове, човек може себи да обезбеди квалитетан живот. А колико и најмањи проблем са простатом утиче на квалитет живота, говоре подаци о утицају ових тегоба на обављање свакодневних активности. Тако, 34,7 одсто мушкараца са доброћудним увећањем простате ограничава унос течности пре спавања, 32,4 одсто мушкараца избегава места без тоалета, 21 одсто њих не може да вози кола ни два сата, а 15 одсто избегава одласке у биоскоп и позоришта.

Фактори ризика за обољење простате су старије животно доба и породично оптерећење. Јер, особа је под ризиком ако је неко од блиских рођака имао карцином простате. Ризик од ових болести повећава и врста исхране, а нарочито храна богата животињским мастима, или уколико се не уноси довољно воћа, поврћа и рибе.

З. Ж. Д.

Тајна болних квржица

Неколико милиона људи широм света жали се на фибромиалгију или непрестани бол, најчешће у врату, раменима, крстима, али и у другим деловима тела. Људи су се жалили на болне квржице на мишићима, али лекари су годинама фибромиалгију игнорисали и одбацивали, сматрајући је умишљеним, психолошким тегобама. Сада све више стручњака тврди да је фибромиалгија заиста реална болест.

Тај поремећај није схваћен озбиљно све до 1990. године, када је Амерички колеџ за реуматологију описао пацијенте са фибромиалгијом, који имају од 11 до 18 тачака осетљивих на додир у горњим деловима тела. Узрок појаве фибромиалгије је још непознат, а нема ни ефикасног лека. Издвојиле су се неке од могућих теорија узрока ових тегоба, међу којима је и поремећај сна, генетика, специфичност мождањих структура... Фибромиалгија је посебан облик реуматизма, праћен осећајем нелагодности и бројним болним тачкама по телу, али не оставља органска оштећења на мишићима и зглобовима и не угрожава живот. Код неких пацијената се јавља и укоченост зглобова, бол у ткиву око зглоба, у мишићима, лигаментима, тетивама и поткожном ткиву, при чему нема знакова упале, јер су лабораторијски и рендгенски налази уредни.

З. Ж. Д.

У „двојезичком“ оркестру Золтан Киш свира бас-прим

Мешовити школски оркестар

Има људи који сматрају да су његов посао и положај неспојиви с кафанским свирањем. Он не мисли тако. Јер, певати и свирати је лепа ствар: увек си тамо где се људи веселе, где нема зла. Зато и кад свира за своју душу, свира исто...

Прошлог месеца на Куби преживео је ураган „Ајк“, који је на тој острвској земљи и по југоистоку САД направио русвај. Гости из Србије се нису претерано узбуђивали, они су искусили и много теже катастрофе.

– Какав ураган, на мене је најупечатљивији утисак оставила кубанска музика – рекао је инжењер Золтан Киш, руководилац Погона Бачка Топола, Органка ЕД Суботица, ПД „Електровојводина“. – За моју ћерку је најзанимљивије било то што у готово сваком оркестру постоји и флаута! Уверила се да није проћердала време у средњој музичкој школи учећи баш тај инструмент. А ураган? Ма, нема везе: па то је тек неколико полупаних прозора...

Причао је о кубанској музици с толико одушевљења да би се могло очекивати да ће се ускоро на репертоару

„Драгославићевог (школског) оркестра“ наћи и понека композиције са Кариба? Јер, ионако свирају све...

– А, не – успротивио се Золтан уз смех. – До поноћи свирамо само оно што умемо, а после тога, кад направимо штимунг, шта год ко пожели. Само, то са штимунгом није тако једноставно! Пре петнаестак година свирали смо на прослави двадесетогодишњице матуре овдашњих гимназијалаца, дакле људима у четрдесетим годинама. Убисмо се од свирке, покушавали с оваквим и онаквим песмама... и ништа?! Не зарезују нас уопште. Тек негде иза поноћи то крене. Колико смо се намучили да им се увучемо у душу, толико смо муке после имали да престанемо и да, макар пред зору, некако одемо кући. Сутра смо анализирали шта се догодило, где смо их нашли, која песма их је отвори-

ла, иди ми-дођи ми. А ствар је била једноставна: нису се видели две деценије, у први мах важно им је било да попричају, да се подсети... И када су рекли једни другима све што су имали, кад су изинвентарисали успомене, окренули су се к нама и музици.

Бициклисти

С нескривеним поносом каже да годишње свирају педесетак пута (то калкулатор иза чела прерачунава у једном недељно), што не полази за руком струнама и диркама и неким професионалним оркестрима! Ипак, много је занимљивије одгонетнути откуда овај дипломирани инжењер електротехнике по струци, и руководилац једног важног погона – у кафанском оркестру?!

– Е, ту сте ме нашли – насмејао се.
– А мислио сам да ћемо о дистрибуцији електричне енергије, о наплати, о инвестицијама или искуствима с даљинским управљањем...

Кренули смо доцније и о томе. И колико је био насмејан док је причао о музицирању, толико је био смртно озбиљан причајући о послу. Као доктор Џекил и мистер Хајд. Особа А и особа Б...

– Све је почело пре четрдесет пет година. Кренуо сам у пети разред основне школе “Чаки Лајош” овде, у Бачкој Тополи, а мој први разредни старешина био је Драгослав Драгославић. Предиван човек. Црногорац из ових крајева. Био је професор српског језика, дипломирао је на књижевности, али пре тога стекао је и диплому музичке школе. Како се могло очекивати, одмах је навалио да се оснује школски оркестар. И то тамбурашки! Никад нећу дознати зашто је одабрао и мене, јер ја тамбуру пре тога ни у руци нисам држао? Али, крене то, онако... “Друже Тито, ми ти се кунемо”, па “За планинца сонченце сије...”, а доцније и много озбиљније.

По завршетку осмог разреда вратио је школски инструмент уверен да је тиме окончао своју музичку каријеру. Средња школа у Суботици, па Електротехнички факултет у Београду, запослење, повратак у Бачку Тополу, “Електроководина”, женидба... Кад, на месту директора средње школе затекне свог разредног старешину Драгослава Драгославића.

– Одем да га посетим, кад ће он: “Хајде мало да свирамо.” Ја га погледам згрануто; ја немам појма, нисам тамбуру ни видео за све ове године... А он не одустаје: “То ти је као возња бицикла, или пливање; кад једном научиш, остаје ти заувек.” Тако кренемо. Придружи нам се и наставник физике. А у зборници, нас тројица. У међувремену, нарасте то у озбиљан оркестар од десет чланова. Само, ми смо и тада били школски оркестар. Школски тамбураши за разноразне пригодне прилике.

Кад је цаба и Богу је драго

Први наступи су им били на школским прославама, али, мало по мало, проширило се и рашчуло, догурало до свирке члановима Председништва ондашње Југославије, кад дођу службено на север Бачке, па да се другови, је л’ те, мало опусте после успешног лова. И увек бесплатно. Тако две године...

Драгослав Драгославић, Пал Тот, Душко Видић, Владо Такач, Виктор Козма и Золтан Киш (слева) 1998. године на некој свирци

– А онда нам нешто пукне. Не може више тако! Јер, дођемо да свирамо зато што волимо, али не можемо да одемо кад хоћемо! Свирати до пет ујутру, уз она кафанска извољевања, није баш неко задовољство... Наш доктор Кокрехел из хитне помоћи морао је да одустане: ноћима дежура у болници, а сад да дежура и у кафанама, не иде. И Ђура Стефановић је одустао због сличних разлога. Е, то не може бесплатно! Међутим, тада, кад смо почели да наплаћујемо, уместо да свирка бар мало попусти, крене још жешће. Звали су нас из “Зобнатице” да свирамо у њиховом ресторану петком, суботом и недељом, али одбили смо: јер, нећемо да свирамо било коме и да будемо пратња звецкању тањира и чаша. Никада се није догодило да свирамо у некој кафани, а да не знамо зашто!

Каже уз смех да новац није био утеха, већ освета. Јер, нико од њих није живео од музицирања, имали су врло пристојан живот и без тога.

– Ми смо, иначе, најученији оркестар у Војводини – исприсио се. – Инжењери, професори, лекари, магистар агрономије... Имамо и једног учитеља, али он је најмузикалнији међу нама. Чини ми се да има апсолутан слух?! Уз то, ми смо и “двојезички” оркестар, јер пола је Срба, а пола Мађара. А када је реч о нашем репертоару, ту смо, ма како то звучало, остали Југословени. Или космополите...

Набраја имена чланова оркестра, инструменте и струку: уз Золтана,

који свира бас-прим, ту је басиста Виктор Козма, иначе машинац, контраш је Владо Такач, магистар агрономије, Пал Тот је професор музике а свира на виолини, док учитељ Душко Видић, онај с апсолутним слухом, преплиће на хармоници.

– До прошле године свирао је и Драгославић, али после три бајпаса и са седамдесет две године, повукао се, а вођење оркестра препустио мени. Свеједно, он је и даље прави вођа. Па, после сваке свирке морам да одјурим код њега да бих му “рапортирао” како је било.

Свирају дословно све. Ипак, не утркују се са “Гранд парадом” и турбо-запомагањем.

– Када нека песма траје десет година, кад издржи строги суд времена и публике, онда је она права. Може да ми се не свиђа, али сигурно има вредност. Свирамо и новије, али пазимо које. Рецимо, неке песме Жељка Самарџића...

После смо отишли у неку изванредну кафану на периферији Бачке Тополе. И нисам се изненадио што га конобар познаје, једино нисам могао да докучим одакле: из “Електродистрибуције” или... Смејао се овом тобож наивном питању, па се намах уозбиљило.

– Знате, има људи који сматрају да је мој посао, мој положај, неспојив са кафанским свирањем. Али, не мисле сви тако. Певати и свирати је лепа ствар. Јер, увек си тамо где се људи веселе и где нема зла. Па, и кад свирам за своју душу, свирам исто...

Милош Лазић

Ђевапчић – најчувенији лесковачки специјалитет

Крсна слава српског Манчестера

Кавказ – прапостојбина роштиља. – У Србији ђевапчић се појавио тек у 18. веку

На неком сајту, на ком објављују разноврне занимљивости из белог света, освануо је и податак да је најбоље место за провод Гуча и то у време Драгачевског сабора; следи новосадски “Егзит”, па неколико празних места иза којих је нека мрсидба из САД. Бар су ми тако испричали пријатељи што “сурфују” по Интернету...

Закључио сам да је редослед такав зато што састављач ове ранг-листе још није чуо за Роштиљијаду, иначе би Србија држала сва три прва места. Тако је, нема преваре! Уосталом, у Лесковцу се окупи народа колико и у Гучи, музика је иста, храна је много боља, све је знат-

но јевтиније, али је негдашњи српски Манчестер знатно већи, па је све боље распоређено. Мања је гужва, шта ли?

Иако је ове године приређена тек деветнаеста, она, заправо, траје већ пет векова. А да ту није реч само о кафецијском циркусу може да се увери свако ко с довољно стрпљења ишчита овај текст.

Они којима је кулинарство више од забаве установили су да је прапостојбина роштиља – Кавказ. Одатле је, с Турцима, преко Грчке и Македоније, стигао и у наше крајеве.

Али, иако се у Србији затекао за трпезом већ у петнаестом веку, роштиљ је Европи први представио – Александар Дима син, познати француски књижевник. Овај писац је, као што се зна, био хедониста и неутољиви гурман, а та страст га је шездесетих го-

дина претпрошлог века коштала две године потуцања по Кавказу, где је проучавао тамошњу кухињу. По повратку у Париз, по обичају који је сам устројио, рецепте за јела која је доносио са путовања прво је проверавао у сопственој кухињи, окупљајући у таквим приликама у својој трпезарији најугледније париске гурмане... Шиш-ђевап, кавкаски шарени ђевап, ђевапчићи или ђуфте, први пут су добили место за француском трпезом, оцењивани од људи којима је храна одувек била начин уметничког изражавања. И примило се, мада је све махом било припремљено од овчетине, коју Французи баш и не љубе превише.

Иако је давно освојио Србију, код нас се ђевапчић први пут спомиње тек у осамнаестом веку. Мада их да-

нас својатају готово сви народи са Балкана, постоји суштинска разлика између кевапа, ђевапа, кебапа и кебаба с једне и српског ђевапчића, надалеко чувеног лесковачког специјалитета, с друге стране. Ово могу да посведоче сви који су летовање у Турској, Грчкој или Бугарској зачинили тамошњим роштиљем.

Како је машина за мљење меса изум деветнаестог века, то је оригинална рецептура за припрему роштиља претпостављала месо исецкано на пању, а за окретање при печењу признавале су се само голе руке! Ово се чак и данас сматра недостижним врхунцем мајсторства у припремању овог специјалитета.

Лесковац се рашчуо по роштиљу, а посебно по ђевапчићима, почетком претпрошлог века, а благодарећи месарима из породице Глигоријевић, из које потиче и чувени Драги Буре, окруњени краљ роштиља и најугледнији роштиљџија свих времена, који се 1968. у Монтреалу овенчао титулом најбољег куvara на свету.

Постоји ту и једна зачкољица, Наиме, верује се да су роштиљ и скара синоними, да су то две речи за исти појам. А нису. Скара је оно на чему се пече, а роштиљ оно што се пече. Што би рекли ови млађи – хардвер и софтвер.

За лесковачки роштиљ (ђевапчиће) користи се само јунеће месо и то од предњег черека. Пљескавица је само варијација, док су уштипци, у којима има свињетине и качкаваља, модификација.

Пљескавица се тако назива јер се обликује пљескањем, с тим да је по ободу дебља, а мућкалица зато што се мућка, мада је она настала тек шездесетих година прошлог века, када је Драги Буре у Каиру, на неком крстарењу “Галебом”, морао избебуха ни од чега да припреми јело за највећег љубитеља роштиља наших народа и народности.

Иначе, да не буде забуне, лесковачки роштиљ је патентиран и заштићен код Југословенске ауторске агенције за Србију, а под бројем 8–3/95, од 25. јануара 1995. године. Та заштита се тиче само припремања ових специјалитета – изван Лесковца!

Ако се неко запита зашто су роштиљ и Роштиљијада добили оволики простор у часопису српских “електричара”, ево одговора: роштиљ штеди струју јер се припрема искључиво на – ћумуру. А најбољи је на оном буковом.

Милош Лазић

Фото: Жељко Синобад

ЗНАМЕНИТИ СРБИ: КРАЉИЦА НАТАЛИЈА

Болна љубавна прича

Брачни бродолом Наталије и Милана Обреновића наступио као последица – политичких размирица

Наталија је, кажу, била највољенија жена на српском двору. Та тврдња поткрепљена је чињеницом да двадесетједногодишњи српски кнез Милан Обреновић није испросио шеснаестогодишњу ћерку влашког спахије Николе Кешка да би обезбедио династију и учврстио власт, већ због њене лепоте и љубави која је планула на први поглед и без провадација. То је крунисано браком такоређи одмах: венчали су се 5. октобра 1875. године у Београду.

Сувише страсна љубав уме брзо да прегори. И мада је крах брака приписиван Милановим авантурама са дворским и осталим дамама и скандалозном открићу да је од виле једне од њих (у којој је данас музичка школа “Станковић”) био прокопан тунел све до дворских подрума, озбиљнија историја зна да је брачни бродолом наступио као последица – политичких размирица! Наиме, Милан је био познати аустрофил, а Наталија отворено наклоњена Русији, а када се интереси великих сила преселе у брачну постељу, макар она била и краљевска, исход се одмах може наслутити: развели су се 12. октобра 1888. године добивши у том браку сина Александра, јединца и последњег изданка династичког стабла Обреновића. Занимљиво је да је у јануару идуће године усвојен нов и врло либералан демократски устав, с којим Александар, у чију корист је краљ Милан абдицирао два месеца касније, није знао шта да ради. Колико су страсти уносили у љубав, толико су се крвнички окомили једно на друго после развода, тако да је и Гарашанинова влада пала због тога. Не могавши да се супротстави Наталијиној популарности у народу, Милан је издајствовао декрет о њеном протеривању из Србије. Напустила је земљу 7. маја 1891. године.

Милан Обреновић, европски бонвиван, био је џентлмен са манирима: бившој супрузи дао је на коришћење раско-

Урош Предић: портрет краљице Наталије

шан дворац “Сашино” у Бијарицу, а као мајци краља, припала јој је и апанажа коју је она одбила. Долазила је у неколико наврата у посету сину Александру, али када се овај везао за Драгу Машин, та навраћања су изостала.

Нажалост, у међувремену се и приход Кешковог спахилука истањивао и постао недовољан за живот у скупој, модерној Европи, па је обудовела Наталија почела да за-

лаже накит код пријатеља.

Искрено је ожалила Миланову смрт у Бечу 1901, где је живео у егзилу од абдикације, али две године касније доживела је најтежи ударац. У крвавом преврату изведеном у ноћи између 28. и 29. маја 1903, кад су уз краља Александра и краљицу Драгу Машин убијене још двеста три особе, углавном часних официра и војника који ни под претњом смрћу нису желели да погазе заклетву, са политичке сцене збрисана је династија Обреновић. Скрхана болом, несрећна мајка је изјавила да је то завршетак посла који је започет још 1868, када је у атентату у Кошутњаку убијен кнез Михаило Обреновић.

После ипак великодушне дозволе да сина јединца сахрани у крипти Саборне цркве, сву своју имовину широм Србије оставила је Универзитету, остало поделила верним пријатељима који ће тек осетити последице привржености свргнутој династији, вратила се у Француску, где је прешла у римокатоличку веру и замонашила се. Уверена да се растеретила овоземаљских добара, живела је у неком париском самостану све до средине тридесетих година, када је сазнала да је, иако разведена, као мајка последњег Обреновића баштинила летњиковац у Бијарицу, некретнине по Европи, сефове непознатог садржаја у Швајцарској и ко зна шта још. Тестаментом је све оставила Јаковљевићима, потомцима Милошевог полубрата Јакова.

М. Лазић

Панорама града са Ђетињом

Шерети, ратници и раденици

Комплет или лепиња са све. – „Леп Брена“, „Сивоња“ и „Blue Moon.“ – Хидроцентралу отворио лично краљ Србије Александар Обреновић, а споменик на Кадињачи открио председник СФРЈ Јосип Броз Тито

„Ој, Ужице, мали Цариграде,/ кроз тебе се проћи не могаде/ од зумбула и од каранфила, / од момака и од дјевојака, /од мириса ђула и босиљка, /од уздаха л’јепих дјевојака.“

Слушам прастару народну песму са радија у колима док се пробијам кроз гужву. И данас се може комотно рећи: „Кроз тебе се проћи не могаде“, али, додајем, риме и истине ради – „тако је и саде“. Само што се „саде“ ужичком котлином тискају аутомобили, а уместо зумбула, каранфила, ђула и босиљка из стотина и стотина ауспуха пурњају сагорели гасови.

Ех, пусто турско...

Ко зна, можда ће и ово време некад неко опевати тако да ће са становишта будућег, личити на човекомерно?

У биографији Љубомира Симовића, песника, драмског писца и есејисте, рођеног у Ужицу 1935. године, на пример, записано је:

„У време песниковог детињства, шумске јагоде су се продавале у крабуљицама, корпицама од брезове коре, а лубенице су биле тамнозелене или

пругасте, а кад би се у њих зарио нож, то је одјекивало као сладак пуцањ.“

То Ужице одавно не постоји.

Минула времена и преживели ерски дух

У том Ужицу, које више не постоји, Симовић је завршио основну школу, у којој се, каменом писаљком писало по таблицама од шкриљца, за које су били привезани мали сунђер за брисање и крпича за посушивање. Рачун се учио уз помоћ врбових деваца и зрна пасуља, или помоћу рачуналке, са белим и црним, или белим и црвеним, куглицама, нанизаним на десет жица.

Ни те таблице, ни те рачуналке, одавно не постоје.

У Ужицу је Симовић завршио средњу школу, а дипломирао је на Филолошком факултету у Београду, на групи за историју југословенске књижевности и српскохрватски језик.

Данас не постоје ни та књижевност, ни тај језик.

Данас су остала сећања на минула

времена, али је по нешто и преживело. На пример – ерски дух, који је још Бранко Радичевић опевао у Ђачком растанку: „Ао, Еро, тврда веро,/ Ко је тебе јоште тер’о? / Ти си ка’но хитра муња,/ што никада не покуња...“

Пуно је народних прича о Ери као главном јунаку, где он увек надмудри свакога. Такав их глас бије, било да је тако, било да није. А оно у шта нема сумње је да су то веома радни људи – мада их такав глас не бије. Изгледа да се у нашем народу мора крити ако је когод вредан, да га не би исмевали. Некако су више на цени домишљанти, преваранти, кавгације, мераклије, коцкари, музиканти и слична фела. Мало ћете кад чути да се Ужичани фале како су негда запрегама коњским у Бијоград гонили луч и катран да продаду штогод не би ли презимели оне љуте, планинске зиме. Па су тако теглили и креч до којег се мукотрпним радом долазило, или су дрва гонили, сир и кајмак, прштуту, сланину и мученицу ракију од мацарке или пожегаче (чак се и село на Златибору зове – Шљивовица.)

И данас ужички сељаци пеку и продају креч и ракију, дрва, луч, сир и кајмак. Лакше им је бар што се превоза тиче, али количински, ни принети није ономе колико се производило пре

Другог рата и раније, када је било знатно више народа по селима. Они који дуго памте веле да је негда све што се у ужичком крају произведе било – прсте да полижеш. Боље него данас. Јер онда је, кажу, био чист ваздух, чиста је била трава, земља. Није било ни Чернобила, ни Милосрдног анђела.

Ипак, од прадеда, чукундеда, нарвндеда, аскурђела, кунђела, курлебала, сукурдова, и белих чела остала је жишка ерског духа, умећа, тајних рецепата, да се преноси на данашње генерације, а са њих на будуће, па даље... У то сам уверен, не зато што бих волео да тако буде, већ зато што знам да ће бити тако.

Као потпору овој тврдњи могу навести први сајт који је настао у Ужицу отприлике одмах после оне але инфлације 1993, а постоји и данас дани.. Е па на том сајту пише како се прави чувена ужичка лепиња звана комплет, дочим је неки називају – лепиња са све.

У окружењу планина

Прави се тако што се у већ печену лепињу разбије јаје и замути са кајмаком. То се запече у рерни, а после се прелије претопом. А претоп (или моча) зна се шта је. Ко не зна, не вреди му причати. Е па тај творац сајта кани да направи посебан сајт само овој лепињи посвећен. А у Ужицу препоручује (за ту клопу) чувеног Шуљагу који је и данас пече на дрвима. Мада има и модернијих пекара (ланац!) које се (мож'те мислити) зову „Blue Moon“.

Ужице је веома занимљив град. Окружен је планинама па ни „Лепа Брена“ (22 спрата и пет међуспратова) - највиша зграда, не делује да је баш толика. Духовите Ере су и хотел „Златибор“ прекрстили у „Сивоња“. Била је ту и лепа зграда поше, у центру града, али ју је срушио Милосрдни анђео. Направљена је нова, а на месту старе требало би да буде паркинг.

На градском тргу, где је својевремено била биста Јосипа Броза Тита, налази се Градска кафана. То је, такође, једно историјско место, јер ту раде (или су радили) Ремзија, Него, Ђебо, Ратко и Дејо, а шеф им је Ђосо. Ма не, шалим се. Није само због келнера, већ стога што се ту окупља и данашња младеж, уз „старез“ у коју је својевремено спадао легендарни Ужичанин, дописник „Политике“ Боца Марјановић. Мада је он тада био млад. И када га је директор и главни уредник „Политике“ повукао у Београд, питао га је шта би радио у редакцији. Који сектор и слично. А он

Владимир Доганџић

директора ЕД Ужице, као одговор на питање: Шта је особено у вашој дистрибуцији?

Доганџић је, иначе, дипломирани електроинжењер, ожењен је и отац двоје деце. Електротехнички факултет завршио је у Београду, а од 1997. ради у ЕД Ужицу.

је снисходљиво одговорио:

„Ако већ могу да бирам, ја бих да будем на вашем месту... директор..“

Мада родом од Љига, Боца се пелцовао ужичким духом и није му нико ништа могао. Осим оног костура што на рамену косу носи.

А данашња младеж има и своје кафиће у које се ноћу слеже. Називи кафића су такви да би им се преци у гробу преврнули, када би знали да су, све латиницом и на страном језику, који није турски: Art club, Galija, Piccadilly, Galerija, Satelit, Ferios, Zombi, а од многих дискотека прва је Ве Вор.

Али, нема везе. Ни њихови преци нису били бољи. Носили су турбане и такође преузимали речи окупатора, као своје. Тако нам је у наслеђу остало много турцизама, касније немачког...

Ова варош позната је од најстаријих времена. Тврђаву је саградио Никола Алтомановић (властелин из доба цара Лазара) у 14. веку. За време Римљана град се звао Капедунум.

Али, не рекох да кроз њу протиче Ђетиња.

„Под градом“ један од градских симбола

Свака река која кроз било који град протиче, њен је крвоток, а ова је још знаменитија. На њој је Хидроцентрала „Под градом“. Направљена је 1900. године и један је од симбола града. Прва је електрична централа подигнута по Теслиним принципима полифазних струја у Србији и то свега пет година после подизања исте такве на Нијагари у Америци. Осмислио ју је Ђорђе Станојевић, професор Велике школе у Београду, водећи стручњак међу тадашњим српским физичарима, а поводом потребе оснивача прве ужичке ткачничке

Наплата за пример

- Електродистрибуција Ужице, има погоне у девет општина Златиборског округа, од тога су три пограничне. Нисконапонска мрежа (осим по граду) простира се претежно по планинским селима. Тамо је све мање домаћинства, што је карактеристика и већине села у Србији. Самим тим, мала је и њихова потрошња струје. Упркос томе, баш ту су и највеће тешкоће. Одржавање мреже на овим подручјима нарочито је отежано зими, али и за време осталих годишњих доба, када невреме доводи до прекида мреже. Јер уз то, терен је веома неприступачан. С друге стране, можда није наодмет напоменути да је ЕД Ужице већ дуго у самом врху у ЕПС-у по остварењу наплате струје, а 2006, и 2007. године били смо први у ПД „Електросрбија“. То су биле речи нашег домаћина, Владимира Доганџића (39),

директора ЕД Ужице, као одговор на питање: Шта је особено у вашој дистрибуцији?

Доганџић је, иначе, дипломирани електроинжењер, ожењен је и отац двоје деце. Електротехнички факултет завршио је у Београду, а од 1997. ради у ЕД Ужицу.

це којој је недостајао јефтин и сигуран енергетски извор.

О томе колики је значај тада придаван ужичкој централи, говори то што је камен темељац за њу поставио лично краљ Србије Александар Обреновић. (А председник СФРЈ Јосип Броз Тито 1979. открио је споменик на Кадињачи, место где је 29. новембра 1941. изгинуо готово цео Раднички батаљон.)

Градња хидроцентралне била је тешка и скупа. Машине су набављене у фирми „Сименс Халске“ у Бечу. Радови су завршени на Илиндан 1900. Био је то празник за све Ере, „па и шире“.

Пуних седам деценија радила је електрана на Ђетињи. А онда, када је направљена пруга Београд - Бар затрпан јој је јаз. Усахла је вода, нестала струја.

Ипак, на стогодишњицу њену, старица је подмлађена и на Илиндан 2000. оживела. Старе Сименсове машине поново производе струју, а производња у овој електрани довољна је да напоји сву јавну расвету Ужица. Ту је сада и Музеј технике.

И кад смо већ код Ђетиње, ваља напоменути да се на њој одржавају такмичења у скоковима у воду, после прекида оних у Мостару, за време последњег рата. У Ужицу се скаче са старог железничког моста (којим је некада ишао „ћира“ за Сарајево) са висине од 12, а у дубину од четири метра.

А од приредаба не сме се прескочити Смотра народног стваралаштва, крајем јула. Пет вечери заредом, на летњој позорници у центру Златибора, смењују се културно-уметничка друштва, групе певача, народни уметници из Србије и расејања, а завршни догађај је Сабор трубача, који је уједно и квалификација за Сабор у Гучи.

М. С. Стојићевић
Фото: М. Дрча

Стари град

Стари град из 1373. године

Ни књиге, ни филмови, казивања у микрофоне, фотографије, приповедања с колена на колено, од уха до уха и тако даље – не могу доклати шта је Ужице. Кома допадне задатак да га опише или објасни, с једне стране, част је, а с друге...

Срећа је упознавати Ужице, али је несрећа имати ту срећу. Велики је то посао, а краја му нема. Чини ми се да је лакше описати свет него Ужице.

А најтеже је описати Ужичанке. Уосталом, њих не треба описивати.

Само их треба волети.

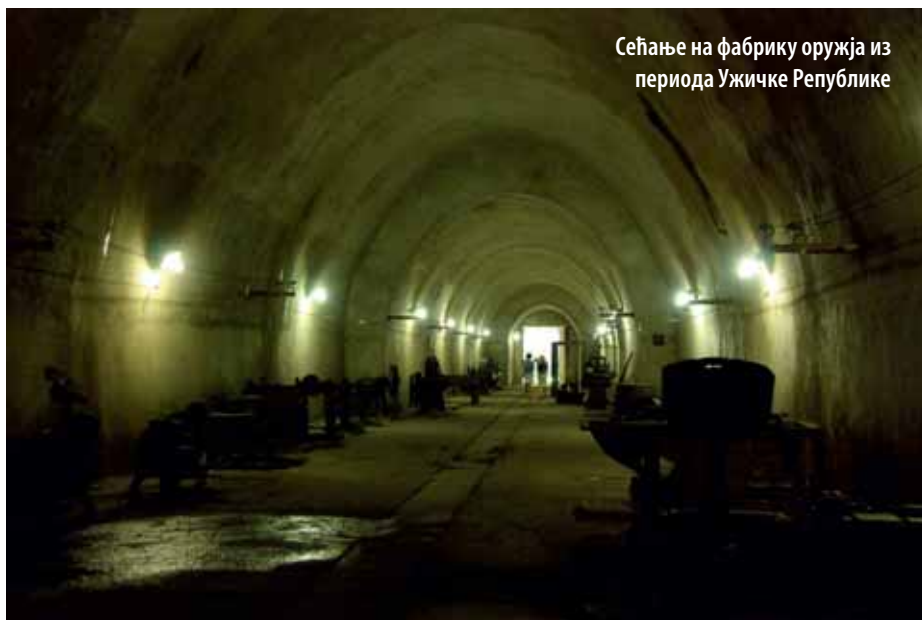
М. С. С.

Јокановића кућа – етнографски споменик културе

Зграда општине

Сећање на фабрику оружја из периода Ужичке Републике

Трг партизана

“Сименсов” генератор из 1900. године

Црква Светог Марка у Ужицу

